

COL·LECCIÓ HISTÒRIES DEL RAVAL

5 VIVERS DE REVOLUCIONARIS

Apunts històrics del districte cinquè

D'EMILI SALUT

COL·LECCIÓ HISTÒRIES DEL RAVAL

5 VIVERS DE REVOLUCIONARIS

Apunts històrics del districte cinquè

D'EMILI SALUT

www.ellokal.org

ellokal@ellokal.org

C/ de la Cera, 1 Bis. 08001 Barcelona

DEP. LEGAL: B 24585-2017

Prefaci a la present edició

Fa vuitanta anys, el 1938, quan la desgraciada guerra civil espanyola s'atansava a la seva fi, va aparèixer aquest llibre. El moment no era pas el més propici i l'obra va tenir poca divulgació, menys encara amb l'arribada, pocs mesos després, dels vencedors a Barcelona que la van segrestà i prohibí. Des de llavors només la trobem en algunes biblioteques. Allò que és, però, més sorprenent i trist a la vegada, és que mai més no hagi estat reeditada.

Profundament observador, Emili Salut fou a la vegada un home crític i solidari. Les seves memòries constitueixen vivents imatges escrites que assoleixen l'alçada de petites però veritables obres d'art literàries. La d'un ser reflexiu de gran talent que ha entès molt bé quina és la condició dels humans quan sota el domini dels poderosos viuen esclafats per la pobresa i aquesta ateny graus de misèria i degradació.

Es tracta d'un text fonamental per conèixer i saber com s'educava, es treballava i vivia al Raval a les acaballes del segle XIX i el primer terç del XX. I allò de més important, quines eren les relacions socials entre els habitants del Districte V^è.

Els pares d'Emili formaren part d'un dels grans corrents migratoris que provinent de la Catalunya agrària s'adreçà a Barcelona en un període en el qual els camperols es trobaven en situacions molt difícils i la industrialització semblava oferir, sovint de manera il·lusòria, condicions de vida més avantatjoses. El pare, Miquel Salut Batalla, era originari de Vilanova de Meià, de la comarca de La Noguera; la seva emigració cap a Barcelona es produí essent jove. Sense saber-ne nosaltres gran cosa, en consta que aprengué ballet, arribant a ser un dels principals ballarins del teatre del Liceu barceloní, i això el portà a viatjà molt, sovint amb la companyia del bon tenor navarrès Julián Gayarre i la coreògrafa Pauleta Pàmies. La mare, Josefa Carreras Fontanals, era originària de Sitges.

L'Emili nasqué al carrer de Sant Pau n° 66, 3^a, el març de 1886; les necessitats i possibilitats de la família la portà a diversos canvis de domicili; així és com aviat passà de Sant Pau al carrer de Sant Rafael n° 15, més tard

al de Carretes, nº 51 i encara al de Parlament. Ja grans, ell i la seva muller Remei sortiren del Raval i passaren al Poble Sec, al carrer de l'Olivera número 20, on morí al novembre de 1971, tres anys després del traspàs de la seva companya. Tenia llavors 85 anys.

Emili Salut era un home del carrer, es guanyava la vida com a pintor de parets; no era un lletrat i això el lector ho veurà ben aviat; malgrat això, la seva personal articulació gramatical és d'una gran bellesa i d'una força captivadora que, a la vegada, constitueix una radical crítica i condemna els poders que manegaven la societat. De fet aquesta és l'única obra que li coneixem; la seva finalitat la deixa ben clara al pròleg: *No tinc pas la pretensió de voler oferir belles pàgines d'estètica literària, perquè l'essencial idea que em guia és la descripció de l'intens sofriment d'unes innomnades generacions...*

És el lluminador allò que explica l'Emili, un dels seus quatre fills, respecte dels seus pares; aquests, veient la desastrosa qualitat pedagògica de les escoles del Raval, decidiren que allò d'aprendre a llegir, escriure i comptar ja li ensenyarien ells mateixos a casa. I el tragueren d'anar a estudi fins que fou més gran: *Haig d'agrair a la mare i al pare haver passat una adolescència afortunada podent aprendre a llegir i escriure i iniciar-me en la música mercès a la cítara, a casa.* Hem de dir que la mare, Remei, era filla d'un camàlic de Lleida que emigrà durant uns anys a l'Argentina; allà de joveneta aprengué música i a polsar la cítara.

La relació interna de la família dels Salut deuria ser intensa i rica en les vessants de la justícia, la igualtat de les persones i el conseqüent respecte profund a tothom: el germà de l'Emili, Antoni, el 1910 era el president de la "Sociedad de pintores La Nueva Semilla", de Barcelona; al setembre de 1911, després del primer congrés de la CNT, fou detingut juntament amb altres companys. I ja en la seva maduresa, exonerat d'anar al front, fou secretari de l'agrupació anarquista "*Los de Ayer y los de Hoy*", a Barcelona. I el fill de l'Emili Salut Carreras que portava el mateix nom, Emili Salut Payà, també es comprometé amb la lluita social; participà a la batalla de l'Ebre passant després a Rússia per ensinistrar-se en el pilotatge d'avions. Acabada la guerra fratricida espanyola es negà a bombardejar Europa, motiu pel que fou deportat als Gulags fins l'any 1948

Abordant el text, l'autor desgrana els records que més impacte deixaren a la seva vida transcorreguda al Raval. Inicia les seves vivències amb el capítol "Infància dissortada," la seva i la de tants infants en aquella trista escola municipal de nens encara enreixada, la més gran de la ciutat, que fins l'any

1839 havia estat la presó de dones la Galera, al carrer de Sant Pau, anterior a la *Presó vella* o d'Amàlia. Entre els jocs de la mainada hi havia el de reproduir les execucions públiques al garrot que alguna d'aquella quitxalla havia presenciat, escanyant petits animalons que caçaven a les places i carrers del barri, molts encara sense empedrar.

Recorda l'arribada al peu del monument a Colón de les tropes espanyoles després de la pèrdua de les darreres colònies d'Amèrica, amb els milers de soldats enllitats, –altres milers ja enterrats– tots presidits per generals que son rebuts com a victoriosos per una monarquia corrupta, en lloc d'haver estat jutjats com a responsables de tanta mort inútil d'innocents i de tanta corrupció.

Ens deixa patent la dolorosa situació de les dones, maltractades a la fàbrica, on rebien el nom de “xinxes de fàbrica”, en molts casos pels mateixos marits, així com la humiliant estat de la prostitució al barri.

La coneixença i amistat que l'autor travà amb Salvador Seguí no el privà de veure en aquest alguns aspectes negatius, com la seva precipitada irrupció al món de la política des de tribunes i escenaris quan el seu ardor i agosarament passaven pel damunt de la seva escassa formació i migrada experiència en la lluita social. Salut desmitifica el Noi del Sucre despullant-lo de virtuts que li foren i encara li son atribuïdes de manera inflada, algunes de manera massa repetida i insistent com si així quedés més engrandida tant la seva obra com la seva figura. Malgrat tot Salut admirà la generositat de Seguí i reconegué la seva immensa aportació al sindicalisme revolucionari.

El temps d'esbarjo i distracció omple un dels capítols més rics del llibre: gent que anava fins el Torí de la Barceloneta on s'hi feia tota mena de representacions recreatives; d'altra assistia a les diverses sales de teatre i ball, i molta més que omplia els bars i les tavernes que amb bona quantitat hi havia al barri; llocs en els quals en uns s'hi jugava diners a cartes o a l'atzar i en altres es discutia la situació que es vivia als tallers i fàbriques. També eren llocs on es treballava en la captació de militants per als sindicats o partits; no cal dir com l'anarquisme era el moviment que més acollida i simpatia rebia.

Relata les greus condicions de vida dels nens i nenes que als deu anys entraven a treballar, la misèria que hi havia a les entranyes de les fàbriques del barri, misèria que perdurava i donava pas a la que després trobaven a casa. Ja més grans, tot ballava entre l'esperança i l'acció revolucionària a la qual s'hi arribaria mitjançant mobilitzacions i vagues generals com les de

1902, 1909 i 1917 amb les onades repressives dels governs de torn. Mereix ser llegit amb atenció el capítol dedicat a la Setmana Tràgica, on l'autor n'explica no només els fets més coneguts sinó també els sentiments i les afeccions dels seus protagonistes quan es llançaren a totes cansats de tantes mentides i enganys que rebien per tal de sostenir els interessos colonials de la burgesia i de l'estament militar. L'autor després d'aquella setmana passà prudentment a París on hi visqué una bona temporada.

Les següents pàgines ens mostren amb cruesa i bondat la realitat del Raval com poques vegades s'ha fet; pàgines que conformen una lliçó d'història viva, narració, denúncia, i coneixement profund de l'esperit humà que deixen, molt enrere, inflats escrits de contingut social, històric i polític.

Pel que fa a la present edició, hem optat per deixar intacta la sintaxi i la grafia de l'autor per no treure-li espontaneïtat i respectar-li l'estil; sols en el cas d'unes quantes paraules que avui ens son estranyes o desconegudes hem posat el seu significat al peu de la mateixa pàgina.

Unes paraules d'advertiment

Moltes vegades, tenint vius desitjos d'escriure els records de les fortes impressions d'una adolescència i joventut viscuda entremig d'un deplorable ambient on en temps passats tants milers de barcelonins varen criar-s'hi, he dubtat d'agafar la ploma, pel temor de no saber expressar-me amb la claredat o exactitud amb què jo desitjava fer-ho; això vol dir que avui, vençuda ja aquella indecisió, presento els meus Apunts Històrics, que no són res més que uns intents literaris fets per un home del carrer i de la bastida, que ha conegut misèries de tota mena, ja que les va sentir de ben aprop i des de la seva infantesa, en la vida tràgica de Barcelona, aquesta volguda ciutat que per un conjunt de dissortades circumstàncies de la seva història local, en tot temps ha estat un vastíssim escenari de lluites socials i polítiques i que per haver quedat inesborrables a la meva memòria, algunes d'aquestes lluites, em van fer néixer el propòsit de voler fer reviure en aquest íntim i silenciós món de paper i tinta, uns fets que ja els podem dir històrics, perquè uns jorns van trencar la rutina del viure diari, a la vegada que produïren bastant ressò en les quotidianes cròniques locals, en comentar les desventurades lluites de persones conegudes i també les d'uns íntims amics, de vida original i mort dissortada.

Aquestes vides i lluites esmentades són els fets que anaren formant la troca de les meves impressions pel curs dels anys embolicada, i que ara, en descabdellar-la, no tinc pas la pretensió de voler oferir belles pàgines d'estètica literària, ja que l'essencial idea que em guia és la descripció de l'intens sofriment d'unes innominades generacions que visqueren en els tristos barris on jo em vaig criar i que avui probablement que els ciutadans que no hagin viscut dins d'aquella zona de carrers estrets, com canals embrossats, plens de

vides fosques, atrafegades i dolorides, si un dia llegeixen les presents ratlles, equivocadament potser, creuran que una sensibilitat extremadament afectada devia veure visions i que després en escriure-les ha inventat històries de tragèdia. Res d'això, tot el contrari, perquè qui llegeixi les meves pàgines solament hi trobarà una relació de fets, de llocs i de persones que en el seu temps visqueren a la nostra ciutat, com encara hi viu ple de salut el testimoni que en fer aquest llibre de dolor ha volgut recordar-les.

Infància dissortada

*El dolor busca sempre la causa de
les coses, mentre que el benestar
inclina a l'estar quiet i no girar la
mirada enrera.*

Nietzche

Els barcelonins que en finir la passada centúria es criaren a les barriades obreres dels diferents indrets de la nostra ciutat i d'una manera especial els que es criaren en aquest tros de la ciutat, avui conegut per districte cinquè, un dels més poblats i antihigiènics de Barcelona, tingueren la immensa desgràcia de conèixer, a tan poca edat, la més tràgica i desesperant visió de la vida. El mateix en la vida familiar que en els jocs de carrer, corrent d'un barri a l'altre, perquè aleshores només podien contemplar misèria, prostitució, maldat o càstig. En aquells anys i en alguns barris d'aquest districte de bruts i estrets carrers, llavors plens de sorolls de maquinària i ombrejats per fàbriques i la presó vella, on, de temporada en temporada i a primeres hores de la matinada, hom podia veure les conduccions de presos custodiats per la guàrdia civil de cavall, que sortien de la presó vella i passant pel Paral·lel eren portats a peu per carreteres, camí del llunyà presidi. Als pocs transeünts d'aquella hora quieta de la ciutat, els causava una frapant impressió el presenciar les llargues caravanes de quaranta a cinquanta homes, lligats de dos en dos, formant llarga cordada, miserablement vestits, carregats amb mantes i farcells, a la manera de motxilla, i callats i feixucs, en llevar-se el dia, deixaven la ciutat per començar un forçós i llarg peregrinatge de sofriments; mentre que a l'entorn de la presó vella, una hora després d'haver tingut lloc el dramàtic tràfec, a les sis del matí, com cada dia, sonaven pitos i esquelles de fàbriques, en aquella època força abundants, donant l'avís d'entrada al treball al nombrós formigueig de silenciosos obrers, que amb l'esmorzar dins del mocador, eren engolits pels grans portals de les fàbriques.

Era també en aquell temps i en el mateix lloc d'on sortien les emocionants cordades de presidaris, l'indret destinat per la justícia humana, quan aquesta aplicava la pena de mort a algún delinqüent; era allí mateix, al costat de la vella presó, on aquestes sentències eren executades públicament. Era a l'aire lliure del pati dels cordalers del carrer de l'Amàlia, en aquell gran solar on diàriament uns homes treballaven fent cordes.

L'espectacle de les execucions donava lloc a que una gran gernació, produint un fort enrenou, omplés durant tot el dia la Ronda de Sant Pau i els carrers de l'entorn de la presó, per tal de poder desfilar pel pati abans esmentat i aturarse enfront del cadafal, cercat de tropa, contemplant per breus instants la repugnant visió d'un fardo negre mig assegut i amb el cap inclinat damunt l'espalla, fortament travat al pal, pel coll, cos i cames. Quan el brutal espectacle reunia més gentada era al matí, puix que aprofitant l'hora d'esmorzar, sortien cuitacorrens, dels tallers i fàbriques, centenars d'homes i dones que amb dificultat invadien el gran pati, amb empentes i molt lentament, ja que solament així podia desfilar-hi aquella riuada humana. Per entremig d'aquella multitud es destacaven uns homes que, fent crits, venien el full extraordinari, amb la història del crim. Així mateix, també s'hi destacava la presència d'alguns obrers, sense cap mena d'escrúpols ni fàstigs, que amb llesques de pa sucats, llargues i gruixudes com a soles d'espardenya, les anaven consumint mentre passaven per davant del patíbul.

Si els moralistes ressecs d'humanitat, que prediquen l'exemplaritat de la pena de mort, haguessin conviscut llavors entre la quitxalla d'alguns d'aquells barris, haurien observat com aquell brutal espectacle despertava instints criminals en alguns nois de mals sentiments, que per jugar es passaven hores senceres construint atrafegadament petits patíbuls en els camps que en aquella època hi havia abandonats al Paral·lel; llocs on actualment hi ha instal·lats els teatres Victòria, Nou i Talia¹. En aquells solars era on acostumava jugar una marrecalla², que amb fina vista i ma-

1. El Teatre Talia era al Paral·lel cantonada amb el carrer del Comte Borrell. Fou inaugurat l'any 1900 i tancat el 1987. Avui és reivindicat perquè al solar s'hi edificà una seu dedicada al món cultural del teatre.

El Teatre Nou fou edificat en els números 63 i 65 de la mateixa avinguda. Inaugurat el 1901, fou convertit en cinema el 1948. (*Nota dels editors*)

2. Derivat de marrec: conjunt de canalla, de nens i nenes. (*Id.*)

liciosa traça agafava sargantanes, que malgrat llur³ desfici per escapar-se, amb cordill prim eren estretament lligades pel cos en petits troncs clavats verticalment a terra, i quan la lligada arribava ja al cap de la petita víctima, per imitar d'alguna manera les accions del botxí de la presó vella, els marrecs estrenyien fortament el cordill i la infeliç bestiola moria escanyada. Passats els dies de l'espectacle patibulari del pati dels cordalers, eren els mateixos nois els qui rebotien contra terra i reventaven els odiats grills femelles, perquè aquestes no cantaven; com també en caure la tarda, per les cantonades dels carrers, amb constància, ben armats d'una llarga canya, anaven a la caça de la rata-pinyada, i quan per fi aconseguien fer-la caure, anaven corrents a reunir-se a l'entorn de la llum del gas d'una escala qualsevol i li cremaven de viu en viu l'orellut caparronet, per oir-ne el lleu i ràpid xiuxiueig exterioritzador del martiri que sofria l'estrany mamífer volador, dolor que era ben erròniament interpretat per aquella ignorant i insensible quitxalla, ja que ella creia que eren aquells esperats moments quan precisament la bestiola, parlant clar i net, *renegava*.

També foren aquells anys de la nostra infantesa quan tota la ciutat comentava els afusellaments d'obriers anarquistes, dintre el castell de Montjuïc; afusellaments que temps després escamparen pel món un ressò de martiris. Foren les execucions que també en els nostres carrers deixaren desagradables records, car hi repercutien amb despietades persecucions emprisonant a alguns familiars del nostre veïnat. Els nostres carrers eren ben diferents d'aquell silenciós «carreró estret» de la ciutat vella, on, quan era noi, visqué felíç Joan Maragall, que en recordar-lo, el nostre poeta exquisit deia que «el bon sol solet» li feia sentir:

*una esgarrifança
de goig i alegria.*

Tot el contrari eren els carrers de la nostra infància, perquè allí només podíem presenciar llàstimes i tragèdies com la que hi va viure la bondadosa figura de Pep Mallorquí (així l'anomenaven els seus amics), aquell home que sense haver estat mai a la presó ni ésser anarquista, per causa dels afusellaments de Montjuïc es guanyà els cors de tot un barri.

Aquest home es deia Josep Bernat i era fill de Mallorca, vidu i sabater d'ofici, nibat d'un merescut respecte, que resumia tota una vida

3. Sinònim de 'del propi', 'el seu' (*Id.*)

d'honradesa i de treball; era en aquells dies de què us vinc parlant quan li afusellaren, en la plena joventut, l'únic fill que tenia. Aconsellat i acompanyat de bones persones que l'encoratjaven i amb els ulls escaldats de tant plorar, el bondadós mallorquí anà a suplicar l'alcalde de Barcelona, el Capità general i el bisbe que li volguessin concedir, almenys, l'única il·lusió que li podia quedar a la vida, que era la de poder enterrar el seu dissortat fill en el mateix nínxol on ja descansava la seva mare. Tot fou inútil, ja que la Santa Església, en nom de Déu, hi oposava grossa muralla de pedra⁴. Aquells dies varen ésser memorables pel nostre veïnat, on ni una sola persona deixà de commoure's, car causava pena d'esguardar el desconsolat pare, que amb els punys clavats a la cara, parlava sol pels carrers, maleint les lleis i les autoritats que ni els morts perdonaven.

Són ben llunyans aquells dies en què els nois, tot fent rotlle per les cantonades, escoltaven llastimoses *guajiras*⁵ cantades pels repatriats esguerrats o malalts, que rascant una trista guitarra demanaven caritat, tot venent romanços de les guerres de Cuba i de Filipines; perquè també fou en aquells anys quan els ciutadans barcelonins omplien l'esplanada del Moll de les Escalles i la Porta de la Pau, acompanyats de nodrida munió d'aqueixos nois esparracats que en els espectacles gratuïts sempre es troben a primera fila, i que en aquells dies, tot grimnant, s'instal·laren damunt dels lleons de ferro i del gran sòcol circular, on hi ha incrustats els relleus de bronze, en la base del monument a Colom, des d'on vàrem poder contemplar, amb ulls ben vius i oberts com unes taronges, l'impressionant espectacle que passava: tocs de cornetes, banderes, soldats i lliteres. Eren desfilades espectaculars i històriques les que presenciàrem; encara les recordo ben dibuixades i acolorides; destacant-se dels tons vius del nostre mar i cel, imposava l'ofegat remoreig d'una trista multitud allí estacionada, esperant la desfilada silenciosa d'una processó d'homes desembarcats i uniformats de groc i grisalla, formada per les cares d'uns soldats malalts, vestits de *rayadillo*. D'aquests històrics desembarcs, que aleshores en fôrem petits espectadors, en fer-nos homes vàrem saber que representaven la ruïnosa davallada d'un Estat en

4. Aquesta muralla fou aterrada per l'Ajuntament republicà de Barcelona l'any 1931. La muralla de referència separava el cementiri catòlic de les altres tres arbitràries divisions: Cementiri lliure, cristià no catòlic i religions no cristianes.

5. Cançons populars cubanes, inspirades en les penoses tasques del camp. (*N. editors*)

plena decadència. Des de les Escales de la Pau a l'entrada de la Rambla maniobraven les ambulàncies de Sanitat i de la Creu Roja conduint, amb cotxes i lliteres, els soldats ferits o malalts; una joventut que la guerra havia inutilitzat, i els governs de la monarquia la tornaven com una desferxa inservible. Tots els soldats desfilaven callats i amb la llicència dins d'un tub de llauna, penjat al coll com una relíquia; així desembarcava una joventut desfeta, que més que homes semblaven espectres. Entre el nombrós públic que amb anguniosa espera presenciava les emocionants arribades, no es podien dissimular llàgrimes reprimides en els esguards de familiars frenètics, de rostres contrets amb llavis fortament closos i mans neguitoses, que tot apretant mocadors cercaven la presència del familiar estimat. Aquell dolorós espectacle, repetit dotzenes de vegades en diversos ports de la Península, representava els comptes bruts que l'Estat espanyol presentava al país a l'hora de liquidar la fallida del desastre colonial.

Entre els molts desembarcs que aquelles guerres colonials ocasionaren, alguna vegada, la patriotera mentida oficial, per mitjà de la Premsa, anunciava un desembarc extraordinari amb l'arribada d'un «héroe» o d'un «caudillo», ja que així foren considerades les arribades dels generals Weyler i Polavieja.

Llavors la decoració canviava completament. L'ambient del moll tenia més aire de festa; tota la claqué oficial de la ciutat hi assistia de gala amb músiques, plomalls engalonats i barrets de copa; la clerecia i els militars, passant i traspasant, feien aparatoses desfilades, repetides salutacions i discursos de benvinguda, que tots acabaven amb l'indispensable crit de «Viva España», corejat amb un pam de boca oberta per aquella comparsa oficial allí reunida, que mai no va exposar llur vida a la guerra i que per això ella fou la més incondicionalment interessada en la continuació d'aquelles guerres, mantingudes contra tota raó i justícia i contra la voluntat del poble, malgastant inútilment l'escassa riquesa que quedava a l'Espanya oficial de la darrera regència, després de sacrificar una generació obrera, tota vegada que la joventut rica pagant una contribució monetària no era enviada a les colònies. Aquelles campanyes colonials solament foren beneficioses per als generals de la monarquia, que si bé és veritat que tornaven a la Península sense glòria, almenys la guerra els havia enriquit i els havia omplert el pit de distincions, i per torna, en desembarcar, una multitud els aplaudia.

El cotxe que passejà per la nostra ciutat el petit general amb patilles, Weyler, després de desembarcar al nostre moll trobà dificultats per a obrir-se pas, rodejat per la comparseria oficial que l'aclamava i l'aplaudia; era la comparseria dirigida per la tramoia monàrquica, monopolitzadora en tot temps de rígides parades de fanfàrria uniformada i patrioter que engresquen els públics indiferents i badocs fent-los passar per la influent i aburgesada opinió pública, que no ha estat mai l'autèntica veu del poble, i que en aquells dies fou aquesta tàctica governamental la que féu més extraordinària encara l'arribada del general d'ulleres negres i agrisat bigoti llarg, Polavieja, al qual la burgesia monàrquica i clerical li construïren un Arc de Triomf a la Porta de la Pau, guarnit de llaurers i draps nacionals per tal d'honorar el retorn del general «Cristiano», nom amb què distingien el militar que a Filipines féu afusellar el culte doctor Rizal. Polavieja fou un de tants generals espanyols que a l'hora de la mort i per voluntat testamentària es feien enterrar amb l'hàbit de sant Francesc i llurs mans homicides eren embolicades de rosaris.

Solament un poble en tots conceptes endarrerit, incapaç d'aixecar-se amb santa revolta, podia resignar-se amb aquell vergonyós silenci d'anar esperant els dies de desembarc, uns mesos darrera d'altres, per a poder abraçar el fill, si per atzar li arribava.

Els nois obrers dels nostres sòrdids carrers sols respiraven un desolat ambient sentint parlar arreu i a tothora, entre els familiars, veïns i coneuts, de les ruïnoses guerres colonials, dels afusellaments de Montjuïc i de les bombes d'aquella època; en aquells anys de la nostra infantesa explotaren les bombes llançades contra el general Martínez Campos, la del Teatre del Liceu i la del carrer de Canvis Nous, que produïren gran commoció a tota la ciutat i feien extremadament anguniosa la preocupació pública d'aquells dies de dol que a tothom afectaven.

La Galera

L'escotar o presenciar contínuament aquell conjunt de violències i de llastimoses calamitats públiques feia que hom respirés un malsà ambient, com barrejat de tristesa i de pànic, amb tal persistent obsessió, que ni tampoc podien deslliurar-se d'aquesta impressió els nois mig perduts, massa abundants en aquells carrers de fàbriques, hospital i presó, per l'extremada pobresa de llurs pares i per la completa manca d'escoles. D'aquesta tristesa tan desmoralitzadora, tampoc no se'n podien lliurar els altres nois menys abandonats, que, amb força mala gana, anaven a alguna escadussera escola de capellans, com la que hi havia emplaçada en una quadra de fàbrica del carrer de la Riereta, que per cert no deixà cap bona memòria en desaparèixer, car els nois que hi assistiren la recordaven solament pels cants de la Marxa Reial, cantada per dèbils veus de misèria que ofegaven els sorolls de la maquinària de les quadres veïnes; els nois no podien servir⁶ cap bon record d'aquelles sotanes monàrquiques, degut als severos càstigs de què eren objecte; tanta severitat era excessiva; allò no era propi de mestres ni de sacerdots, ja que per complir la delicada missió d'educar els infants, als «padres» de l'esmentada escola els mancava paciència o els sobrava rencor.

En general, els infants d'aquell temps tampoc no eren gaire respectats en les altres escasses i abandonades escoles oficials que hi havia instal·lades en pisos de sala i alcova, sense cap condició o en un repugnant i feixuc edifici, massa gran i desguarnit, com era aquella popular Galera que amb els anys tants centenars de nois hi desfilaren. I en parlar d'aquesta escola, la veritat m'obliga a fer constar el bon nom que hi deixaren els mestres que allí coneguèrem: Bonet, Abat, Rafael, Peiró i el director, que es deia Viñas, els quals guardaren tot el respecte personal que hom ha de tenir amb els infants; de manera que si entre els moltíssims nois que aprenguérem de lletra a la Galera, després en fer-nos homes i recordar-la l'hem considerada com una escola funestíssima, ha

6. Conservar. (*Nota edit.*)

estat per creure que humanament i pedagògicament representava una completa desconsideració, una veritable ofensa moral pels infants que hagueren d'assistir a un estudi instal·lat dins d'un edifici de presó, cercat per carrers on a tota hora rondava la més caiguda prostitució. Aquella popular presó-escola que el veïnat sols coneixia amb el nom de la Galera, el 1900 encara funcionava amb el rètol de «Escuela Pública Municipal», que ostentava sobre el portal del carrer de Sant Pau, prop del carrer de Robador. L'escola mantingué sempre l'apropiat nom que el veïnat li conservà perquè era un edifici de miserable arquitectura, de parets llises i finestres amb solidesa i reixes de ferro; durant dues centúries aquell edifici havia estat una presó de la ciutat, però unes funestes autoritats del passat segle, sense haver portat a terme cap reforma, determinaren utilitzar aquell edifici per a escola pública. Que n'era d'antipàtica i esquerpa aquella Galera!

Les classes eren instal·lades en el gran primer pis, de sostres voltats, sostinguts per grosses pilastres; era un grotesc sarcasme fer servir aquell edifici per a escola primària. A l'hivern hi feia un fred que acovardia, i en l'esperuguida fantasia dels nostres pocs anys, a molts nois aquell lleig edifici els feia sentir la repugnància de trobar-se dins d'un lloc molest. Teníem com una vaga idea que era un local més apropiat per tancar-hi disputes brutals, amenaces de càstig, tocs de corneta i les rigoroses severitats del règim de presons i de caserna, que allí sí que tenien el lloc apropiat en aquelles quadres de parets mal emblanquides, que no desdeien pel servei que encara prestaven en el pis superior, on es guardaven les velles armes i els uniformes del cos de «Veteranos»; en canvi, aquell local no era gens adequat per a cloure les lliçons d'un mestre ni les ingènues converses de la infantesa; tant era així, que les hores d'estudi que els nois restàvem tancats dintre la Galera resultaven unes hores interminables, puix sofríem una inexplicable basarda, inexplicable en la nostra poca edat que teníem, ja que sobraven els motius que no enganyaven els certers instints dels infants, quan, sense saber-les explicar, endevinen les coses mal fetes; eren ben justificats els motius del perquè la majoria dels nois odiéssim la Galera, ja que dins d'aquell gran local regnava sempre una trista seriositat com la que viuen els nois tancats en un asil, seriositat impròpia de l'edat del bullici. Entre aquelles reixes i parets amb gruix de muralla els nois ens trobàvem com a presos de cos i d'ànima, per l'aggravant de l'opressió moral, imposada pel

gros disbarat pedagògic de l'antic sistema d'ensenyament contrari a la llengua materna, tan arbitrari i absurd com l'edifici on s'exercia, i que obligava els cinc mestres que governaven l'escola —tots ells catalans— a que sempre i sense excepció ens parlessin i donessin les lliçons en la llengua oficial, que forçosament en la nostra edat no podia ésser-nos grata, perquè no era la paraula familiar, ni la dels jocs de carrer, que era l'única que a la nostra poca edat coneixíem, bé o malament.

Quins records tan desagradables ens deixaren aquelles classes! quines situacions més angunioses hi visqué algun dels seus mestres, com el senyor Rafel, que era un home de bona salut, sanguini, d'una cinquantena d'anys, que amb sobrada raó hi passava estones violentes! com que era un home esguerrat de peus i cames (els nois deien que tenia *peus de pinya*), lamentable defecte que el feia romandre forçosament assegut totes les hores de classe, darrera la taula que li servia d'escriptori, col·locada damunt una tarima acostada a la paret i al mig de la seva classe, que per tota decoració sols tenia dos grans mares de fusta, enquadrant dues oracions morals, que cada dia els nois copiàvem al cartipàs; a la paret esquerra de la taula del mestre penjava un crucifix, i a la del front hi havia una finestra que comunicava a l'estret carrer de Robador, la qual restava oberta els dies de calor i bonança. Per cert que per aquella obertura era per on les nostres verges oïdes sentiren per primera vegada les més denigrants blasfèmies, vomitades per dones de mala vida, que barallantse a grans crits de balcó a balcó o des del carrer a la finestra, feien enrogir de vergonya el mestre, que ple d'indignació cridava amb rapidesa als nois: «Tanqueu la finestra, tanqueu la finestra!» A la vegada que els seus ulls esverats li llambregaven d'esquerra a dreta per esguardar el Crist i la maleïda finestra reixada.

Quan algun dels nois, obeint el mestre, tot atabalat i avergonyit, havia tancat ja la finestra, per tal d'aturar el raig de renecs que entrant com una pluja de rocs havien escandalitzat la classe, llavors el mestre, esguardant el Crist, quedava un instant silenciós i ràpidament es posava la mà dreta al front, al mig del pit i a les dues espatlles, i seguidament, amb un mocador blanc, s'eixugava el que havia suat d'angúnia. Eren tants els motius que teníem els nois per a no trobar-nos a gust dins d'aquella escola, que la majoria d'ells sols pensàvem en l'hora de poder-ne fugir, que per nosaltres no era pas l'hora de plegar ni la de sortida d'escola, com generalment sol dir-se; per nosaltres era veritablement l'hora de

fugir-ne. Quin seguit de travetes i de cops de cartera, tot cridant i corrent escales avall! Pobres carteres eren les nostres! No havien estrenat ni tancaven gaires llibres; un cartipàs brut i un llibre incomplet, que era el que anteriorment ja havia servit pel germà més gran, que ja treballava, però que malgrat això també les estimàvem força, les nostres carteres, ja que a dins amagàvem un recó d'il·lusió, representada per alguna auca de rodolins, un grapat de cromos o la baldufa.

La nostra presó-escola, que el veïnat li conservà l'apropiat nom de la Galera, fou tan popular en els nostres barris perquè en el seu temps era l'escola municipal més gran de Barcelona i a la vegada també influí a donar-li tanta popularitat el fet de trobar-se situat aquell edifici quasi en el centre d'aquest indret obrer de la ciutat, de ben trista resonància, que va des de les Drassanes a la Casa de Maternitat i des de les Rambles i Rondes al Paral·lel, tot el tros de ciutat que avui porta el nom de districte cinquè.

Casa de la Caritat

Distraccions i esbarjo

Els infants del meu temps, en aquells carrers, ben poc gaudiren d'esplai i de distraccions, ja que a part dels referits moments de tabola que manifestàvem molts nois, dues vegades al dia, a l'hora d'alliberar-nos, fugint de l'encongiment de la Galera, que eren unes explosions de sentida alegria i que per cert també resultaven ben molestoses per als transeünts que a aquella hora passaven pel carrer de Sant Pau, car se'ls feia impossible evitar les trepitjades i empentes d'aquella molesta marrecalla que, ballant com a fúries i cridant, s'empaitava; contribuïa força a l'esmentat esbojarrament infantil la circumstància que en aquelles mateixes hores i des del mateix carrer hom sentia ben forts i ben clars els alegres repicaments de castanyoles de l'acadèmia de ball que hi havia instal·lada en un principal de davant mateix de l'escola; aquells anys eren els darrers bons temps de la Pauleta Pàmies, mestressa i directora de ball, que en aquell pis del carrer de Sant Pau tenia el domicili. La renomada Pauleta gaudia de força popularitat entre la burgesia de la Barcelona de fi de segle, quan en els grans teatres encara no havien passat de moda les màgiques i els grans balls d'espectacle, com *Messalina*, *Excelsior* i *Coppelia*, on l'element predominant d'aquelles obres teatrals el representava l'important cos de ball, amb distincions de primer ballarí i primera ballarina; era el celebrat cos de ball que en aquell temps i per raons d'ofici, assaigs i contractes, estava obligat a desfilat per casa de Pauleta Pàmies, perquè a més de representar el pinyol d'aquells espectacles teatrals, representava també íntimes funcions d'entre bastidors, ja que una part d'abonats al Gran Teatre del Liceu eren admiradors d'aquella mosca morta del «Senyor Ramon» que també feien el «Tenorio» entre ballarines, a més d'enganyar «criades» i d'enganyar «tot el món».

A part, doncs, d'aquelles tumultuoses fugides d'escola, acompanyades amb repicaments de castanyoles, en els altres carrers d'aquells barris solament eren moments de xirinola infantil les estones que passaven els

pianos de maneta, que en aquells anys abundaven força, fent interrompre per uns moments els jocs de saltar i parar i de gepes⁷, que hi jugàvem amb les engrunes de presó que en el barri abundaven; aquestes eren les pilotes de jugar a saco, fetes pels presos del carrer de l'Amàlia, folrades amb fil de cotó virolat i treballat amb punt de mitja. Altres vegades, quan els nois estaven cansats de saltar i córrer, asseguts a les voreres del carrer, podíem contemplar les distraccions de les noies que jugaven a rotlle i que amb llurs cants i gestos, ben inconscientment per cert, explicaven la real tragèdia, convertida en vulgar cançó, d'algunes famílies obreres d'aleshores. D'aquella cançó solament recordo algunes estrofes:

*El dissabte al vespre,
noia, de'm sopar.
De'm la setmanada
que n'iré a cercar.
S'aixeca de taula
i n'hi tira un plat.
Se'n va a ca la mare
amb el cap trencat.
Ai, filleta meva,
qui t'ha fet això?
M'ha vingut borratxo
i m'ha dat bastó.
Quan eres soltera
n'eres un mirall,
ara que ets casada
sembles un fregall.*

De les abundants cançons que la poesia popular, en tots els temps i arreu del món, ha cantat la mainada en els seus jocs d'infants, potser no en trobaríem cap més que revelés tan inferior nivell moral com la de les anteriors estrofes, que eren les preferides i més repetides per les infelices noies d'aquells barris, que sempre corrien darrera dels pianos de maneta, manubris que aleshores resultaven un xic decoratius naturalment que d'una manera prosaica, en l'ambient d'uns carrers de tavernes i fàbriques, on el típic i presumit peça que arrossegava el manubri era un tipus popular.

7. Joc de pilota en què és llançada enlaire i cada jugador ha d'intentar d'agafar-la i llançar-la contra l'esquena dels altres, que intenten esquivar-la. (N. edit.)

Els barandes que llavors vivien de la música rodada —que no eren tipus tan abandonats com els d'avui— eren força coneguts del nostre veïnat, pel fet que tots els pianos que recorrien la ciutat havien de passar forçosament, un dia o altre, pels nostres carrers, ja que l'italià Brusco tenia un taller i magatzem de manubris en el carrer de la Cadena (avui de Salvador Seguí). Recordaré els barandes⁸ de més renom i que més presumien, tot tirant de carretó i rodant la maneta; d'entre ells el més cridaner era el «Cigala», que sempre gallejava que el *guri*⁹ mai no li havia pogut *pispar* la maneta; aquest acte el portaren a cap els municipals complint ordres de l'Ajuntament, tota vegada que així aquest podia cobrar una multa en ésser-li reclamada la maneta; tanmateix era un cas de comèdia el veure córrer el «Cigala» arrossegant el seu manubri, quan el municipal l'empaitava, tombant cantonades, tot interrompint el nunci que amb els braços en creu aguantava amb una mà la trompeta i en l'altra la porrona, mentre pregonava el millor vi del Priorat, o passava rossant l'insensible carreter que amb la vara apallissava l'indefens cavall per obligar-lo a fer marxa enrera, amb el carro excessivament carregat. Així mateix eren ben coneguts altres barandes, com el «Potes» i el que fou el peça més tivat i a la vegada el que sempre portava el millor i més nou piano de la ciutat, motius aquests que feien que els altres barandes sentissin enveja d'ell, amb tot i que el «Francès» no era res més que un pilot de carn batejada i que sempre visqué entre tavernes i dones de la vida; era un home jove i de molt bon aspecte, tot presumint la inflor d'anar net i tip i de no tenir gota de vergonya; sempre habillat amb la millor roba pinxesca, el xavo ben pentinat al mig del front, que li sortia sota la curta bisera de la gorra de banys, un bon mocador de seda al coll, brusa negra de mànegues amples, bombat pantaló de vellut llis i espadenyas blanques de *pela*. El «Francès» tenia molt nom i relleu entre prostitutes, xicots perduts i noies de fàbrica, que aquests eren els elements que formaven l'ambient d'aquells saranistes de petaca, que esguardaven el «Francès» com un formós Apol·ló de burdell i taverna, tota vegada que aquests eren els llocs preferits per a lluir-hi llur mal garbo aquell estol de xicots grandots, que esgarriats i gandulejant vivien pels caus de vici, com eren La Giralda, El Xino i el vell trinquet del carrer de l'Amàlia, o jugant-se els diners a les «xapes» i a la «ratlleta» en algun recó de

8. Persones múrries, que viuen entre el límit i el més enllà de les lleis. (*Id.*)

9. Guàrdia, policia. (*Id.*)

carrer desert, on sols es sentien sorolls de fàbriques; aquelles colles de jovent depravat pel vici i la misèria passava aquells malaguanyats dies de la joventut entre funestos jocs i perilloses companyies, que dissortadament molts de nosaltres, en fer-nos grans, també havíem de conviure la mateixa mala companyia, ja que aquells xicots eren els veïns de la nostra escala, amics del carrer o dels indecents patacus¹⁰ de maneta i cigaló, com els de la Saleta, a ca la Manela, als Cotoners, a les Canyes, a la Mina i als Degotalls; aquells balls eren els més freqüentats per un jovent que solament es coneixia per sobrenoms, que tan sols d'oïr-los deixaven una impressió de cosa llorda¹¹, com ho era la dissortada vida que arrossegava aquell planter de quinzenaires¹² que en llurs conversacions sempre parlaven del «Paparra», el «Tremolins», el «Sense», el «Marracà», el «Ramena», el «Morrut», la «Pudenta», el «Bocassa», el «Clatellada» i altres motius de més mal gust.

Passades les estones de música rodada, que ara en parlar-ne m'han fet recordar tot un seguici de barandes i xicots perduts, pels nois també eren moments de xivarri el pas pels nostres carrers d'aquells avorrits dròpols captaires que de tan coneguts tothom hi feia broma (amb els que no eren esguerrats); entre aquests hi havia el «Negre descalç», que, fort com un roure i bufant una flauta de canya, durant molts anys, visqué gandulejant entre els vaixells del moll i pels carrers del districte cinquè; aquest subjecte, per fer-se més simpàtic entre la gent desvagada que sempre el voltava esperant que sonés l'instrument de canya, sovint es c..... amb Déu, ben clar i català, després d'escapar-se-li el riure, perquè el que és de tocar la flauta els seus molsuts llavis no ho coneixien. Eren ben diferents d'avui, aquells anys, ja que només es veia un home negre en tot Barcelona, tan visitada d'uns anys en aquesta part per músics i ballarins de color, que tot fent exhibicions de Xarleston, Black-Botton, Shimmys, Fox-Trot i altres danses exòtiques, ambientades amb crits bestials, han escampat la música negra del jazz per les sales de ball de la nostra ciutat.

De temps en temps, en aquells anys també hi passava un pertorbat xerraire, el popular «Noi de Tona», el qual enfilat dalt d'un pedrís o tamboret i amb la vista extraviada, el barret enfonsat fins el clatell i amb l'escassa veu d'una afonia crònica, engegava llargs discursos de sàtira

10. Gent de mala vida i reputació. (*Nota edit.*)

11. Bruta, deixada. (*Id.*)

12. Aquells que sovint passaven 15 dies a la presó per delictes petits o suposats. (*Id.*)

política, versificats a la manera dels vells romanços, amb l'abandonat català que llavors hom parlava, algunes vegades, acabat el discurs i esgrimint una lluenta eina de dentista, també s'oferia al públic com arrencaqueixals gratuït, per cert que tot i operant de franc i no mancant en aquells carrers boques ben ruïnoses i descuidades, ningú no es refiava del «Noi de Tona», i aquesta desconfiança desacreditava per complet la dita tan popular de: «Val més un boig conegut que un savi per conèixer».

De tard en tard, també desfilava l'«Home de la Mona», que era el típic rodamón antic, que amb un gros i suat pandero captava en companyia d'un simi que tenia l'aspecte d'avorrida resignació, subjectat amb una cadena. La pobra bestiola anava vestida amb una cassaca vermella mal engiponada i bellugadissa, saltironava com un gitanet descalç, ensenyant dents blanques i el cul pelat, i atraient al seu darrera una munió de quitxalla que mig esporuguida l'inquietava.

Caminant sempre de pressa, algun dia també passava sense dir mai res a ningú, una dona menuda que portava mocador al cap i la cara com un pirotrot, que per això tots els nois l'esbroncaven: era la «Marieta enfarinada».

D'aquells diferents tipus que el veïnat coneixia pel costum de contribuir en llurs periòdiques captés, qui més portava uns moments de sanitàosa alegria als nois del carrer, era el simpàtic i rialler «Garibaldi», baix d'estatura, fort i rabassut, vestit amb colors llampants i casquet inclinat, que cobria una grisa i arrissada cabellera, abundant bigotàs i barba. Aquest home, tot i tenir la desgràcia de portar una cama de fusta saltava i ballava amb força agilitat, cantant i bracejant sempre; tocant la pandereta uns moments i altres estones un petit orgue-manubri que en forma de caixa portava sostingut amb tirants de cuir passats pel cos. Era un italià extraordinari; dels captaires que coneguérem, que per llur originalitat o desgràcia esdevenien tipus populars, aquell «Garibaldi» tan conegut per tot Barcelona, era un personatge decoratiu i per la mainada representava l'alegria que passa.

Una vegada a l'any i en acostar-se la diada de Corpus, s'obrien tots els balcons de bat a bat i les famílies esguardaven com passaven, al so d'un tamborí i del flabiol, xiroiament abillats i ballant encarcerats i amb parsimònia, el gegant i la geganta, amb grossos ulls esverats de contemplar tanta ingenuïtat i pobresa que generosament llençava els cèntims a la capta que, des del carrer, demanaven les boques d'unes barretines aguantades per homes forçuts i cridaners que avalotaven tot el barri.

Aquestes foren les nostres distraccions del carrer durant els dies de treball, bo i esperant amb delit els diumenges a la tarda, que entre diferents familiars podíem arreplegar un parell de rals que ens permetien poder esbargir-nos d'una manera més extraordinària, com era per nosaltres el trobar-nos reunits entre el grandios públic que tot fent gatzara omplia setmanalment el Torín de la Barceloneta, on per pocs cèntims que valia l'entrada anunciaven un festival que durava tota la tarda. Les moixigangues mímiques que llavors es feien a la vella plaça de braus de la Barceloneta, invariablement sempre eren les mateixes, que consistien a fer córrer la pólvora, a peu i a cavall, entre la comparsa vestida de moros i cristians, amb el títol de *El General Prim i els Voluntaris de la Guerra d'Àfrica*. Altres vegades anunciaven l'elevació de la bomba de Budoy, ben coneguda llavors per tota la marrecalla de la ciutat; la gran bomba del Torín, amb l'inseparable Budoy, que era inflada de fum, al bell mig de la plaça, pels homes que la subjectaven fins el moment de l'ascensió que el «capitan Budoy» sortia corrents a presentar-se al públic vestit de mariner i voltant tota la barrera, rialler, amb la gorra a la mà i els braços enlaire, sentint una general ovació del públic, mentre s'agafava al trapeci, per pronunciar l'esperat crit de «a fora tots!» i a l'instant tots els nassos de la plaça quedaven girats enlaire, mentre comentant l'ascensió li desitjaven que l'acompanyés una bona sort, ja que tothom coneixia la història de Monsieur Arban¹³, repetida de nou cada diumenge; uns deien que deuria caure en ple desert, altres asseguraven que havia caigut en alta mar, fins que un estrident toc de corneta tallava en sec totes les històries en fer sortir un brau manso embolat, que escampava en totes direccions els nombrosos tabalots que havien saltat a l'arena. El popular «capità Budoy» va ésser durant uns anys, per tot els infants de la nostra ciutat, l'heroi del cel barceloní en les tardes de diumenge, deixant molt per sota seu els vols de coloms i els centenars de petits estels amb llarga cua serpentejant, que a la caiguda de la tarda s'enlairaven des de torratxes i terrats, llavors plens de vida pels abundants colomars, mentre que seguint la mateixa direcció de tot l'any, i agrupats, passaven els pardals, volant a batzegades, uns grups darrera d'altres, que com cada dia anaven a cercar el tradicional repòs en els arbres de la Rambla.

En altres temporades de l'any, en el pitjor temps de l'hivern, els espectacles dominicals de moixigangues mímiques, anàvem a presen-

13. En la tercera ascensió que Mr. Arban féu a Barcelona (7 d'octubre del 1849), fent un dia de mal temps, desaparegué per sempre més.

ciar-los en locals tancats, com eren els teatres del Circ Barcelonès i de l'Ambigú (aquest darrer abans de convertir-se en cafè-concert); aquests eren els nostres locals d'hivern, on també per pocs cèntims d'entrada, els nois podien gaudir de les grans victòries de l'exèrcit francès en la guerra franco-prusiana de l'any 1870-1871; grans victòries que eren guanyades per un grup de comparses que dirigia un pierrot fent ganyotes i enarborant bandera francesa, mentre els músics tocaven la Marsellesa; aquelles victòries foren guanyades, durant uns anys, per una companyia patriòtica, la família francesa Onofri, que des dels nostres escenaris arbitràriament esmenaven la Història, entre sorollosos aplaudiments d'un públic que emplenava els locals amb fort aldarull i espessa boira, produïda pel fum del tabac, que feia tossir i escupir tothom entre acompassats repicaments de peus damunt del pis de fusta del «galliner» i els eixordadors xiulets produïts per espectadors que es posaven els dits a la boca, a la vegada que en diferents direccions volaven sagetes de paper, en forma de punta de llança, fent grans corbes descendents, semblants al vol de les blanques gavines de mar quan es posen damunt l'aigua.

Fou també en aquells mateixos anys, al tombant del segle, quan amb bulliciós èxit triomfaren l'estrany i pintoresc mostruari de barraques d'atraccions, instal·lades en el popular Paral·lel. Fou allí on Barcelona conegué el primitiu cinematògraf, a la gran barraca Ferrussini, inundada de llum elèctrica i alegrada per la música d'orgue mecànic, moble esmaltat amb tons de crem i gris clar, guarnit amb mirallets i amb figuretes giratòries, que voltaven contínuament, mentre l'orgue tocava arrossegada tonada, tenint al costat el continuat moviment d'uns «cavallets» i altres barraques, on a dins s'exhibien les més noves atraccions de l'època, com, per exemple, la Dona-aranya o un grup d'artistes que, presentades en maillots blancs, feien les Estàtues, o la dansarina que amb ondulats vels i llums de colors i el local completament a les fosques, espatarrava el públic representant la policromada Serpentina. El ventríloc Martin també hi popularitzava el seu Bobi, i durant molts anys, entre aquelles barraques, tampoc no hi mancà l'antipàtica exposició de Figures de cera, sempre representant repulsives escenes de crims i de fenòmens fastigosos. Aquell era el bon temps de les barraques d'atraccions, que començaren a fer popular la gran via del Paral·lel, on l'alegre processó de gent endiumenjada que passejava per l'ampla vorera on hi ha el Gran Cafè Espanyol, també esguardava la figura dolorosa d'una dona vestida

de dol, arracerada en un recó entre les barraques, que agenollada a terra demanava almoina exhibint un paper que deia: «Soc la mare de Paulí Pallàs». Aquella gentada era la que disfrutava a les tardes dominicals arrambant tant com podia i omplint a empentes aquelles atraccions i respirant per tots els indrets dolentes i bones olors barrejades, com la d'oli bullint i sucre cremat i altres substàncies que eren manipulades en les diferents parades de xurros, caramels i bombons olorosos de menta i llimó, que a l'aire lliure eren treballats bo i calents, amb garbo i davantal blanc, com si fossin delicades troques de seda, davant d'un festiu públic embabiecat, que de tant badar li venia salivera i no podent resistir la temptació tothom acabava rosegant llaminadures. També fou en el mateix tros del Paral·lel que pocs anys més tard la «Bella Chelito» s'hi començà a fer un ressonant nom de bullanga, ja que ella fou la primera cupletista que amb èxit espatarrant i indescriptible s'exhibí completament nua pels escenaris del Paral·lel buscant-se aquella cèlebre «pulga» que després durant anys seguits li féu guanyar força diners treient-se la camisa pels altres escenaris d'arreu d'Espanya. També obtingué popularitat entre el públic del Paral·lel una estranya barreja de ballador i cantador flamenc, sense veu, anomenat el Canela, que representava aquell «afilador» de depravat gust, obscè, que entusiasmava la gent de la vida i les famílies de gitanos concorrents del cafè Numància i del Portal de Sant Antoni. Igualment hi féu cartell Pepe Marquès, que feia riure el públic vestit de municipal o bé de pagerol, amb llarga barretina i ballant, feixuc i axarrancat, tot cantant les populars «mitges de la Paula». Després, uns anys més tard, al teatre Arnau, també es féu un bon nom de més alt profit artístic la Raquel Meller, en les mateixes temporades que l'actriu Caparó en el teatre Apolo representant *Adúltera o Madre mártir* enternia una platea omplenada de comerciants ben farts i mudats de diumenge.

Misèria i revolucionaris

Fou en el mateix temps, al tombant del segle, quan vivíem les curtes hores dominicals contemplant la silenciosa elevació de la vella «bomba del Torín» i les atraccions del primitiu cinematògraf, on passàvem les hores com somnis, en aquells dies inoblidables que començàvem a treballar els nois que havíem pogut anar a l'escola fins a l'edat de deu anys, descomptant els altres nois que en aquesta edat ja feia temps que els vespres venien diaris; passat d'aquesta edat, llavors tan sols continuaven a les últimes classes una reduïda minoria de nois que llurs famílies gaudien d'una millor situació econòmica, com eren els fills del taverner, del betes-i-fils, del forner i dels altres establiments.

Les apurades necessitats de les famílies obreres d'aquell temps eren les que havien establert aquest lamentable costum de fer començar a treballar llurs fills quan complien els deu anys, ja que els pares no podien pagar per més temps la mesada d'una pesseta a l'escola i els nois havien de deixar-la quan després de tres o quatre anys curtíssims de classe es trobaven en la millor edat d'aprendre; aquests anys d'escola resultaven tan excessivament curts degut a les llargues vacances d'estiu (tres mesos), a més de les altres festes de Nadal, Reis, Carnestoltes, Setmana Santa, Pasqua i altres festivitats de precepte, sense comptar les nombroses «campanes» que els escolars hi afegíem; això feia que la majoria dels nois que a l'edat de deu anys deixàvem l'escola ens trobéssim amb una tan deficient instrucció que tot just ens servia per a poder comptar amb dificultats i fer el que els nostres pares en deien una carta familiar, amb aquella abundó de «sabrás», «a Dios gracias» i un reguitzell d'expressions a totes les persones de la família. Aquesta fou tota la instrucció que havíem pogut arregar en els nostres desgraciats anys d'estudi primari, ja que les nocions de moral i de religió que amb rutinària cantarella ens feien cantar els dissabtes per la tarda, eren oracions ben mortes, que de res servien per viure en el món miserios de

les nostres famílies; com també era curta i negra la Història d'Espanya que els nois coneixíem; era la Història que podíem conèixer uns nois que havíem tingut un edifici de presó per escola i unes vives lliçons de patriotisme, apreses a l'aire lliure, en les arribades triomfals d'uns generals de decadència i les desfildes pels nostres carrers d'uns repatriats malalts que captaven.

Fou amb aquesta deficient instrucció que una generació d'aprenents barcelonins començaren a freqüentar la vida del treball, dins d'uns tallers tan míser i abandonats que no es diferenciaven gaire de la pobresa que sempre vèiem als nostres pisos. En aquells anys que massa abundaven els treballs abusius per les criatures que a tan curta edat feien d'aprenents, amb més pitjors condicions que avui hom treballa, car llavors no existia el descans dominical, la setmana anglesa ni la jornada de vuit hores. Era cosa corrent aleshores el veure els petits aprenents preguntant als transeünts els noms del carrer que cercaven, carregats amb planxes de fusta al cap, plenes de capses o de gàbies; altres arrossegant el carretó tot el dia i altres nois que sempre seguien el fadrí lampista, que era l'home fet que passava portant a la mà uns trossos de tuberia i darrera d'ell el petit aprenent amb el cos inclinat endavant i el coll estirat, ja que sols així podia portar carregada a l'esquena la caixa de ferro amb les eines de «remendo». De tots els infants que en aquells anys sofrien un treball abusiu, els nois que eren més dignes de llàstima foren els que tingueren la gran desgràcia d'entrar com aprenents al Forn del Vidre. En aquell temps aquest treball era veritablement una infàmia per les criatures de pocs anys, que hom les veia bellugar entre el fort contrast de foscor i de llum enlluernadora, produïda pels raigs de viva claror que sortien de les roents boques de foc, d'uns crisols que formant circumferència a l'entorn del forn, cobert d'obra, en forma d'un gran embut girat enlaire, que era la base de la xemeneia que s'aixecava al mig de la fàbrica. Allí dintre els pobres petits aprenents eren manats a crits per fadrins bandarres (sempre salvant excepcions), que els tractaven a clatellots i amb motius insultants, ja que cap noi no era cridat pel seu nom, tan sols hom sentia crits de «mocós», «boig», «trinxe», «lleganya» i tot un repugnant repertori que arribava al més odiós, a insultar a la mare que havia parit alguna d'aquelles indefenses criatures, que atordides i tot treballant algunes s'amagaven el plor. En les seccions de moles de tallar i polimentació del vidre, les noies aprenentes portaven molt sovint talls a

les mans, com els seus petits companys, que les portaven també embolicades, tota vegada que aguantant els motlles calents o bé amb les espurnes de vidre fos sofrien cremades; feien llàstima de veres aquelles criatures d'espardenyes rebentades i els cabells a coll-i-be, treballant ajeguts a terra, dintre la gran quadra ennegrida pel fum que sortia per tots els indrets de la rònega fàbrica.

Aquestes i altres semblants condicions de treball eren les que més abundaven en els tallers i fàbriques d'aleshores, ja que no era solament en la indústria del vidre, encara que aquest treball, per a la infància, era, indiscutiblement, un viu infern industrial; també existien pèssimes condicions de treball en altres indústries, com, per exemple, el ram de la fusta, que aleshores fou tristament coneguda la fàbrica de Vilella, que finí cremada al carrer de l'Aurora; com suposo que igualment deuria acabar la seva mala ànima de carlinot¹⁴ que tenia l'amo de l'esmentada fàbrica, més mereixedora de l'infern que aquell plaga de Pere Gallarí que la nostra cançó li desitjava que «mai més en pugui eixir». Els treballadors d'aquella desapareguda fàbrica ben justificadament l'havien motejada d'«escorxador», perquè cada setmana s'hi lamentava un sagnant accident del treball entre els peons o aprenents, aleshores sense mútues ni indemnitzacions de cap mena; l'excessiva repetició d'aquells accidents de treball era motivada per causa de voler pagar a baix preu els jornals d'un peonatge, que substituïa els homes d'ofici, a la vegada que el peonatge també era substituït per aprenents que havien de treballar sota la direcció d'una completa insolvència tècnica en la instal·lació i explotació de la maquinària. Aquesta era en general la desesperada i brutal organització del treball en moltes indústries d'aleshores. Brutals condicions de treball que com una natural conseqüència feren fermentar el primitiu anarquisme d'aquells anys que els operaris predicaven a totes les fàbriques i tallers; prèdiques que totes les famílies obreres ja coneixien pel full clandestí que repartia algun veí entusiasmada, a més de la constant propaganda que setmanalment anunciaven per les cantonades els cartells de vius colors, amb lletres grosses, invitant tot l'any al miting proporsos o per a declarar-se en vaga. Fou per aquell ambient de violentes propagandes i constants persecucions governamentals, el que la nostra generació obrera barcelonina visqués una adolescència inquietada ex-

14. Carlí o carlista, bàndol contrari al liberal, partidari del regnat de Carles M., germà de Ferran VII. (*Nota edit.*)

cessivament per les prèdiques anarquistes, que tant germinaren entre les reixes i l'anèmia d'uns barris que foren veritables vivers de revolucionaris, fent que les repetides prèdiques dels nostres fadrins per dins dels tallers i per les obres servissin per a traspassar-nos als aprenents la trista herència de l'anarquisme de Montjuïc, ja que a més de la constant propaganda oral i la d'abrandats setmanaris i petits fascicles, àdhuc xiulant i cantant també ens recordaven el castell maleït en les diferents cançons de les societats corals i les coples del qui fou escriptor i músic de barriada, Duran. Coples que les popularitzava l'aplaudit cor de «La Trompeta», que el mateix autor dirigia; de les diferents coples i cançons, la que més es popularitzà fou l'acompanyada amb les bandúrries dels Benages; aquests companys formaven un ajustat conjunt vocal, que gratuïtament actuaven en els medis obreristes quan aquestes societats organitzaven vetllades i funcions benèfiques, on mai no mancava l'aplaudida cançó que ja coneixíem de memòria:

*Vint-i-vuit d'un coll
volien afusellar-ne,
la comanda es rebaixà
i sols cinc varen matar-ne.*

*Si a Espanya hi hagués justícia
com hi hauria d'haver,
en Portas fóra a presidi
i no passejant pel carrer.*

Durant uns anys seguits, els del nostre aprenentatge, arreu i en tots els moments sentírem les mateixes propagandes. Per això no fou gens d'estrany que el 1902, quan la vaga dels obrers metal·lúrgics, fossin tants els obrers jovenets, en curs d'aprendre l'ofici, que en les obres i en els tallers perdessin el treball per solidaritzar-se amb el conflicte metal·lúrgic, que ocasionà la primera vaga general de la present centúria i que llavors aquell conflicte obrer representà una nova modalitat en les lluites socials de Barcelona. D'aquell esclat de revolta obrera del 1902 esdevingué l'empresonament de centenars d'obrers, alguns morts i altres ferits pels carrers de la ciutat. En l'actualitat sols en resta una data i un record gràfic de l'història de les lluites socials; l'artística estampa dibuixada per Ramon Casas: L'imponent onada obrera reculant en la plaça pública per la furiosa càrrega dels guàrdies civils de cavall.

Aquell primer assaig de paralitzar tots els treballs d'una ciutat per solidaritzar-se amb un ram d'oficis en vaga, representava els inicis d'una nova tàctica d'estratègia revolucionària, que amb el nom de Vaga General era la gran il·lusió que llavors s'estenia arreu d'Europa com la poderosa arma proletària que definitivament faria triomfar la Revolució social.

Fou per aquella gran fe en la nova tàctica de les lluites proletàries, el que els treballadors de Barcelona no es descoratgessin en perdre la vaga del 1902, que tingué força ressonància per les altres endarrerides organitzacions obreres d'Espanya, ja que els dirigents obreristes d'aleshores predicaven, igual en la Premsa que en el míting, que el passat fracàs del conflicte metal·lúrgic era momentani i que servia com una revelació per a anunciar les cruentes lluites socials que fatalment s'apropaven en començar el nou segle, que tancava definitivament l'època del proletariat sumís i la burgesia satisfeta d'aquella Barcelona vuitcentista que ni comprenia els renovadors somnis artístics de llurs fills, simpatitzants dels celebrats Quatre Gats, aquell fogar de modernistes que fumant amb pipa llegien l'Ibsen, l'ídol dels joves artistes d'una època que començava. Aquells foren els darrers temps d'una Barcelona que en el seu passat havia viscut llur ideal d'una societat tranquil·la i «ben ordenada», que podia exhibir-se com a model, en l'espectacle ric i luxós que oferia el carrer de Fernando els vespres de Nadal i els renomats balls de disfresses del Liceu i l'inacabable processó, del Corpus, així com també les fantasioses cavalcades del Niu Guerrer, que no desentonaven gens de les aventures i anècdotes explicades entre la gent llegida d'aleshores, per l'il·lustre «diable» enciclopèdic i ramblista, d'ulls petits i ample feltre de mosqueter, Pompeu Gener. Eren els anys d'aquella Barcelona que tant de temps havia viscut concentrada en el rovell de l'ou de la ciutat vella, compresa des del Born a les Rambles, la vella ciutat que en algun aspecte tan admirablement ha descrit Santiago Rusiñol en *L'Auca del Senyor Esteve*, símbol d'aquella Barcelona que homenatjà amb bronze i pedra la fidel representació del materialisme burgès vuitcentista, que aixecà monuments al marquès de Comilles, a Güell i a Rius i Taulet.

Les noves propagandes de la vaga general revolucionària és molt probable que en cap altra població d'Europa no podien trobar un acolliment més favorable pel fet de viure a Barcelona la jove generació referida, que en tots els treballs tingué de sentir les negres històries de com martiritzant uns homes s'enllestien els processos del castell de Montjuïc.

La narració d'aquells crims contribuïí força a que moltíssims d'aquells aprenents, en fer-se grans, formaren les joventuts revoltoses que amb entusiasme actuaren en les lluites del 1909, 1917 i 1919, fins el 1923. En el curs d'aquestes dates, ¡quanta malaguanyada joventut febrosa per ideals de justícia social abandonà l'eina del treball per agafar una pistola! Des del primer atemptat que ferí Maura, a l'atemptat que costà la vida a Dato —Artal el 1904, i Mateu el 1921— ¡quanta joventut tingué de purgar llurs delictes de violències podrint-se pels presidis! Des que l'impulsiu Amadeu pogué escapar-se de la ciutat, després de disparar els trets al policia Memento, fins els dies que Recasens morí guillotinat a Burdeus, ¡quanta joventut catalana anà perduda per l'exili, per haver emprat la violència! Igualment foren nombrosos els joves que moriren en les lluites socials, entre obrers i policies; d'altres que foren assassinats per la ignominiosa llei de «fuga», com l'obrer metal·lúrgic Arcs, que després d'ésser ferotgement atropellat dins de la Delegació de Policia de les Drassanes, fou portat de nit a sota de Montjuïc, on la policia d'Arlegui l'assassinà com si la fatalitat li destinés la mateixa fi del seu pare, ja que Arcs quan era un noi petit, en la vigília de quedar orfe, hagué d'acomiar-lo per sempre més dalt del Castell, on fou afusellat l'any 1894 junt amb Bernat i altres anarquistes.

Violentes i agitades foren les vides d'aquesta desesperada joventut barcelonina, que amb bona part d'ella ens lligava una amistat d'infància, i amb l'altra part fou en la joventut quan en dies de revoltes férem coneixença, assistint als mítings i a les reunions clandestines o visitant l'hospital i la presó, on també retrobàvem cares conegudes de quan érem nois, aquestes fesomies que mai més no s'esborren. Molta part d'aquella joventut, des de petits, ja havia conegut la despietada misèria que els acorralava, sumergits en l'inferior vida de semisuburbi, on passaven les hores jugant i renegant tot el dia per no destorbar dins dels pisos, on llur mares suportaven una vida màrtir i heroica desfent-se les entranyes cosint a la màquina de dia i de nit, amb l'escassa llum d'un quinqué de petroli, o altres mares que treballaven deu i onze hores a la fàbrica, a més d'arreglar la casa; com altres mares que fent de bugaderes (al safareig) començaven el treball a les sis del matí, no oblidant tampoc que en alguna d'aquelles lamentables situacions també hi contribuïa força la dissort de la pobra dona que havia trobat per marit un d'aquells ba-

garros¹⁵ de ciutat que, sobrats de salut, tot l'any cercaven feina donant gràcies a Déu per no trobar-ne.

Injustament oblidada i poc respectada ha estat moltes vegades aquesta resignada esposa i mare obrera, ella que en els períodes de lluita social també havia estat la víctima més directa de totes les patronals i dels sindicats, vagues i *lock-out*. Si des de la passada Guerra Gran en alguns pobles han aixecat monuments al Soldat Desconegut, potser seria més justicier encara el retre un homenatge col·lectiu, de sentit d'agraïment, per aquesta anònima i resignada dona del poble, esposa i mare obrera, que sense disparar mai una sola arma, sovint ha perdut la salut per la veritable obra pacifista de portar pa als seus fills, ja que aquest elemental i insubstituïble sentiment familiar, per damunt de totes les filosofies i religions, al meu entendre, és el més positiu puntal de civilització.

Aquestes foren les preocupacions i els neguits que visqueren les nostres famílies obreres; era cosa corrent en aquelles escales fosques d'humitat greixosa per parets i baranes, escales amb curriola i pou d'aigua morta i amb galeries infernals per on a tota hora respirava la tragèdia d'una veïna pertorbada que es barallava sola o el continuat somiqueig de criatures, sempre plorant, o els udols del gos injustament apallissat; era en aquest veïnat on abundaven aquelles famílies mal començades que llurs fills eren criats a la «correcció» o en altres asils; també abundaven les famílies completament desorientades per l'anguniós problema de la filla o del fill gran, que en arribar a la difícil situació de començar a aprendre un ofici, llavors no volien fer bondat. Aquests nois mal criats i pitjor compresos eren semblants als altres xicots perdularis que abans ja hem trobat entre els barandes i patacus, i que alguns d'ells, ja cansats de rebre cops i d'oïr sermons amb aquelles molestoses sentències antigues de que són «fills i filles, llops i guilles» i «crieu fills, pares porcs!», a més de les constants amenaces de càstig, tot això determinava el que aquell jovent, descontent de viure, fugien de casa de llurs pares i al cap d'un temps de rondar perduts, fatalment les noies en deixar la fàbrica vorejaven el prostíbul i els xicots esdevenien quinzenaires i acabaven la vida malament, entre un ambient de vici i de mals instints, ja que aquests eren els únics elements que formaven la pernicioso moralitat de llurs vides, en l'inevitable camí que seguien. I era inevitable, comprensiu, el mal camí que seguia moltíssim jovent d'aleshores, prescindint ara d'endinsar-nos

15. Ganduls. (*Nota edit.*)

en reflexions de psicologia analítica, per insistir en l'explicació de com de faisó¹⁶ natural es formen els processos mentals infantils, perquè jo crec també que abreujant i amb la senzillesa casolana de les presents ratlles, tothom pot comprendre que els nois que de petits no han conegut el veritable i desinteressat amor familiar, l'ordre i la netedat, aquests nois, en arribar a homes (generalment parlant) han estat sempre els elements més predisposats pel mal viure i pels actes de violència.

I així estava formada, en la seva major part, la miserosa societat d'aquelles barriades excessivament poblades i condemnada a la més trista pobresa (la de la fàbrica, la de l'Hospital o la de la presó), ja que d'allí fou d'on llavors sortien més nombre de famílies atrafegades amb paquets i cistells, formant la majoria de les persones que desficiosament omplia, esperant l'hora de visita pública, el pati del vell Hospital de la Santa Creu i també els locutoris de la Presó Vella —quan aquesta encara era la presó dels homes— per visitar els familiars o coneguts, en l'esperada hora agre dolça de la comunicació, que malgrat la vida d'ignorància i d'injustícia que sofria aquella població obrera, també entre ella es manifestaven purs sentiments de delicadesa i bondat humana, en portar una modesta ofrena i un consol en aquells interessants moments de la visita, que fent el cor fort hom s'aguantava el plor per no causar més pena.

Entre aquest viure dolorós es criaren a la nostra ciutat diverses generacions obreres, que a tothora sentien crits en lloc de converses, igualment dintre dels tallers que dins dels pisos desolats; sempre entremig de males cares, de trastos vells i robes esparracades; aquelles robes que després de rentades eren esteses per galeries i balcons, ja que aquells banderins i gallardets de misèria no podien ésser estesos als terrats corresponents, perquè desapareixien amb rapidesa, sense que mai hom no pogués trobar rastre dels lladregots que fugien saltant pels terrats d'aquell laberint de carrers, tots semblants per les fàbriques, tavernes i drapaires, ja que aquesta fou la decoració urbana que durant molts anys predominà en aquells barris obrers; on per les diferents raons que van exposades a continuació, fou allí en aquell tros de la trista ciutat on estigué concentrada, amb més intensitat que en els altres districtes de Barcelona, la més apurada misèria fisiològica, moral i econòmica; on els vicis i dolors d'una determinada època (que nosaltres en l'actualitat en presenciem la transformació) semblaven haver trobat l'ambient apropiat, àdhuc amb els edificis oficials que encara existien en el passat quart

16. Manera. (*Nota edit.*)

de segle; tots ells eren construïts pel mateix detestable estil de presó-caserna, com si aquelles construccions les hagués dirigit una rencorosa ànima d'excarceller, que arreu deixà una tradició de reixes com escut oficial de la Monarquia i de la Caritat cristiana; igualment a l'escola que a l'Hospital, igual a la caserna, que a la Casa de Maternitat tot era semblant a una presó en les velles construccions oficials dels nostres barris, i allò feia que, els nois que allí ens vàrem criar, també portéssim gravat en el cor i en el pensament l'avorrida quadratura dels barrots de ferro. Ni un recó de la bella perspectiva en la via pública, ni una clapa verda d'un tros de jardí, ni un petit museu; res que pogués distreure i alegrar un xic la vista i la intel·ligència. Ni tan sols una digna escola, com, per exemple, la que hi ha avui al carrer del Carme, el Grup Escolar de Milà i Fontanals, construïda en el mateix lloc on abans hi existia el convent de les Mínimes, que després de l'incendi del 1909, Mn. Pedragosa hi fundà, amb pocs recursos i amb la més bona fe del món, la Casa de Família, per recollir-hi els adolescents perduts que en sortir de la presó no tenien treball ni domicili. Modesta, però lloable, fou l'obra començada per Mn. Pedragosa, amb l'ajut altruista de persones de diferents estaments, entre elles cal esmentar l'excel·lent cas de l'obrer anarquista Moreno¹⁷; aquest era un tipus d'home alt i fort, accentuadament colrat del sol per haver treballat tota la vida a la intempèrie, car era un complet operari paleta, d'aquells que antigament i amb nom ben apropiat, se'ls coneixia per mestre de cases; Moreno fou un coratjós lluitador de la causa obrera que havia estat ferit per la guàrdia civil i empresonat alguna vegada per qüestions socials; del seu captiveri nasqué la coneixença amb Mn. Pedragosa, aleshores que era el capellà de la Presó Nova, quan aquesta s'inaugurà. Quan Moreno obtingué la llibertat, volgué aportar també una ajuda personal a l'obra benèfica de la Casa de Família, i ja que monetàriament no podia fer-ho, ajudava amb veritable interès a l'altruista capellà fent passos per tota la ciutat i donant veus a tots els seus coneguts del ram de la construcció per cercar treball per la joventut esgarriada que recollia mossèn Pedragosa, amb la noble finalitat d'evitar que un jovent dissortat es convertís en carn de presó, com ho eren els nombrosos quinzencians que va conèixer el capellà dintre la presó Model entrant de porta en porta a les cel·les solitàries portant-los ajuda i consol.

17. Ja recordat per Pere Redon en el seu llibre *Joanet*

Enigmàtic i frapant és el destí de molts homes; ningú no hauria suposat mai que arribés a ésser possible que uns anys després de lluitar per la causa obrera i d'haver ajudat desinteressadament l'esmentada obra humanitària de la Casa de Família, Moreno fos covardament assassinat en un carreró proper al mercat de la Boqueria. Una víctima més de les nombroses que deixaren la vida als carrers de la nostra ciutat durant els ignominiosos anys que els policies i pistolers de diferents sindicats contraris s'imposaven per la violència. També en el districte cinquè deixà un llarg rastre de sang aquell flagell de les pistoles, per augmentar més encara el dramatisme d'aquells carrers on la més horrible vulgaritat era en totes les cases reflectida, perquè tot i reconeixent que Barcelona no ha estat pas una ciutat gaire afortunada en la conservació d'obres artístico-arqueològiques, com ho han estat altres ciutats d'Europa, amb tot, en la nostra ciutat vella de l'altre costat de les Rambles, tot i existint-hi també laberints de carrers estrets, gens recomanables, com són, per exemple, els de l'Arc de Sant Vicenç, Arc dels Muntanyans, Arc de les Candeles, Arc de Grunyi i molts d'altres semblants en pobresa i brutícia, en canvi en aquells barris de la ciutat vella, com a gran contrast o compensació, hom podia contemplar almenys, en aquells anys, una nota de tipisme menestral, avui esborrat per complet, en els treballs dels vells oficis dels antics obradors que resistien el vulgar règim d'explotació capitalista i de maquinària; acreditats obradors que havien omplert de treball el laboriós Portal Nou i altres carrers que encara conservaven quelcom d'un altiu passat històric i artístic sòlidament fixat amb ferro forjat i pedra picada, que són els elements que donaren la seriositat i el respecte que imposen les belles construccions dels voltants de la Catedral, la plaça del Rei, Santa Maria del Mar i l'interessant carrer de Montcada, amb tot i el lamentable estat que a través dels anys l'havien deixat alguns bàrbars comerciants, industrials i propietaris dels vells barris, on encara avui s'aguanten grans i franques balconades de pedra, alguns finestrals de bon gust sota barbacana o escultrades gàrgoles. Com també són aquests indrets de la ciutat vella el lloc on més fou ennoblit el ferro de les abundants i meritoses obres de forja que encara es conserven prop de quiets i deliciosos patis i claustres amb palmera i brollador amb aigua verdosa de molsa; a la vegada que per entre aquells vells edificis també es conservaven parets esgrafiades o en sobresortia alguna cúpula; com també existien aquelles quietes i conservadores botigues plenes d'antiguitats o de renovades ex-

posicions d'art. Era per complet tota una vida distinta a la dels carrers del districte cinquè d'uns anys enrera, on tot era semblant i unificat per la pobresa, el desordre, el soroll i les llises parets enlletgides per les abundoses finestres reixades: des de l'Hospital Militar del carrer de Tallers, amb tantes reixes, que avui cap més hospital del món no les aguantaria (passen d'un centenar); com també l'Hospici, que ara fa pocs anys, per esborrar-ne el lleig aspecte de presó, tingueren el bon gust de millorar-ne l'alta façana d'aquest edifici gran, de llargues rengleres de reixes que hi ha en tot el carrer de Montalegre, carrer que uns anys enrera era bastant desert i trist, encara que la devoció religiosa sempre feia llum, de dia i nit, en el nínxol-capelleta de Nostra Senyora de l'Alegria, grassona com un petit Buda, que hi havia a l'exterior d'aquest carrer, que arriba fins a la Placeta dels Angels, on hi havia l'Hospital dels Infants Orfes, prop de la Casa de la Maternitat, també empastifada de reixes pels carrers de Ramelleres, carrer que durant uns anys seguits representà una lletja estampa d'un regust picant de tràgica comèdia humana, ja que en una mateixa època i en el mateix carrer estret, es reunia un ball de patacada al costat mateix d'una obra tan delicada com és la de la Casa de Maternitat. Era tan de patacada aquell sarau, que bé ho demostrava la coneguda cançó:

*A Ramelleres així que entrem,
encara no toquen que ja ballem.*

I l'humorisme popular hi feia desfil·lar els següents personatges:

*La Xata, la Trenca-gibrells,
la Pepa gravada i l'Esbotza-cistells.
Eren les raspes de rumbo
vestides de mil colors
ballant amb el Carabruta i en Pau de l'Os.*

En la mateixa paret d'enfront de la Casa de Maternitat també existien caus de prostitució rebentada, massa popularitzats per la mateixa cançó, que deia:

*Quan de Ramelleres sortim
ens en nem al cau que tenim
i en porta tancada allí ens divertim.*

Ja era començat el present segle, que encara alguna vegada, a la nit, els veïns d'aquest carrer podien presenciar com arrambat a la paret de la Casa de Maternitat esperava un monstre amb semblança humana i mig tapat, esperant que s'obris la ferrada boca del torn giratori per abandonar-hi un nadó que portava tapat sota el gros tapa-boques, mentre d'un balcó mig obert i fosc, esqueixant el silenci, dos crits de dona emocionaven: «Mala ànima!» «Mal parit!» I a l'extrem del mateix carrer, com a símbol d'un defectuós ordre social, inútilment passava i traspassava, tot enfeinat, amb el màuser al coll, un centinella de la caserna del Bonsuccès.¹⁸

No gaire lluny d'ací i tot ple de dolor, també hi havia l'Hospital de la Santa Creu, amb molts més malalts dels que bonament hi cabien. Era tan ple de malalts, que materialment vessaven per les amples escales de pedra, car els porters no s'entenien de feina fent entornar escales avall els desvalguts que, rondinant i arrossegantse a poc a poc, ja es confonien amb les míseres i desnarides estàtues de pedra que hi havia al peu de les escales. Els malalts que havien tingut la sort de poder entrar-hi —sempre hi ha un pitjor— havien de suportar una excessiva assistència religiosa a canvi d'una escassa assistència mèdica; escassetat que hom també notava en els insuficients locals de la planta baixa, on, pels metges, les hores resultaven sempre molt curtes, ja que no podien atendre les nombroses persones que, tapant-se les boques inflamades, esperaven tanda pel dentista, o altres cues més llargues i llastimoses encara, formades per malalts de la vista que, amb el drapet penjat del front embenat, esperaven dempeus¹⁹ tot el matí. Doloroses impressions hi varen viure tots aquells malalts que pel motiu d'haver-se d'esperar, forçosament havien de presenciar els anònims enterraments que diàriament sortien del «corralet» que dóna al Passatge de l'Hospital, on llavors encara hi havia la font i el quiosc de llibreria. Aquests enterraments eren efectuats molt sovint sense acompanyaments, ni cants, ni flors; i altres vegades, amb l'acompanyament d'una sola persona, que, desorientada i avergonyida, feia hores que s'esperava com una ànima en pena, amunt i avall del trist «corralet», sense gosar preguntar res a ningú, aclaparada de por i de pena; aquella por que s'apoderava i feia recular a algunes de les persones

18. Instal·lada l'any 1845 sobre un antic convent, ocupava bona part de l'actual plaça Vicenç Martorell. Fou atterrada després de la guerra civil. (*N. edit.*)

19. Drets, aixecats. (*Id.*)

que es disposaven a entrar al dipòsit dels morts, que existia al fons del «corralet». Era ben comprensible la por que imposava aquell reduït i silenciós departament abandonat, de parets emblanquides, amb una llisa i negra creu de fusta que penjava damunt d'uns baiards²⁰ que sostenien diversos cadàvers d'aspecte esgarrifós per haver-los mancat després de l'agonia la mà pietosa que els eixugués el rostre, clogués els ulls o els tanqués la boca. La deixadesa d'aquell Hospital resultava ben inhumana, ja que la crua claror del dia augmentava l'eixut i fred aspecte de la mort allí recollida amb la misèria dins els taüts de fusta blanca, pintats per fora amb un negre lleig de fum d'estampa. Aquells morts d'hospital eren d'aquesta gent humil que l'intel·ligent metge suec de gran cor, Axel Munthe, n'ha escrit aquestes acertades paraules: «En llurs sepultures no hi ha cap creu de marbre i molts d'ells eren ja oblidats abans de llur mort». Aquest fou l'Hospital que en passades centúries visqué una exemplar i lloable història, que el gran Cervantes l'admirà, però que en els darrers anys de la seva vida, més de mig segle, aquell vell edifici arrossegà una existència tan precària i miserosa, que era una vergonya de gran ciutat, arribant a l'extrem d'haver-hi mort dotzenes de ciutadans per abandonament absolut, com abandonat hi morí, com si fos un gos, l'illustre arquitecte Gaudí, que ferit greument per un accident del carrer i traslladat a l'Hospital, hi agonitzà tota una nit sense cap assistència mèdica; com també, de manera semblant, hi havia mort altra gent pobra, aquesta gent que alguna vegada sofrí diagnòstics equivocats o operacions descurades, com la que varen fer a l'amic «Juanonus» (ple de vida encara per poder respondre), autor del llibre *Dos-cents aforismes* i dels humorístics *Goigs dedicats al gloriós Sant Geroni, Patró dels Llibreters*. No parlaré d'Uson, com autor, perquè ja n'ha fet un retrat exacte el llibreter Palau en les seves Memòries d'un Llibreter Català, però sí que recordaré l'estada d'Uson a l'Hospital, quan hi entrà perquè l'operessin d'una hèrnia, i que per una distracció del metge li obriren l'altre costat d'on la tenia, i Uson hagué de sortir de l'Hospital amb una nova ferida al costat bo i la mateixa trencadura al seu lloc. Malgrat d'aquestes deficiències i lamentables excepcions, no vull pas dir que els barcelonins deixin de respectar les velles pedres

20. Aparell per transportar pesos, format per dues vares llargues i paral·leles unides per diferents travessers que formen una plataforma al mig, com una “camilla” o civera. (*Id.*)

de l'antic Hospital, ja que elles no són pas solidàries de les equivocacions dels homes. Són les hospitalàries pedres que durant centúries²¹ serviren d'acolliment a generacions dolorides i miserioses, ja que quan menys trobaren repòs sota l'embigat sostre ogival, protector d'aquelles inacabables rengleres de persones allitades, que en els darrers anys que tingué de vida el vell Hospital, tan desolada perspectiva oferien aquelles llargues sales amb quatre rengleres de llits, que donaven l'impressionant aspecte d'una estiba amagatzemada o fàbrica de malalts.

Remarcable construcció gòtica era la del vell Hospital, però a través dels anys la part exterior de l'edifici tampoc no va poder salvar-se de la invasió de mal gust d'aquella època de vulgaritat que caracteritzà la decadència d'una ciutat de província espanyola.

Tot el vell edifici quedà desfigurat amb reixes i llises parets arrebossades de sorra i ciment; arribà a l'extrem, no fa gaires anys, abans de començar l'actual restauració d'aquest edifici gòtic, de tenir una vergonyosa semblança amb la indecent Presó vella, que des del 1839 al 1936 enlletgí la Ronda de Sant Pau i el carrer de l'Amàlia; aquest rònc edifici que en els començos del segle, per l'excessiva població que tancava, foren els últims anys que servia com a presó d' 'homes. Fou en aquests anys que molts dels reclosos del carrer de l'Amàlia escoltaven amb respecte les opinions i consells d'aquell gat vell de presó, que es deia Enric Pujol, ben conegut llavors pels llegidors de *El Diluvio*, ja que aquest diari li publicava les cartes escrites des de la presó. Pujol era un home que coneixia el codi penal de memòria i per experiència, i això li feia guanyar alguna pesseta dirigint instàncies als jutjats pels presos «quintos» que li ho demanaven. Era un extraordinari cas de presó, potser únic, el d'aquell degà dels reclosos del carrer de l'Amàlia, ja que allí dins visqué molts anys tancat, sense que fos enviat mai a presidi.

Quan aquest home entrà per primera vegada a la presó, per tal de complir una curta causa de delictes comú, era un home ignorant per complet, sense família ni afany de llibertat, que és el menys que pot tenir un home. Malgrat d'això, dins de la presó formà el seu caràcter, aprengué de lletra i llegint llibres revolucionaris es convertí anarquis-

21. El 1401 fou posada la primera pedra de l'Hospital de la Santa Creu, en presència del Rei d'Aragó, Martí, Comte de Barcelona. Aquest Hospital en el seu bon temps fou un dels més lloats pels pobles de la Mediterrània.

ta; des d'aleshores començà a denunciar a la Premsa abusos i mals tractes de dintre de la presó i altres vegades era castigat per desobediència o per rebel·lar-se contra els escarcellers; així anà empalmant processos amb la més freda indiferència durant divuit anys, fins que li arribà el dia definitiu de poder liquidar tots els deutes amb la justícia de paperam segellat i gent de toga.

Quan Pujol sortí de la presó vella tenia l'aspecte d'un home de mitjana edat; eixut de sentiments, mig calb i amb un ull perdut per catarata. Aquest home havia estat l'únic pres del seu temps que coneixia totes les dependències i recons dels cinc llargs pisos de la presó vella, per haver estat diverses vegades incomunicat en els calabossos de càstig, malalt a l'infermeria i com d'habitud, llargues temporades en els tres patis que de dia separaven la població de presos.

Per aquests patis i en aquells anys també es passejaven sovint nombrosos obrers llibertaris, detinguts per propagandistes. Entre els militants més populars d'aquell temps, recordem a Omedes, Cardenal, Castellote, Bosch, Balcells i Clarià. Era aquell un temps que de quan en quan també visitava la presó vella algun significat republicà, com, per exemple, Blasco Ibáñez, que hi entrà brut de pols i fatigat, ja que el portaven de conducció a peu i entre guàrdies civils des de Sabadell, aleshores que aquesta industrial població presentà l'il·lustre valencià en la candidatura per diputat federal. També s'escaigué en un diumenge al matí d'aquells anys quan vegérem destacar-se per entre els rònecs locutoris, plens de gent, la testa blanca del conseqüent anarquista Anselmo Lorenzo, que amb débil veu, ofegada pels crits d'altres persones que es comunicaven, tenint les mans agafades a les reixes, com ell, que feia la visita de consol i de comiat de l'Artal, que a l'edat de divuit anys i malaltís se l'emportaren a presidi, on morí tuberculós; fou dins d'aquests locutoris on també en diferents vegades havíem oït la paraula de l'actiu propagandista Bonafulla i la de la coratjosa Teresa Claramunt, animant sempre els companys perseguits.

Fou també en els últims anys de la presó vella quan la població penal hi visqué els dies de més rebombori, llavors que, ben informat pels diaris, tot l'astaro²² comentava, amb viva agudesa, els incidents del llarg judici oral que es va celebrar a la vella Audiència, per tal de jutjar un repugnant crim que féu parlar a tot Barcelona, ja que amb motiu d'aquella

22. La població reclusa d'Amàlia. (*Nota edit.*)

causa hagueren de desflar-hi com a testimonis algunes personalitats pertanyents a l'ordenada i rica societat barcelonina, per informar al tribunal dels antecedents d'un groller i poca-solta concurrent de cabarets i morralot entre família; aquell marquès del carrer de la Portaferriça, que embrutit pel vici matà la seva mare, i que per això els dies del seu judici oral foren per Barcelona un esdeveniment extraordinari i també emocionant per l'atapeït públic que omplí la sala del Tribunal, car la sentència fou de mort i el defensor presentava al processat com un anormal irresponsable. Veritablement aquella causa fou ben bé un acte d'alta comèdia dramàtica, Profètica va ésser per això la intencionada i monòtona semicança que en aquells dies dins l'astaro els presos improvisaren:

*Tivat i amb mà foradada
l'hereu Síscar va roncant,
pel vici ha matat sa mare
i fent el ximple l'indultaran.*

I tal dit tal fet, ja que el pronòstic cantat a la presó es complí al peu de la lletra: per considerar-lo anormal, el tribunal l'indultà de la pena de mort.

Els dies que els presos se les donaven per cantar, hi havia gresca de veres; de les cançons de presó d'aleshores la més repetida era un agitanat garrotin que amb les mans claquejaven, tot formant una rotllana que tancava a dos infeliços galifardeus descarats i fatxendosos que amb la *tuna* de gairell, per a donar plasticitat a la lletra que els altres presos cantaven, anaven ballant, tot discordant-se llurs calces i fent gestos obscens i unes contursions canallesques que seguien el ritme de la cançó; sols en recordo el que més repetien, aquell groller:

*Crispin, Crispan,
sa mare ballant,
son pare darrera
amb el ciri cremant.*

El fet de tenir tancats amb règim comú un nombre tan excessiu de persones fou la causa que durant uns anys els professionals de la delinqüència trobessin allí els seus atractius dins de les parets d'aquell rònc edificí, ja que allí dins trobaven tota mena de coneixences i companyerisme, per explicar-se i riure les perilloses facècies dels asos de la mala vida barcelonina, que ells admiraven i que aleshores eren coneguts pels

noms de «la Cotxereta», «el Ros de Montblanc», «el Gori», «el Lleida», «el Capellanet», «l'Aragonès» i uns quants valents d'aquells cafès concerts que vivien del joc i n'omplia el cartell «Paca la China» cantant *El Sereno* amb un bastó repicant, calat el barret cordovès, els ulls en blanc i fent tremolar el cos.

Eren els darrers anys d'aquells ensopits cafès concerts que tenien el pinxo a sou per vigilar unes taules de joc que eren un cau de baralles i que en aquells anys, en aquestes baralles, hi trobà la mort «el Gitanet», que era el pinxo de l'Ambigú, del carrer de la Cera. Aquesta mort, no gens lamentada a la nostra ciutat, contribuí a augmentar les agalles del barallador «Aragonès» per anar sovint a l'Edèn Concert a buscar raons al «Nel·lo», que era el més influent i renomnat pinxo dels que quedaven a Barcelona en aquells anys que una dotzena de vulgars grupiers amb antecedents penals feien protestar inútilment a tota la ciutat, com si el cas d'ells es tractés, per les autoritats, d'un problema difícilíssim el suprimir-los, ja que aquells pinxos grupiers gaudien d'una forta influència de les autoritats monàrquiques oficials, pel fet que en les diades electorals ells substituïen la voluntat popular a les urnes, ja que guanyaven una part de les eleccions repartint pessetes, perdonant vides o llençant un gat mort als peus del doctor Robert per pertorbar el míting on aquest polític parlava. D'altres semblants accions eren les realitzades pels immorals elements electorers, adés esmentats, que durant molts anys foren els incondicionals aliats dels vells cacics monàrquics de blanca camisa planxada i ànima de trinxeraire, com la d'aquell García Victori que al mig del carrer li aplicaren justícia popular, sense donar-li temps de fer-se portar el combragar a domicili, com llavors solia fer-ho la gent acomodada.

El període pinxesc de cafès concerts va liquidar-se a la nostra ciutat quan l'assassinat de «l'Aragonès», crim que va costar als seus autors cadena perpètua: al «Nel·lo» i al «Vicentet», en la mateixa temporada que també s'acabaven les baralles tirant de ganivet a la Cadena de Montjuïc, que aquest era el lloc escollit pels més abjectes pinxots de mala ànima que amb el *xurri*²³ a la faixa allí anaven a liquidar llurs greuges i rivalitats sorgides entre ells en presumir entre disputes llurs *valenties* d'haver *ratllat* la cara d'una dona o d'haver organitzat algunes d'aquelles *sortijes*²⁴ tan denigrants i canallesques.

23. Probablement arma blanca. (*Nota edit.*)

24. Escàndols. També es podria referir a emboscades. (*Id.*)

Tots aquests noms i actes mal fets d'una embrutida vida miserable, junt amb altres històries de presó, augmentades les unes i desfigurades les altres, omplien la imaginació dels presos que vegetaven en aquells patis, pudents de ranxo, que separaven els homes per categories de delictes o causes sentenciades; patis sempre atapeïts d'homes de totes edats marcant postures per barallar-se tot *grasnant*²⁵ amb argot i un caló tan intencionat i viu com la tinya; els uns encarats ben a prop, obrint i tancant les mans i pronunciant fortament ràpids monosílabs, es jugaven els cèntims o el tabac a la morra; altres per estirar-se les cames caminaven llargues estones produint un trànsit marejador, tants homes fent un ràpid i curt camí de repetida anada i tornada, com fan certes bèsties engabiades. Altres presos, asseguts a terra i callats, arrambats a la paret, per refugir-se en el possible del bullici, amb un cabdell de cotó i agulles llargues de fer mitja, treballaven teixint mitjons o folraven pilotes. Tampoc no hi mancava per qualsevol recó el pres que amb l'atenció de la noia que fa punta al coixí, amb petites punxades anava estergint²⁶ sobre soferta pell humana aquells dibuixos blaus anomenats tatuatges. ¡Quanta desgràcia i dolenteria s'hi mamfestava en el viure d'aquella grípia de quinzenaires, anormals tarats hereditaris i de pudallots, macats pel presidi, que aquests eren els reventapisos, professionals dels *trasladados*! (Llavors no abundaven els atracadors). Aquests darrers vivien en el seu ambient dintre el fastigós i porxat pati de la Gardunya; aquella era la púrria que amb tot l'aplom i fent ganyota de riure assegurava en llurs converses que sentien el trobar-se de pas, però que forçosament havien de tornar al presidi perquè hi havien «deixat la cullera». Era la carn de presó que en recobrar la llibertat anava en munió a arrecerar-se darre-
ra del baluard i les reixades casernes de les Dressanes, que pel motiu d'ésser l'indret del ranxo sobrer i de la soltera joventut uniformada, en tot temps retingué al seu entorn perduts vagabunds i prostitutes. Casernes que de cara a la mar molts anys havien tapat aquesta vergonyosa llaga urbana, avui impròpiament coneguda pel nom de «barri xinò»; dic impròpiament per no tenir res de xinès el barri de les Dressanes ni la població que hi vivia, ni els establiments de més anomenada, com a can Pascàssio, ni els danzings de La Criolla ni a cal Sagristà; com tampoc no ho era l'antiga taverna i fonda de can Coll quan arribà aquesta casa

25. Cridant o grallant, com la gralla o el corv. (*Id.*)

26. Gravant. (*Id.*)

a ésser la més acreditada del barri; com tampoc mai no han tingut res de xinès els llardosos quatre cantons del carrer de Migdia, ni en les millors hores del seu comerç, a mig matí, ja que sols aleshores és quan hom comprenia que fossin aquells quatre cantons els fermes puntals que donaven el to a tot aquell barri, tan falsejat per certs escriptors que l'han presentat com un recó del Port Vell marsellès, barrejat amb decorativa gitaneria andalusa. De manera absurda, durant molts anys, s'ha falsejat la vida real que hi havia reclosa des de darrera les Dressanes a l'Arc del Teatre i Porta de Santa Madrona, fins a l'entrada del carrer Cirés, que dóna al mig de la internacional duana de la viciosa vida de nit: el carrer Nou de la Rambla.

Era ben impropri l'anomenar «barri xino» precisament els carrers més espanyols de dins de la ciutat catalana, perquè descomptant algun mariner estranger d'aquells que en saltar a terra els marejava uns llavis pintats i uns gots de cervesa i quedaven allí perduts i desembarcats, era dins d'aquell barri on més estaven representades les diferents províncies d'Espanya, amb tal tradicional espanyolisme que de tots els indrets de la gran ciutat allí és on menys entraven els diaris i llibres catalans i on tampoc agradaven gaire els bellíssims cants de la tenora, cosa del tot natural, perquè l'ànima no pot disfressar-se, i era per aquest motiu que aquella gent estimés més el *cante jondo*, els *cartells de toros*, els *chatos* i els *carajillos*. I en les diades de gatzara popular també eren aquells carrers els que més conservaven el culte del tradicional mamarratxo de Carnestoltes, sortint cada any d'aquell barri, per esbargir-se pels altres carrers de la ciutat i per les Rambles, amb la il·lusió d'anar a fer broma, dotzenes d'emascarats, disfressats desastrosament de geperuts, amb paraigües trencats i guitarres destrempades, altres mig despullats, amb camisa de dona i portant un orinal a la mà o penjant a l'esquena el dipòsit i la goma de donar lavatives.

Així es divertia un tros d'humanitat depauperada que plorant i sofrint havia perdut el seny i el dia que volia fer broma no sabia riure.

¡Quantes vides solitàries i famílies desfetes, que per arrossegar la creu d'una vida privada inconfessable, forçades per les necessitats, s'havien reclòs en aquells barris on tant abundaven els pisos plens de criatures i de rellogats, sovint barallant-se per descompartir a viva força l'embrutit bèstia que apallissava la seva dona, entre pudors del gas de carbur i de pixum que exhalava la mullena de màrfegues o de bruts ma-

talassos de borra, dins d'unes habitacions que sense mai parar s'hi sentia gemegar i tossir la tuberculosi, malaltia que semblava que estigués incrustada per aquelles parets minades d'un xinxam tan vell i guerregat, que àdhuc ressistia la calç i tota mena d'insecticides! ¡Quantes dissortades famílies de vida honradíssima també hi esgotaren els dies de llur existència, semblant a un crepuscle gris i trist, esperant sempre el nou jorn de poder deslliurar-se d'aquell ambient d'una gent que repugnaven, però que per natural instint vital aquella població amb què convivien també lluitava com podia pel dret a la vida! Res de xinès no hi ha hagut mai en aquell barri, ni en els milers de famílies que hi vivien, ja que eren carn viva d'un autèntic poble espanyol de carn i ossos, barrejada entre l'abundant prostitució que vegetava entremig d'una fosca vida de trampa i de delinqüència; de captaires professionals que feien d'esguerrats i d'altres esguerrats de debó que tot i vivint de caritat, i consumint copes de marca, no estaven nets de mals instints; és en aquell indret on també trafiquejaven els revenedors d'objectes robats i de fals contraband; llas-timoses i brutes gitanes, semblants a les que pintà Nonell, que són tot el contrari dels bonics cromos de Vázquez; míseros industrials de raspall i betum i de burillaires que els dies de sol, asseguts als terrats, feien paquets econòmics amb *picadura* de la Rambla.

En nom de la més elemental civilització, Barcelona no hauria de retrassar el complet guariment d'aquesta vergonyosa llaga urbana, ja que hauria d'ofendre la nostra consciència d'homes i de ciutadans, perquè, dissortadament, l'aspecte d'aquells carrers no tenen pas els atractius del poble espanyol que fou construït per espetarrar forasters i turistes en la passada Exposició, dalt de Montjuïc.

Vanitat ridícula fou la dels governants de la Dictadura formada per estadistes de «Ordeno y mando», que realitzaren el cop d'Estat prometent al país que deixarien una Espanya modélica i en els darrers anys de governar, a la nostra ciutat, tan sols demostraren llur patriotisme gastant milions de pessetes amb l'esmentada Exposició, fent-hi construir un artístic i teatral Pueblo Español per passejar-hi les digestions de llurs banquets diaris, que per l'element oficial durà tot el temps que l'Exposició restà oberta.

Si aquells governants de la Dictadura haguessin estimat veritablement la ciutat i el poble espanyol, no haurien pensat pas en construir, amb guix i ciment, les façanes d'un poble artificial i sense ànima, ans tot el contrari, ja que per sentiments cristians o per patriotisme tenien

l'inexcusable deure d'esmerçar les arts i els milions de pessetes, que llavors els tenien, fent una gran obra d'humanitat realitzant la completa reforma higiènica d'aquells carrers de sota Montjuïc, plens d'ànimes dolorides, dotant-les d'aigua i de llum, d'escoles i metges. Si una semblant obra haguessin portat a cap, ¡quantes llàgrimes s'haurien evitat en alguns burdells, hospitals i presidis!

Plaça del Pedró; a la dreta el carrer de l'Hospital amb un tramvia

Les societats de “Sant Simplicí”

Seguint els anys més immediats en els referits en començar l’anterior capítol, que foren els del primer decenni del segle present, aleshores que tot el jovent del nostre temps acabava l’aprenentatge, quan els treballadors associats a les diferents i velles societats obreres de resistència, sovint parlaven, amb familiar abreviació, de “Sant Simplicí”, fent referència al local obrer més important que aleshores hi havia a la ciutat, tota vegada que el tenien llogat quatre societats: els pintors, els sabaters, els ebenistes i els fusters, que per aquest motiu, de dia i de nit, sempre s’hi mantenia una constant relació de companyerisme anarquista, a més dels obligats compromisos de juntes i reunions d’oficis, que en la temporada d’agitació vanguardista viscuda en aquell temps, varen fer d’aquest centre obrer com una central d’informació revolucionària entre els treballadors associats de Barcelona, trobant-se força concorregut el gran primer pis que hi ha a l’extrem del carreró de Sant Simplicí.

En aquells anys, l’organització obrera de la ciutat visqué una època d’efervescència obrerista per obtenir la jornada de vuit hores; fou un període vagues contínues, que, com totes les d’aleshores, eren dirigides per anarquistes i lerrouixistes, que aquests eren els elements que més predominaven en la massa obrera, puix que els obrers socialistes eren una reduïda minoria en cada ofici, que per això en aquell temps fracassà l’apostolat cooperativista que predicava l’advocat socialista Salas Anton²⁷. També coincidí amb aquella agitació obrerista de Sant Simplicí el que un grup de significats militants ben coneguts dins d’aquell local, exterioritzessin una despreocupació o ximpleria fins llavors mai escoltades en les reunions obreres; eren les extravagàncies que bullien en els cervells d’uns quants individus que en desenganyar-se dels ideals anarquistes, volien superar-se fent ostentació d’una completa amoralitat com

27. En els darrers anys de la seva vida, governant el dictador monàrquic Primo de Rivera, acceptà el nomenament de regidor de l’Ajuntament de Barcelona.

a norma de vida; creien que en nom d'una mala entesa filosofia podien justificar llur incoherència mental que ells confonien donant-li el nom de moderna ideologia individualista, amb la petulància de considerar-se uns homes intel·ligents i anti-intel·lectuals, pel fet que sistemàticament quan discutien citaven sovint els noms de Stirner, Ibsen, Emerson i Nietzsche; perniciososa influència, entre alguns obrers, de les primeres edicions econòmiques d'aquests autors, llavors tan discutits, discussions que sempre s'encallaven en els mateixos temes, com indesxifrables jeroglífics: «l'individu enfront de la Societat» i «el poder del Jo i la Voluntat». De les divagacions i el desordre moral d'aquells individus s'originaren diferents grupets de la més estúpida denominació: els «salvatgistes», els «superhomes» i els que tingueren més mal gust de tots, que foren els que amb la intenció de sarcasme s'anomenaven els «fills de puta».

A part de les violentes discussions d'aquells grupets i algunes esplèndides bufetades que ocasionaren aquelles diguem-ne polèmiques, excessivament *despreocupades*, sortosament, no feren gaires adeptes aquelles equivocades teories, ja que la majoria dels obrers que concorrien a Sant Simplicí opinaven que per discutir una pesseta més de jornal o una hora menys de treball eren innecessàries aquelles extravagants indigestions de filosofia i pocs aliments.

Des de la vaga general del 1902, que les lluites obreres de la ciutat anaven succeint-se en vagues parcials d'ofici, reclamant les millores ja esmentades, d'una pesseta més o una hora menys; fracassaven uns oficis i altres triomfaven en llurs demandes, com també es realitzà alguns seriosos assaigs de tallers col·lectius, com el de la impremta La Neotípia i la barberia Comunal, a part d'algun intent revolucionari que de tant en tant abortava, amb motiu d'actes com el del primer míting de la Fam, celebrat llavors al Palau de Belles Arts, on a la sortida es promogué una violent descàrrega de trets dirigida contra els policies de la ronda d'En Tresols, perquè aquesta, a bastonades, dissolia els grups de militants exaltats que, repartint manifestos feien propaganda a favor dels atropellats presos d'Alcalà del Valle; aquesta fou la campanya que produí més agitació en la classe obrera de tota Espanya, en els anys abans de la Setmana Tràgica del 1909, any que fou ben significatiu per les societats obreres de la ciutat, perquè amb una més perfeccionada organització d'orientació revolucionària, ja s'havien instal·lat al carrer Nou de Sant Francesc, lloc on es va celebrar el Congrés Sindicalista el 1908, quan era secretari de la

Federació Local, Jaume Bisbe, seriós company pintor, i que en els dies que s'acordà la fundació d'un periòdic sindicalista, a ell es deu la iniciativa que ostentés el nom de *Solidaridad Obrera*. Fou també en aquest mateix local on s'acordà declarar la vaga general revolucionària de la Setmana Tràgica.

De tots els conflictes obrers que es produïren en els referits anys de començos del segle, a part la fracassada vaga dels metal·lúrgics, fins abans de la setmana revolucionària del 1909, els més importants, per les ressonàncies optimistes que portaren a la classe obrera en general, foren les vagues declarades per dos oficis del ram de la construcció; primer els paletes el 1901, i després d'un temps els fusters, el 1903, que obtingueren una completa victòria en guanyar llavors la tan sospirada jornada de les vuit hores, que en aquell temps a la nostra ciutat, després de triomfar els fusters, sols hi havia mitja dotzena d'oficis que treballés aquesta jornada; en aquells anys que aquest anhelat objectiu havia ocasionat moltes vagues, que finien en fracassos complets, encara que la minoria conscient de la classe obrera no perdés mai l'esperança que algun jorn hauria de triomfar completament la millora de les vuit hores, ja reclamada per primera vegada el 1866 pel Congrés Internacional celebrat a Ginebra. Una de tantas fracassades vagues del nostre moviment obrer fou la dels obrers sabaters de Barcelona, que per les especials condicions característiques d'aquest ofici, en aquell temps en resultà un conflicte de ben difícil solució, pel gros obstacle que representava el que no fossin associats la majoria dels obrers de les fàbriques de calçat, a la vegada que també existia encara una altra part difícil de aquest ofici: els centenars d'obers que treballaven el calçat a mà en els petits tallers individuals, en domicilis miseriosos i plens de família, i d'això en resultaven unes tan lamentables condicions, que els feia del tot impossible el respectar cap horari de treball, i per tant la societat de sabaters en aquells dies va plantejar un conflicte que ni Déu l'arreglava.

Guardo uns remarcables records d'aquella vaga, perquè amb motiu d'unes interessants discussions entre alguns vells militants societaris d'aleshores, fou quan jo vaig comprendre per primera vegada la important significació i abast de l'obra internacional portada a cap per Proudhon, Bakunin, Engels i Marx; aquests quatre laics apòstols barbuts que, malgrat de llur diferenciada personalitat ideològica, ells foren els destacats doctrinaris que en el passat segle, tot i sofrint misèries i perse-

cucions, produïren interessants llibres, manifestos i polèmiques filosòfiques, que en conjunt representaven com la nova Enciclopèdia social, que en el seu temps vingué a renovar i continuar l'obra d'emancipació proletària, tan memorablement començada a les acaballes del segle divuitè en la primera i gran Revolució francesa. Després d'aquesta agradable part instructiva, recordo la frapant sorpresa que ens revelà a molts companys joves que desconexíem el que a la ciutat pogués existir la trista desfilada que els nostres ulls veieren, en aquells dies de vaga, pel local de Sant Simplicí; mai no hauríem imaginat un tan crescut nombre d'homes amb desviació vertebral o esguerrats de les cames; amb croses uns, altres amb bastó, i d'altres que sense croses ni bastó també coixejaven; aquests homes esguerrats eren els obrers d'un ofici que podien treballar asseguts en llurs domicilis.

Crec que val la pena de recordar també la borrascosa assemblea que injustament calumnià de traïdor a la causa obrera, un home honrat i constant militant societari, Comaposada. En aquell conflicte d'obers sabaters, dos noms destacaren, de diferent significació doctrinària: Josep Comaposada, que era un obrer reflexiu i antic socialista, i Joaquim Coca, l'exaltat anarquista; per cert que aquesta era la tendència més predominant en la majoria dels obrers sabaters d'aleshores, sense que això fos gens d'estranyar, puix que ja era ben sabut que d'aquest ofici en quasi tots els països és d'on n'havien sortit més homes revolucionaris, començant per l'obrer Sabater Odeler, actiu dirigent dels sindicats londinencs, amic de Carles Marx, i un dels homes que més contribuï a l'organització de la primera Associació Internacional de Treballadors; per tant, d'aquesta diguem-ne regla o tradicional ideologia revolucionària d'aquest ofici, molt menys havia de fallar en el nostre poble, ja que ell aquells anys semblava que la totalitat dels obrers barcelonins fossin ja anarquistes de naixement.

Reunida l'assemblea per tractar del curs de la vaga, entre la majoria de la qual predominava la més bona intenció, desviada pel fanatisme extremista, hi demanà la paraula Comaposada, que era un home de caràcter reposat, tombant a la mitjana edat, el qual aconsellà els companys d'ofici allí reunits, que enfront d'un seriós conflicte, en aquells anys de difícil solució, per tractar-se d'un ofici desorganitzat i compost per centenars d'homes i dones que, com ja he dit, treballaven en llurs domicilis, sense relacions societàries ni solidaritat de cap mena, que per aquest

poderós motiu era el perquè Comaposada recomanava als companys vaquistes que no s'il·lusionessin amb retòriques revolucionàries, si és que volien guanyar alguna positiva millora, reglamentant l'ofici amb noves bases de treball; les assenyades paraules de Comaposada causaren un pèssim efecte, com el d'una heretgia obrerista; a tal extrem, que avui, després d'haver ja passat tants anys, encara em sembla impossible que podés aixecar tantes discussions i protestes dels homes allí reunits, que fent ús i abús de la paraula, un orador darrera l'altre anaven engegant a raig fet violents parlaments que semblaven l'explosió d'una traca oral, carregada de brutes històries, contra el socialisme «adormidera» i els *esquirols*; alguns companys, desbordant l'ordre de discussió, començaren un seguit de diàlegs, i sense que ells es donessin compte, semblava que estaven fent un petit resum històric de les més ressortints gestes de l'anarquisme, partint dels retrets de tot un seguit de greuges que els anarquistes de Barcelona guardaven contra Pau Iglesias i altres significats socialistes espanyols, entre ells repetien sovint els cognoms de Quejido i Reoyo; ressentiments que també els enllaçaven a través dels anys, entre les figures més destacades del socialisme, àdhuc retrieveient la polèmica filosòfica entre Proudhon i Marx, a més de la discòrdia entre Bakunin i el citat pensador alemany i el seu amic Engels. La històrica discòrdia ja per tothom coneguda i que per cert fou ben significativa, ja que seguidament va repercutir a través de les fronteres i entre les organitzacions obreres d'Espanya; aquesta fou la causa, potser la més influent, que entre els treballadors de Madrid i els de Barcelona comencessin en aquell temps una oposada orientació ideològica en les lluites per les reivindicacions obreres.

Fou sorprenent el que amb una assemblea corrent per reorganitzar un ofici manual, aquells obrers s'entestessin, desviats per fanatismes doctrinaris i personals, en voler fer una minuciosa crítica dels orígens del socialisme i de l'anarquisme, ja que entre els diferents diàlegs àdhuc s'afirmà que els primitius i conscients comunistas materialistes ja donaren fe de vida en plena Revolució Francesa, aleshores acoblats en les societats secretes, ja que el 1793 eren denominats «rabiosos» i foren aquests perseguits, els que després seguiren a Babeuf en 1795, tot semblant les doctrines reivindicatives del celebrat Manifest Comunista del 1848 i de la primera Associació Internacional de Treballadors el 1864, ideari que fou continuat pels revolucionaris de la Commune de París

en el 1871, revolta de la qual es feren sentides apologies, recordant-ne els noms d'intel·ligents lluitadors com el de Eliseu Reclús i Lluïsa Michel; com fou recordat també Fermín Salvochea en la revolta de Càdiç; tampoc no fou oblidat en l'improvisat historial revolucionari, l'assalt dels camperols andalusos a Xereç l'any 1892, en el temps de la «Mano Negra», i la trista Festa del Treball del Primer de Maig, amb llurs penjats de Xicago del 1887, desfilant-hi al darrera els turmentats de Montjuïc.

Foren remembrats aquests fets revolucionaris amb detallada precisió històrica, acompanyats d'una col·lecció de cognoms de tràgica memòria, de terroristes dinamiters i de regicides de diferents països, noms ben populars en aquells anys, sense oblidar-se altres dades assenyalades internacionalment en les lluites del proletariat militant, ja que una nombrosa reserva de companys frisosos esperaven per intervenir tot demanant la paraula i expressant-se de manera tumultuosa, interrompint-se uns oradors als altres, per no tenir espera i fent que aquella reunió semblés haver-se convertit en una torrentada de lletra menuda, on ja ningú no es recordava de sabates ni de reglamentar l'ofici. Comaposada, davant l'absoluta impossibilitat de defensar i fundament disgustat, abandonà l'assemblea entre els escarnis i fàstics dels que l'atacaven.

Passats uns dies de l'agitada assemblea general de sabaters i ja en plena efervescència vaguista, també es celebrà un míting al local de la «Casa del Pueblo» del carrer d'Aragó. En aquell míting, per la seva violència oratòria, es distingí el company Coca, aleshores en plena joventut i força optimista en guanyar la vaga; fou molt aplaudit quan, entre altres arguments, exclamava: «Si els nostres punys han de tallar el cuir dur del calçat, amb més facilitat podran tallar el cuir tou de la burgesia». L'èxit d'aquell míting fou esclatant per l'entusiasme, però amb tot, passades unes setmanes de misèria, tothom anà a la desbandada i es perdé la vaga.

Després passaren els anys, i com sempre, el temps tingué cura d'alliçonar els homes: Joaquim Coca, obrer barceloní, trobant-se a l'Amèrica, ingressà al partit socialista argentí i es nacionalitzà en aquell país, on després sortí elegit diputat al Parlament de la República Argentina; el mateix any, crec que era el 1919, que vèiem a Comaposada, socialista com sempre, de tota la vida, que encara vivia al districte cinquè i passava pel carrer de la Cera llegint el diari, amb el cap inclinat, la vista cansada i la barba grisa; passava per aquells estrets carrers abans de les vuit del matí, que aquesta era l'hora que cada dia entrava al taller per guanyar un jornal.

Fàbriques i esglésies cremades

Era el mateix seguit de carrers per on cada dia, tot passant, saludàvem el company Comaposada, en els mateixos carrers que un segle abans s'havien anat poblant de cases noves habitades per famílies obreres cercant la conveniència de viure prop del treball, omplint-se també de petits comerços, una bona part del que avui és districte cinquè, i que fou aleshores quan un extraordinari esdeveniment de política oficial produí força rebombori a Barcelona i contribuí a que en aquells llunyans dies tota la ciutat s'assabentés de com augmentava l'activitat industrial del que fins llavors havien estat despoblades barriades; un veritable esdeveniment resultà el fet que una fàbrica de les més modernes d'Espanya —en aquell temps— instal·lada entre els carrers del Carme i Riera Alta, coneguda per la Casa Erasme, fos visitada, en la tardor del 1802, per la família borbònica que llavors regnava l'Espanya: Carles IV i Maria Lluïsa, amb els Prínceps d'Astúries Fernando i Maria Antònia; pels reis d'Etrúria, Lluís i Maria Lluïsa; pels Infants d'Espanya Carles Maria, Francesc de Paula i Antoni Pasqual, i el Príncep de Nàpols Francesc Genaro. Aquestes visites amb el rastre d'admiracions i reclams fastuosos que sempre han deixat arreu les desfilades reials, encomanà força optimisme als altres fabricants de les noves quadres de treball, que llavors començaven un període d'activitat industrial, amb la instal·lació de nous tallers i fàbriques, a l'entorn del Pes de la Palla, Plaça del Pedró, de l'industriós carrer de Ponent i d'altres de semblants per la incansable activitat del llavors modern maquinisme i vapor; incansable activitat que durà tot el passat segle, i que durant aquest temps la Casa Erasme fou la fàbrica que gaudí d'un prestigiós nom d'honradesa i formalitat industrial entre la població d'aquell costat de Barcelona, ja que tota la gent que hi vivia, en llurs converses de treball sempre citaven la Casa Erasme en un sentit de tanta seriositat com si parlessin de la Seu del Treball, que per més coincidència encara, des del seu popular campanar també hi retronysia el bronze en tocar les hores. Els barcelonins que a

les acaballes del passat segle vàrem criar-nos entre aquells carrers de fàbriques, ja solament vàrem conèixer la decadència d'aquelles quadres de treball, amb pobres dones que hi treballaven, motejades de «xinxes de fàbrica»; aquelles fàbriques ja feia temps que havien esdevingut vells edificis gastats per excés de treball. Eren edificis mig abandonats amb finestres plenes de terenyines i els vidres trencats, però que, amb tot, encara per dins d'aquells locals una vella maquinària gemegava, donant rendiment a diferents tallers que manipulant cartó i paper feien paperines i capsos, o serrant taulons i tornejant fustes; aprestant i teixint teles; o polint metalls i envernissant mobles i pianos. Així acabaren la fi i els començos del segle, en el curs d'uns vint-i-cinc a trenta anys, que ja fos per atzar en alguns casos, o intencionadament amb altres, el cert és que quasi la majoria d'aquelles fàbriques agonitzaren cremades, seguint el mateix destí que va tenir l'antiga fàbrica dels escanya-pobres Bonaplata i Companyia, els impopulars fabricants escamotejadors del metratge de les peces que llurs obrers teixien en el carrer de Tallers, i que el dia 6 d'agost de l'any 1835 fou la primera fàbrica cremada pels obrers a Barcelona. Aquest fet costà la vida a quatre treballadors, que foren afusellats per incendiàries.

Des dels llunyans dies en què fou cremada la primera fàbrica a Barcelona, que vells teixidors n'havien contat els records a familiars nostres, que ens els tornaven a recontar cada vegada que un semblant sinistre omplia d'angoixa a la gernació trasbalsada dels nostres carrers, on en aquells anys els estralls del foc es repetien sovint, posant en perill les cases obreres i fent que els veïns alarmats, en oir els pitos d'auxili corrien en totes direccions embossant els estrets carrers, plens de fum i dificultant el treball dels bombers, que corrien esverats per salvar de dins dels pisos les dones i criatures. Aquesta fou la fi de tantes fàbriques que, velles de treballar, en agonitzar trasbalsaven tot un barri i deixaven sense dormir a algunes famílies obreres, ja que amb l'incendi també hi perdien la feina, quedant amb la més completa misèria, després d'uns anys que amb constant treball havien contribuït a que s'enriquessin famílies d'avars fabricants. Amb seguretat que anys després, alguns descendents i hereus de riques fortunes barcelonines no deurien pas recordar-se que una bona part de llurs propietats tenien el seu origen en els beneficis acumulats pel treball d'aquelles fàbriques. Crec que no hauria estat desenraonat, ja que hi hauria guanyat un humà sentiment de justícia social

per millorar el progrés moral de la ciutat (res de sentimentalisme carrincló), que els actuals descendents dels fabricants abans esmentats, alguna vegada, tot posant-se els guants o guiant els cotxes, s'haguessin recordat del passat de llurs familiars i d'aquelles indústries desaparegudes, que tantes vides havien consumit amb santa resignació, treballant onze i deu hores diàries per guanyar uns jornals de gana, sense tenir altre consol que els sorolls dels pudents telers que ofegaven llàgrimes i cançons de pena.

Les construccions d'aquelles fàbriques totes s'assemblaven pel mateix mal gust de l'època, estil presó-caserna. És per això que en desaparèixer no deixaren bon record; en l'actualitat encara n'hi ha algunes fent esforços de flaqueja en els carrers de la Riereta, Aurora, Hort de Sant Pau, Tàpies i d'altres carrers on la població treballadora sempre hi havia viscut tan pèssimament, que bé ho demostraven les abundoses velleses prematures d'homes i dones, aquestes dones que havien passat llurs vides contínuament prenyades i consumint-se dintre d'uns carrers que recordaven quelcom la vida miserable dels antics Calls jueus, quan la higiene encara no era coneguda. D'aquest viure desesperat, de pares a fills, que arriba a oprimir els cors i corrompre la sang, deu provenir la causa principal que hagi convertit aquelles barriades en teatre de les màximes violències, quan la ciutat ha sofert diades de sagnants revoltes, ja que ho fa pensar el fet que siguin precisament aquells carrers on s'han disparat més pistoles, s'han aixecat més barricades i on també fou més ràpida i violent la destrucció d'esglésies quan la Setmana Tràgica, que començà el dia 27 de juliol del 1909 a la petita rectoria de l'antic temple romànic de Sant Pau, tants anys tapat per la muralla que també tancava la caserna i camp d'equitació que hi havia al mateix costat del citat temple —muralla que ha de desaparèixer definitivament per la gran millora d'haver construït en aquest lloc el Grup Escolar de Collaso i Gil.

Fou un calorós i memorable dia d'emocions aquell dimarts de la revolta del 1909, quan a quarts de deu del matí veiérem passar pel carrer de Sant Pau un regidor de la ciutat, de bigoti estarrufat i barret de palla: l'Emiliano Iglesias, caminant en direcció al Paral·lel i sense que l'acompanyés ningú; però en arribar prop de l'església romànica hagué de fer marxa enrera, escorregut i moix, perquè un entusiasta grup de jovent revoltat construïa una important barricada a l'extrem del mateix carrer, barricada que des de la muralla de l'esmentada església, al carrer de les Carretes, tancava el trànsit dels dos carrers per l'anomenada Bretxa de Sant Pau.

El fet que aquesta barricada fos una de les més importants d'aquelles jornades i de les primeres que es varen improvisar, fou degut a la casual circumstància que en aquella cantonada feia bastants dies, abans dels sagnants successos, que unes brigades d'obrers de l'Ajuntament havien rebotat el mateix tros de carrer de Sant Pau, que dóna a la Bretxa, per continuar la construcció de clavegueres; de manera que els entusiastes revolucionaris d'aquell popular indret no podien trobar un terreny més a propòsit per començar la revolta a les mateixes portes d'una església, ja que aprofitaren els munts de pedres i l'abundància d'eines d'enderroc, que serviren per desempedrar amb rapidesa els altres carrers propers, on, vehement, discursajava contra la guerra el company Andreu (de la barberia Comunal). Fou per aquest motiu que l'Emiliano quedà fortament sorprès en presenciar el febrós tràfec de les inesperades barricades que s'aixecaven, i en tornar carrer avall, en pasar per davant del Cafè Concert «La Gran Peña», un grup d'obrers revoltats que desempedraven l'entrada del carrer de Sant Jeroni, va reconèixer el regidor radical i un d'aquells entusiastes obrers, el meu íntim amic Carreras, li indicà que ja havia arribat l'hora de fer la revolució (en aquells anys per ell predicada), però el llampant revolucionari de mítings, en aquell moment històric i de prova, callat com una ostra i amb la vista distreta, escoltà l'entusiasta invitació que se li feia i desaparegué tot seguit, mentre que per tot el districte cinquè continuaven aixecant barricades.

Passades unes hores, a la posta de sol d'aquell tràgic dimarts, per la ciutat va córrer la nova que al migdia de la mateixa jornada, a dins l'Ajuntament l'autoritat havia detingut l'Emiliano per *revolucionari*; aquesta fou tota la seva intervenció en els successos del 1909. Aquest episodi del personatge lerrouxista, que en dies d'agitació popular, per donar una astuta ullada, traspassà el districte cinquè i en topar amb les barricades, fent de bon minyó, anà a refugiar-se a la Casa de la Ciutat, em féu recordar com a contrast la lectura d'altres jornades revolucionàries pels carrers de París, en 1851, on l'auster conceller republicà Baudin, dalt la barricada, serenament sacrificà la vida per donar un ver exemple de ciutadania al veïnat que el rodejava.

Els pacífics botiguers d'aquell extrem del carrer de Sant Pau, aquell matí varen equivocar per complet els pronòstics que feien, quan entre ells desdenyosament asseguraven que aquells disbarats no passarien d'un foc d'encenalls; eren els infundats judicis dels petits burgesos que

en les vigílies de revolució no es donen compte de l'hora que viuen per tenir llurs cervells plens de factures, d'estalvis i de comandes; és per això que aquells botiguers opinaven tan lleugerament tot i observant des de l'estreta vorera —prop de migdia— un escamot d'homes exaltats que ruixaven amb petroli la porta de la rectoria de l'antic temple²⁸. Encara no havia transcorregut una hora d'aquest perillós començament, quan altres imponents incendis començaren a destrossar les escoles i laboratoris dels Pares Escolapis de la Ronda i l'església de Sant Antoni Abat; incendis aquests que foren acompanyats per l'assalt a l'armeria Roca, del carrer del Príncep de Viana, on els revoltosos s'armaren d'escopetes de caça, cartutxeres, revólvers de diferents marques i de milers de municions de tota mena.

El fet que els insurgents buidessin aquesta armeria, contribuí de manera extraordinària a que durant les altres hores del dia s'estenguessin, amb més agalles, els altres incendis, que amb rapidesa quasi incomprendible anaven cremant els convents de les Jerònimes, Valldonzella, la fàbrica de licors del carrer de la Cera i per altres diferents indrets de la ciutat i els afores. Incendis que en la nostra ciutat culminaren en l'horrorós espectacle de desenterrar les monges Jerònimes, al convent existent en el lloc on avui és carrer del Bisbe Laguàrdia. Aquelles monges momificades foren ben inútilment transportades pels revoltosos, amb els taüts destapats, per diferents carrers, deixant-les finalment abandonades per les barricades, com si fossin escombraries.

Per aquells estrets carrers desempedrats i bulliciosos es respirava forta pudor socarrimada. Aquells carrers tenien l'aspecte d'una desenfrenada bogeria; per tot arreu hi havia badoocs que tafanejaven com impertinents borinots, degut a que durant aquells dies la vida del treball quedà completament paralitzada. La gent de totes les cases sortia per dalt dels terrats, balcons i finestres, llançant crits i exclamacions de gran sorpresa, produïts per la cosa mai vista, grups d'homes desesperats que passaven, abundant-hi la jovenalla, roncs de tant cridar i despitregats pel calor i la feina bruta de traginar sobre llurs espatlles els resclosits taüts, acabats de treure de l'eterna quietud i destapats a la llum del sol inclement dels darrers dies de juliol, que cremava tant l'atmosfera com les brases dels temples que encara fumejaven. Com foscos i barroers herois d'un se-

28. Abans del 1909 les portes de les esglésies de Barcelona no eren folrades amb planxes de ferro.

guici de tragèdia, passà pels bulliciosos carrers l'allau destructor, que orgullós del trofeo cadavèric, cridava per exterioritzar llur convicció, completament equivocada, d'haver fet la gran troballa inquisitorial de secrets melodramàtics. Per tots els carrers on passà el tumultuós desenterrament, el veïnat quedava trastornat, i fent comentaris, entre grups de dones, hom recordava els eternidors capítols de les velles «entregues» de cromo i fulletó i els vells espectacles teatrals com el de *La monja enterrada en vida* o *El secret d'aquell convent*.

Fou lamentable que aquell excepcional espectacle no l'hagués presenciat un geni com Goya, perquè és de creure que amb frisosà mà hauria traçat el millor aiguafort de la seva vida.

Les conseqüències dels luctuosos fets de les Jerònimes va pagar-les un jove de poc coneixement, Climent García, mosso carboner del carrer d'en Roig, que l'afusellaren al castell de Montjuïc pel fet que en trobar-se una de les mòmies abandonada davant la botiga on treballava, hi bro-mejà estúpidament, entre les rialles d'un veïnat esvalotat pels sorolls d'un manubri.

De la cinquantena d'edificis religiosos cremats a la ciutat en aquelles jornades, els que sofriren més estralls irreparables des del punt de vista artístic, foren les esglésies de Sant Antoni Abat i les escoles dels Pares Escolapis; ni les tradicionals fogueres de Sant Joan, ni en els incendis de tallers i fàbriques, de quan la ciutat fa la seva vida normal, no havíem presenciat mai el foc amb tanta fúria devastadora; semblava un foc golafre per destruir distingit combustible, com veritablement ho fou la destrucció dels magnífics retaules gòtics (d'Huguet o Vergós) i l'abundant i valuós material pedagògic de les esmentades escoles, a més de l'escollida biblioteca, que també quedà convertida en cendres. No hi hagué manera de salvar-la —els bons intents d'uns pocs ciutadans que ho intentaren, foren completament inútils— perquè ho prohibia en absolut el fanatisme anticlerical, que, exhibint amenaçadores tranques, rodejava la gran foguera. Causava veritable angúnia no poder salvar aquella importantíssima col·lecció de llibres tan ben conservats i que força es resistien abans de morir definitivament en la roent fossa de cendres, bo i retorçant-se, en ésser violats per les flames que els consumiren; no en quedà res, fulls i cobertes de clàssics grecs i llatins, històries d'art i obres de filosofia cristiana; llibres amb bon gust relligats amb pell decorada amb fines orles daurades.

Si els homes que per atzar vàrem ésser espectadors d'aquella foguera històrica, haguéssim estat individus supersticiosos, fins hauríem dubtat de si en alguns moments haguéssim oït, com sorda queixa, gairebé imperceptible, per entremig de les brunzents flamerades, com un estrany alè de vida espiritual retingut dins d'aquells llibres llançants a la gran foguera, que hom la distingia ben clarament des del portal dels Escolapis, on el foc il·luminava un fons negre amb sostre esbotzat, d'on hi penjava verticalment la sangosa cama d'un home. Seria la cama d'un saquejador, que entre les runes de dalt del pis, tot pantejant agonitzava?

La visió nocturna que oferia Barcelona després de la roja jornada — la nit del 27 al 28 —, fou ben inesperada per tots els barcelonins; dins la ciutat tot quedà paralitzat i en negra fosca; ni una ànima pels carrers, ni un rumor en l'aire; era el sinistre i espantós silenci que sempre segueix darrera les catàstrofes i que en aquelles hores féu emmudir totes les llengües del poble, que amb excés havien cridat durant la llarga jornada, però que rendides en el repòs de la nit, deixaren que per diferents indrets de Barcelona altres lluminoses llengües de foc s'aixequessin per damunt de la ciutat i devoressin sense obstacles.

Així es consumí aquella nit memorable de la Setmana Tràgica, que aquesta no fou pas la revolta *inexplicable* ni *tèrbola*, com algunes vegades havien afirmat, en llurs propagandes, uns polítics i periodistes que, mancats de personalitat o sobrats de fanatisme, disfressaren el veritable significat de la protesta obrera contra la guerra africana; protesta ben comprensible, malgrat els excessos i desviació incendiària en què va degenerar aquella insurrecció; perquè la veritable finalitat de declarar els treballadors la vaga general en aquells dies, fou impulsada per un humaníssim sentiment contra una guerra colonial que el poble català repugnava. Els polítics i periodistes que aleshores varen falsejar la finalitat d'aquella protesta revolucionària, s'haurien pogut ben assabentar, de manera inequívoca, si és que dubtaven dels motius que determinaren la trista revolta, si en informar-se, haguessin consultat a l'imparcial i destacat testimoni d'aquells dies; home de lleis i gens sospitós de revolucionari ni de catalanista, Angel Ossorio i Gallardo. Aquest polític castellà i de ideals conservadors fou el governador civil de Barcelona, i ostentant aquest alt càrrec d'autoritat, va poder observar, impressionat, com s'anava congriant la tempesta popular en els dies abans de la Setmana Tràgica al moll de la nostra ciutat, amb motiu dels embarcaments

de tropes amb destí a l'Àfrica, embarcaments que ocasionaren sentides protestes de les famílies obreres, cridant contra la guerra. Aquesta fou l'única i honrada causa per la qual els treballadors de Barcelona i altres pobles de Catalunya declaressin aquella vaga general revolucionària, com a protesta d'una guerra que el nostre poble, amb sobrats motius, odiava. Havien passat massa pocs anys, perquè les famílies obreres no recordessin el dol dels familiars perduts a Cuba i Filipines. ¿Com no havia de protestar i maleir la guerra, la joventut que en la seva infantesa presencià com els repatriats colonials que havien grapejat el màuser mortífer, després, esguerrats o malalts, havien de grapejar una guitarra atrotinada per no morir de necessitat pels carrers?

Els polítics que en aquells dies de 1909 secundaven el funest ministre La Cierva, mentien cínicament quan aquest governant monàrquic, abusant dels ressorts oficials, féu creure a les altres regions hispàniques i als països estrangers, que era un moviment separatista la revolta de Catalunya contra la guerra del Marroc; revolta que si finí amb un dolorós acte de desesperació revolucionària, és perquè els obrers catalans, atropellats de segles, una vegada més i en contra la seva voluntat, els obligaven a la criminal intervenció armada en contra d'un altre país. Per voler imposar aquesta pretensió despòtica del militarisme monàrquic, el govern Maura encara confiava que li servien els vells tòpics del fracassat patriotisme, per fer combregar amb rodes de canó, pels deserts de l'Àfrica, una joventut autonomista, republicana i anarquista, que aleshores ja no se la podia fer combregar ni amb òsties consagrades; perquè els obrers catalans ja havien començat a conèixer un xic la nostra història, tant de temps escamotejada per l'imperialisme monàrquic, que a sang i a foc forjà la unitat espanyola, de ben funesta memòria, des de Jaume d'Urgell a Francesc Layret; aquestes dues víctimes que simbolitzen tot un passat de crims personals i polítics.

Quina mentalitat tan mesquina demostraren la majoria dels polítics i intel·lectuals del 1909, a excepció d'un grup d'homes que secundaren la lloable campanya que portà a cap Gabriel Alomar a Barcelona —malgrat de la censura governativa— i també la valenta conducta dels grups que seguien a Robert Castrovido i a Pau Iglesias, al front dels socialistes madrilenys; els altres, la majoria dels polítics i periodistes, no saberen comprendre els sentiments pacifistes de la històrica protesta obrera contra la guerra del Marroc.

Si la violent protesta antigüerera acabà amb tragèdia, va ésser perquè la justificada indignació popular no trobà la guia i l'orientació dels intel·lectuals i polítics espantats, que en aquells dies es tancaren a llurs domicilis per poder rellegir millor el «delateu» que la cristiana gent de bé aconsellava des de *La Veu de Catalunya*, amb l'excepció del gran Maragall, que hi publicà la magnífica «Església cremada». En la revolta de l'any 1909, per sobre de les falses informacions dels periodistes i polítics d'aleshores, Barcelona cridà l'atenció d'Europa no pel seu particularisme polític d'autonomia, ans tot el contrari, ho fou per un universal sentiment pacifista, per la més imponent protesta que s'ha fet a Europa contra la guerra, després de la Commune de París; ja que la repressió que sofrí Barcelona, a més dels edificis incendiats, foren de vuitanta-quatre ciutadans morts i cent vint-i-sis ferits pels carrers de la ciutat; cinc homes afusellats al castell de Montjuïc, cinquanta-nou condemnats a cadena perpètua i nombrosos desterrats. Dels homes afusellats, l'últim fou Ferrer i Guàrdia, execució que, contra la voluntat del govern que va dictar-la, salvà la vida d'altres homes que havien d'ésser condemnats a la mateixa pena; un d'aquests fou Josep Regàs, que el 1909 treballava d'escrivent en una oficina municipal, i com tot home que hagi passat part de la seva joventut perseguit i tancat a la presó per revolucionari, havia de causar-li una gran sorpresa el veure que un dia li arribava la revolució a domicili, ja que des del seu treball, un matí de juliol —dijous 29— veié com una entusiasta multitud obrera s'apoderava de més de doscents fusells i caixes de municions. Aquest acte es consumà amb l'assalt del local que servia de caserna a la vella rampoina miliciana que era el Cos de Veteranos (desaparegut des de llavors) i que des que fou aterrada la Galera ocupaven com a quarter un pis prop de les oficines municipals del carrer de Sadurní; aquesta presa d'armes, encara que des del punt de vista seriosament revolucionari no fou gran cosa, no obstant representà l'únic fet d'armes guanyat pel poble durant aquells dies de revolta. En aquell fet tan engrescador i ple d'entusiasme revolucionari, Regàs no pogué contenir-se amb la indiferència d'un neutral empleat municipal, i sentint-se un obrer fill del poble, instintivament llençà la ploma i agafà un fusell, sortint al carrer entusiasmat entremig dels revolucionaris, amb l'arma a la mà i els braços en l'aire.

Acabat el tumultuós saqueig del quarter dels Veteranos, quedà el carrer de Sadurní tot trasbalsat i ple de gernació i cridòria de la gent

armada, que trepitjava la gran escampadissa de l'abundant paperam guardat tants anys en els armaris arxius de l'oficina municipal, que en airejar-lo aquell dia, en ésser llençat pel balcó, deixà el carrer emblanquit com una nevada, mentre que per dintre de les abundants botegues del barri s'omplaven de xerrameca tavernària dels homes que mai no fan revolució, els que en tots els temps sols la comenten.

Passades unes setmanes, ja en plena repressió governamental, l'espontani esclat d'entusiasme que havia manifestat Regàs, l'hagué de purgar a la presó, esperant i sofrint l'anguniosa tanda dels consells de guerra, que sentenciaven penes de mort; però com ja he dit abans, l'afusellament de Ferrer i Guàrdia salvà la vida a Regàs, degut a que aquesta execució fou la causa que en diferents nacions d'Europa i d'Amèrica s'organitzessin públiques i violentes manifestacions de protesta contra el rei d'Espanya. Aquella ressonant manifestació de solidaritat internacional tingué la virtut de fer aturar les execucions del castell de Montjuïc i a la vegada féu dimitir el govern que des de Madrid les ordenava.

Aquells dies foren de veritable prova per tots els intel·lectuals de significació liberal i independent, com la que a Espanya ostentaven llavors intel·ligents escriptors com Miguel de Unamuno i Pío Baroja; però aquests senyors, en ocasió del procés Ferrer es comportaren ben indecorosament, car contribuïren en llurs articles periodístics al lamentable aïllament del doctor Simarro, que tan noble i justicierament defensà Ferrer i Guàrdia.

Repressió contra la venda ambulant

Tradicions barcelonines

Jo crec que cal haver-se criat als mateixos carrers del districte cinquè per poder conèixer tot l'abast de la immensa ignorància i les supersticions que, durant tants anys, han predominat en aquelles barriades de brega, bullanga i de tradicions. Naturalment que en aquesta estranya barreja de costums, bastant hi havia de contribuir el que aquelles famílies haguessin de viure en un constant excés de deutes i escassetat d'alimentació i metges; causa determinant que fossin aquells barris els que molt temps han gaudit la fama d'ésser els més revolucionaris de la ciutat, encara que en les temporades de crisi de treball, allí tampoc no hi mancava la devoció per sant Pancràs i en dies de revolta per l'ídol del dia. La vida amb molts aspectes contradictòria d'aquesta població m'ha fet dubtar algunes vegades de si serà per sempre certa aquella sentència de Llanas, que:

*Podrà aquest món donar voltes,
però sempre la Quaresma
seguirà a n'el Carnestoltes.*

Perquè potser en cap més lloc que en els barris adés esmentats, hom no hi hauria trobat tantes dones que creguessin amb l'obscurantisme dels esperits, dels somnis, del tirar-se les cartes, de saber trencar les anginges, de tenir el «do de gràcia», de guarir els enyoraments, els esllomats, erisipeles i trencassos; aquests eren els coneixements revelats entre les animades tertúlies d'aquestes dones fofes i deixades anar, de gros ventre i mamellam penjant, que passaven l'estona a casa l'herbolari o dins de botigues fosques on llogaven carretons o fabricaven neules o venien verdures i xicres d'un unguent pudent, que en deien dels «Angels».

Esgarrifa el pensar que la ignorància i superstició de tantes persones fos explotada encara per altres dones vulgars i sense sentiments, que passant per intel·ligents, es feien cotitzar llurs potingues i disbarats, aconsellats com a remeis per desfer algun embràs inoportú o comprometedor; remeis que malauradament a voltes desfeien per sempre l'embràs

i la naturalesa sana i bona de la que hauria estat una futura mare.

I pensar que tanta desgràcia i pobresa com predominava en aquells carrers, donessin encara ocasió per ésser expremuda per la petita usura a domicili, que sense estroncar-se mai, anava fent pels pisos la visita setmanal, cobrant i marcant la petita llibreta d'un compte que mai no acabava d'ésser liquidat, pitjor que el conte de l'Enfadós; era el deute d'aquestes dones que deixaven duros a vint-i-dos rals i d'altres anomenades «prenderes» que pels domicilis venien robes a petits terminis, pagats setmanalment, com les màquines de cosir.

A molta gent d'aquells barris, tampoc no els interessaven gaire les modernes lleis del divorci, car la unió i separació lliure, en aquells carrers, també eren pràctiques velles.

Però el fort contrast d'aquesta rutinària vida de conformitat tan casolana era plenament manifestada quan esdevenien jornades d'agitació polític-socials, ja que aleshores hem vist ressorgir a les dones joves i plenes d'energia d'aquell tros de la ciutat de vida tan anguniosa, que també sempre eren les primeres en manifestar-se, tota vegada que podem recordar que foren les dones obreres del districte cinquè les primeres en posar-se el llacet blanc al pit, com a senyal de protesta contra la guerra del Marroc, manifestació pacífica que fou el preludi de la Setmana Tràgica; com també anys després, quan la nostra ciutat tocava les conseqüències de la Guerra Gran, foren també les dones del mateix districte les que iniciaren i organitzaren la gran protesta obrera contra l'encariment de la vida; mentre que els homes passaven hores senceres fent les avorrides i vergonyoses cues per comprar tabac. Fou tan grandiosa aquella manifestació femenina contra l'encariment de les subsistències, que ni els esforços de la policia foren suficients per desfer-la; ni Bravo Portillo, que aleshores era el cap de policia —home alt i prim, ben vestit, amb bigoti a tall de Kaiser i el fuet a la mà, que en plena Rambla pegava a tort i a dret sense contemplacions—, no obstant les seves brutals violències, no pogué dissoldre la gran manifestació que acabà de manera tan lamentable en arribar a l'edifici de l'antic Govern Civil, ja que desbordant-se com un riu quan surt de mare, cridant pujà l'escala un tan apretat tumult de dones, que aquella no pogué resistir tan extraordinari pes i s'esbotzà estrepitosament, causant un dolorós espectacle, amb alarmants tocs d'atenció, donats per l'autoritat que hi havia de guàrdia.

També eren aquells barris on es trobaven més homes que per ésser

avorrits de tot burgès, eren condemnats al pacte de la fam, i aquesta era la causa que protestant sempre passessin llurs fastiguejades vides fent de cul de taverna, mantenint sempre la cara il·lusió de viure una humanitat més feliç, mitjançant el miracle d'una esperada matinada roja que satisfés la vella obsessió d'aturar per complet els tramvies i fes triomfar la Revolta Social. Però el contrast més gran d'aquelles barriades obreres és el que hagin estat fins el 14 d'Abril històric, les barriades que conservaven plenes de vida les diades tradicionals d'una Barcelona antiga, com es la Fira d'herbes, per Sant Pons, que en arribar cada any la claror nova d'un esplèndid dia de primavera, tot el llarg carrer de l'Hospital quedava perfumat de mel i de les millors aromes que exhalen les muntanyes de Catalunya. Com també quan arribava la diada de Sant Antoni Abat, allí es celebrava la bendició de les bèsties, tot desfilant-hi la faràndula dels Tres Toms, amb senyera i barrets de copa alta, muntant uns cavalls tan guarnits i nets com ho eren en aquesta diada les blanques parades de tortells que hi havia exposades en el portal gòtic del mateix temple, aquell dia curull de fidels, de flors i de música, com també pel dia de la Mare de Déu del Carme, molts homes i dones del districte cinquè desfilaven pel gran portal de l'artístic joiell barroc de Betlem. Igualment que pel diumenge de Rams, l'interior de la gran església de Sant Agustí quedava convertit en festívol bosc de llorers i palmons fets tremolar per la joiosa mainada, com també la manera assenyalada amb què es festejaven les diades de Pasqua, fent espategar la pólvora en l'arribada de les societats corals, que amb virolades barretines i el blanc mocador de punta al coll, amb marcialitat, arrengrerats i marcant el tipus, acompanyats amb la tonada alegre d'un pasdoble, els cors desfilaven seriosament, sota l'abundant ruixim dels focs de bengala, aguantant a les espatlles, tranques florides de les que hi penjaven conills i pollastres; espectacle aquest que recordava quelcom la llegendària popularitat dels timbalers del Bruc i dels voluntaris de la guerra d'Àfrica tornant victoriosos d'haver fet la gran costellada.

També cada any per la fira de Santa Llúcia sortia d'aquells carrers —per llei de necessitat— el més gros contingent de casetes de pessebre, amb llurs inseparables figuretes de fang, totes nascudes entre les humils parets de pobres famílies obreres; populars figuretes de pessebre dotades del màgic poder de revelar un paradís en la fantasia infantil; eren les figuretes de pessebre que semblaven seguir la llei humana,

succeint-se cada any a través dels segles, tant en temps de crisi com en temps d'abundància. Encantades figuretes de pessebre que pel fet d'haver conviscut en llars d'oposades idees, de ben doldre era el que no poguessin parlar com en els somnis i en els contes literaris, ja que iròniques revelacions haurien fet, elles que a través del temps han representat sempre el mateix històric paper que tan sovint els homes canvien: des de l'hipòcrita religiós, malgastador d'oracions i cera, al republicà anticlerical, que amb dalit esperava les festes de precepte, o el socialista que ja havia perdut la fe que el món pugués esdevenir un pessebre autèntic, o el delegat de sindicats, que per imposar cotitzacions, un jorn espantà burgesos, en passades lluites socials; fugissers entusiasmes que en general van apagant-se passada la joventut, deixant-ne sols les cendres dels records en aquells homes que en crear una família ja s'havien volgut deslliurar de les baixes rivalitats i personalismes de capelleta, de centres i partits, per tan sols preocupar-se de la pujada dels fills, ja que el no arribar-los el jornal era la causa que, després de sopar, treballessin unes hores amb motlles i fang, amb el porró i el tabac sobre la taula, mentre l'esposa rentava els plats, tot rumiant si per Santa Llúcia faria un bon temps, tota vegada que l'any anterior havia plogut.

Aquest era el viure gris, apagat exteriorment, de l'home de casa que ja no l'entusiasmaven les lluites del carrer, perquè, madurat per les obligacions de la família, s'havia convertit en un bon pare pedaç, i en acostar-se l'hivern, amb resignació, sota un sostre de biga i llata, cada nit seguia pintant algun minúscul Sant Josep, un rústec Pastoret, el Bou o la Mula.

Eren les humanes contradiccions d'una població obrera que sempre havia viscut amb molta pena i poca glòria, ja que descomptant les festives diades tradicionals, en aquells barris, sols es coneixia la petita glòria del dissabte al vespre, que es cobrava i distribuïa l'escassa setmanada. Eren els dissabtes cap al tard quan pujant i baixant les escales petits i grans, es mobilitzaven totes les famílies i bastants ventres sortien de pena; per tots aquells carrers augmentava el trànsit i el bullici de la gent, que caminava de pressa; les estretes voreres quedaven intransitables, obstruïdes de venedors ambulants i velles rifadores que, amb descarnada mà, aguantant un pollastre desplomat, amb moviment d'un badall de campana, l'ensenyaven a les dones que entraven i sortien de les boti-

gues, amb cistells i els davantals plens de viandes i pans de nou lliures²⁹, per fer el sopar a correuita, ja que moments abans els era impossible fer-lo, perquè esperaven la setmanada. Els forns, adroguers, tocinaires i cases de penyorament, els dissabtes a la tarda estaven plens; els estancs, barberies, espartenyeries, bars i tavernes, també celebraven dissabtes de petita glòria, alegrades per la pianola o la corneta dels escombriaires, que en aquelles hores no s'entenien de feina.

Quants tristos records i fortes emocions viscudes entre aquells bulliciosos carrers, que uns jorns també els veiérem il·luminats per incendis de temples i fàbriques, i altres vegades tacats amb sang de coneguts i d'amics; entre ells el popular Noi del Sucre.

Carrer del Raval

29. Pans que mai no foren menjats bo i tous, i que seguint antic costum, si queien a terra, eren besats pels nostres vells.

Salvador Seguí

L'haver llegit des d'uns anys ençà, en diferents opuscles i periòdics, lleugeres notes biogràfiques i apologies de la vida de Seguí, a més dels abundants articles que cada any la premsa publica el dia de l'aniversari de la seva mort, articles que quasi tots ells semblen copiar-se els uns als altres, igualment que els repetits elogis sovint oïts en les propagandes polítiques i sindicals, on massa hi abunden les exageracions de tota mena, en parlar d'una vida que molts dels que la recorden públicament no la conegueren en la intimitat i d'altres que ben poc conegueren l'ambient on va formar-se; que aquest ha estat el motiu pel qual jo m'hagi determinat a escriure les presents ratlles, que no són res més que uns verídics records personals, que avui, en explicar-los amb sinceritat, potser també s'hi podrà notar alguna falla de coses oblidades, a part dels fets que ja són de tothom coneguts i repetits, i que podrien ésser aquestes falles corrents, que solen trobar-se en una conversa amical, però que, no obstant i això, crec que les meves notes podran servir per a esbossar la poc coneguda biografia, o potser serà més exacte dir-ne psicologia d'un home que en el curs de la seva vida, com la majoria dels mortals, tingué accions ben encertades i altres de desencertades, i que si després de la mort el seu nom quedà gravat en la memòria de les masses obreres, amb relleu d'una interessant personalitat d'entre les més destacades figures de les passades lluites socials de la nostra ciutat, molta part hi contribuí, al meu entendre, la circumstància d'haver estat víctima d'un crim repugnant, fet que en aquells memorables dies contribuí força a l'augmentada transfiguració de Seguí, perquè aquella mala acció desbordà les passions d'admiradors i adversaris, que per cert en tenia molts, apassionaments que enterboliren els judicis dels que en aquells passats dies de terrorisme exaltaren o injuriaren l'autèntic valor humà, sigui gran o petit, que Seguí representava en les passades lluites obreres. Pietat i respecte davant la mort, solen repetir, massa sovint, els

fanàtics partidaris de mortuòries idolàtries; és el respecte a la mort que jo reconec com indiscutible, sempre que la pràctica d'aquesta acertada convivència humana no entorpeixi el recte sentit comú de poder judicar amb completa llibertat les accions humanes, ja que si un supersticiós respecte funerari fes això impossible, aleshores no seria gens raonable tampoc que conscientment hom contribuís algunes vegades a consagrar falsejades figures o fets històrics que tendeixen a augmentar indegudament la imatgeria mortuòria que dissortadament és massa abundant en els pobles. Així, doncs, és amb aquest criteri de respecte a la veritat que recordaré al company covardament assassinat.

Tota la trista existència de Seguí, fins a la mort violenta de què fou víctima, va ésser una vida de constant paradoxa amb el motiu que els seus amics d'adolescència li van posar, ben bé per atzar, per un caprici sense solta, que causà la rialla entre els amics que motejaren de «Noi del Sucre» a qui no hauria estat tan contradictòria la intenció caricaturesca que guia a la majoria dels motius, si per exemple l'haguessin motejat de «Noi desgràcia», si la lògica regís aquestes absurdes coses de la vida, perquè Seguí, de la diària lluita pel viure quasi només en conegué que adversitats, exceptuant els pocs anys abans de la mort. Molt amargadament arrossegà l'adolescència i la joventut el qui ja home fet arribà a tenir popularitat com a líder del sindicalisme revolucionari, després d'haver sofert negra misèria, abans que la premsa gràfica no fes conèixer els seus retrats on apareixia ben vestit i planxat.

Ja des de noi fou un d'aquests éssers de naturalesa sana, que per créixer amb estatura alta i forta, de fet se'ls fa més curta la infantesa; tenia una veu d'home i la mirada defectuosa; era un d'aquests xicots cridaners que la gent, despectivament, sol anomenar-los «ganàpies», pel fet de semblar que tinguin més anys que els seus companys de jocs i baralles, i quan ja són nois grans llavors donen la impressió de com si vulguessin fer l'home abans de l'hora, perquè el seu tipus sobresurt d'entre el jovent que freqüenten.

La instrucció i educació de Seguí era la que pot tenir el qui a la millor edat d'anar a l'escola ha tingut de començar a treballar, que fou aleshores quan ja era aprenent, que el vàrem conèixer en els barris del districte cinquè. Deuria tenir un màxim de quinze anys, i era un d'aquests xicots que, descomptant les hores del treball, sempre rondava pels carrers; tant era així, que d'ell pot dir-se que el carrer fou el lloc on tingué la dissort

de criar-se i que a l'edat de trenta-sis anys fou on també trobà la mort, en un carrer del mateix districte, el de la Cadena.

Seguí no era fill de Barcelona, havia nascut l'any 1887 en un poblet del Pla d'Urgell i traslladat a la nostra ciutat pocs anys abans de començar a aprendre un ofici. Era un de tants nois que, tenint pare i mare, feien més vida fora de casa que en la família; una de tantes petites víctimes de la pobresa i dels lamentables drames familiars, que foren la causa que en aquells anys Seguí no conegués aquesta dolça intimitat de família, tan necessària en la infància; i després, quan ja fou un noi gran, quan generalment es viu l'edat optimista de la joventut, Seguí vivia constantment preocupat, per trobar-se sense feina molt sovint i no tenir segur el plat a taula. En la crítica edat d'aprendre un ofici, ell començà el de pintor, en un taller del carrer de Lancàster, després d'un temps d'haver servit de *groom*³⁰, venent paquets de caramels als cafès i teatres de Varietés, on la seva mare n'era la florista; l'ofici que començà no el va poder continuar com degudament deu fer-se un llarg aprenentatge, perquè ho dificultava, a més del seu temperament gens conformista ni metòdic, la necessitat amb què vivien els seus pares; això fou el que en bona part influïa també a canviar sovint de tallers, allí on li donessin més jornal, que força el necessitaven a casa seva. Aquesta tàctica del guany momentani, canviant on més bé pagaven, si era més adient al seu temperament, en canvi li reportava dolentes conseqüències, perquè sols trobava curtes temporades de treball, i cada dos per tres tenia de tornar a buscar feina, i així no avançava en l'ofici de pintor. D'aquesta faisó va passar alguns anys, anant de mal en pitjor fins que es trobà ja fet un home, aquell xicotàs ple de vida i de rostre inexpressiu, per causa d'un petit núvol a la vista, no copsat en les seves fotografies, que li desfeia el més personal i sincer de l'home: la mirada. El no conèixer bé l'ofici li causava un gros desavantatge en la crua lluita de guanyar la setmanada, per la competència de braços més aptes, i d'aquest defecte ell en tenia plena consciència, cosa que li produïa una vergonya inconfessable, que li feia avorrir l'ofici de pintor i àdhuc les ganes de buscar feina.

Contrastava aquest aspecte del seu caràcter amb la bona disposició que tenia a tota hora de nit i de dia, per anar a la conferència o al míting; per llegir un article del periòdic o una plana d'un llibre, o entre companys començar una discussió inacabable; aquestes activitats mai no el

30. Mosso jovenet de l'hosteleria. (Nota edit.)

cansaven, perquè era el seu viure; sentia forta ambició de figurar dins de les societats obreres, acceptant representacions de tota mena, a voltes sense mirar gaire prim ni tenir escrúpols, ja que de certs respectes i delicadeses de tràmit i formulismes, ell acostumava anomenar-los «mandangues», perquè el seu objecte era tirar al dret, mentre pogués ostentar en algun lloc la desitjada representació de la classe obrera. Representacions que al principi de la seva actuació causaven estranyesa als homes fets i als d'edat avançada que feia anys que rutinàriament militaven en les velles societats de resistència; aquells companys s'estranyaven de veure un xicot tan jovenet que tingués la decissió de demanar la paraula en qualsevol reunió obrera. Amb la migrada cultura que havia pogut esgarrapar en la desesperada lluita per viure, aquesta cultura de classe obrerista, feta amb lectures de literatura revolucionària, d'opuscles i periòdics, sovint llegida amb l'estómac buit i amb l'avorriment de l'obrer sense feina; la parcial coneixença d'algun llibre deixat, feta tot caminant pels carrers o mig d'amagat en un descans del treball; desorientades lectures, saltades o sense acabar, que fetes en tals condicions no podien ésser gaire profitoses. Sense ésser dotat de l'extraordinària intel·ligència que més tard li atribuïen periodistes que poc el coneixien, no obstant, Seguí tenia altres atractius personals, bones qualitats que feien que la seva joveníssima presència ja sobresortís en els anys de l'adolescència, perquè revelava quelcom de precocitat, com traces d'una personalitat toscament desvastada, que cridaven l'atenció dels companys que encuriorsits l'escoltaven de bon grat quan començava a discursar en les societats obreres, perquè tenia força memòria, facilitat de paraula i una veu plena, que a mesura que Seguí es feia home resultava una veu agradable i abaritonada; reunia les avantatjoses condicions per ésser un bon orador, però que en la joveníssima edat de què parlo, aquestes condicions no li servien ni per a disminuir-li els altres defectes que li dificultaven el poder-se guanyar la vida en un brut treball manual, que ell anomenava de «tinyaire»; perquè a més d'ésser un deficient operari pintor, tampoc no li acompanyava gens el seu caràcter, bastant absurd, aleshores, que per qualsevol futesa deixava el treball. I no era d'estranyar que fos així, perquè era un xicot criat sense cap moralitzadora disciplina familiar, ni de Déu, ni d'amo. I a més d'això encara s'hi ajuntava l'aggravant de criar-se en barris assetjats constantment per la misèria i l'anarquisme, que era l'únic ambient que hom respirava en els nostres carrers i que

aquesta fou la causa que Seguí, com la majoria del jovent obrer d'aquell temps, sentís un accentuat odi per tota mena d'autoritat i una repugnància instintiva a l'obediència del burgès. Aquests defectes i qualitats que reunia, junt amb la vivesa i murriaria, nascuda de la crítica situació econòmica amb què constantment vivia, amb el temps, varen fer d'ell un home amb aquest especial trespàs de moralitat que els moderns polítics acostumen anomenar homes d'audàcia, però que la popularitat, com que no té pèls a la llengua, sempre n'ha dit homes de barra. Però sigui la que es vulgui la més adient definició d'aquestes condicions, a voltes resulten avantatjoses per aquests homes que, posseint-les, es proposen arribar als llocs d'alta responsabilitat en les lluites socials i polítiques d'un poble.

Els qui vàrem conèixer Seguí des de molt jove, encara recordem les seves primeres intervencions en les lluites i propagandes obreristes, com recordem el dificultós procés de la seva ascendent actuació, fins que li arribà el moment d'assolir la màxima popularitat; tota la seva pública actuació i de la manera com es va formar el més prestigiós i hàbil dels parladors de multituds obreres que ha tingut Barcelona. He de repetir que jo, en proposar-me recordar la vida de Seguí, ho faig desentenenent-me per complet del clixé d'elogis desmesurats que per tota Espanya escampà la Premsa de Madrid i províncies, la qual, per desconeixement o lleugeresa informativa, donava a conèixer la ficció d'un Noi del Sucre quasi llegendària, a tal extrem, que ja resultava desconegut fins dels seus amics més íntims, els que l'havien acompanyat la primera vegada que a Barcelona parlà en públic des d'un escenari, quan deuria comptar uns disset anys, en la vetllada organitzada per una agrupació anarquista, que va celebrar-se a la barriada del Poble Sec, en l'antiga societat del «Lara», per protestar contra el govern de la República Argentina, llavors que per implantar la llei de Residència expulsaren uns anarquistes espanyols que desembarcaren a Barcelona. D'entre els expulsats hi havia un jove castellà, Julio Camba, que més tard esdevingué un renomnat periodista madrileny, el qual obtingué el seu primer èxit literari en novel·lar la seva expulsió de l'Argentina, publicada en «El Cuento semanal», de Madrid, sota el títol de *El Destierro*. No oblidaré mai aquella llunyana vetllada, on Seguí va presentar-se al petit escenari d'aquell local amb blanca i llarga brusa de pintor, la cara vermella com una magrana i tremolant-li el paper que llegia, amb termes de màxima violència, contra la llei de Re-

sidència argentina, contra totes les repúbliques i contra els republicans espanyols d'aleshores; Lerroux i Junoy, que assistien a l'acte, en oir aquelles paraules agressives varen sentir-se ofesos i es retiraren del local com a senyal de protesta. Cal afegir que en l'esmentada vetllada-mítting, on es féu el públic bateig del seu sobrenom, presidia l'acte el meu germà Antoni, que en fer la presentació de Seguí, ho féu amb les següents i textuals paraules: «Companys, ara us dirigirà la paraula el Noi del Sucre».

És molt probable que cap de les persones que presenciaren el debut de Seguí no es podien arribar a pensar mai que aquell xicot vermell de cara i llarga brusa, que per ésser presentat per primera vegada amb el sobrenom del Noi del Sucre, va fer somriure tot l'auditori, havia d'esdevenir, anys després, el líder del sindicalisme i havia de suportar la més gran responsabilitat que hagi pogut assumir un representant de la classe obrera a Barcelona, en ocasió de l'històric mítting de les Arenes, la nit del 19 de març del 1919, quan la vaga, cèlebre per cert, de la «Canadiense». Aquella nit, Seguí, en la màxima fortitud de la seva vida, als trenta-dos anys, li calgué esmerçar tota la seva intel·ligència per pronunciar el senzill i a la vegada difícil discurs de les Arenes, que tingué per objecte assolir la realització d'una missió compromesa de veres, com ho era l'aconsellar una treva de pacificació, entre una tempesta d'odis i de passions humanes. Fou interessant l'escoltar l'orador obrerista aquella nit, despullat de vanitosa demagògia, sense afectació i amb els braços desplegats, amb gest natural d'un caient conciliatori, el coll inflat, la veu potent i la dicció enèrgica; enfrontat enmig d'una grandiosa multitud que imposava, descontenta i ambientada per la violent repressió i pels sagnants atemptats d'aquells dies i força influenciada també per la intransigència anarquista del tot o res, d'un important sector llibertari que aquella nit feia acte de presència en el mítting, i que foren els mateixos grups que tan despietadament varen combatre la intervenció de Seguí quan el projecte de la disputadíssima Comissió Mixta, i que en aquella nit memorable eren alguns dels mateixos grups llibertaris que també s'oposaven a les conclusions pacificadores que l'orador proposava a la grandiosa Assemblea: la més essencial era la de la immediata tornada al treball, a canvi d'obtenir la llibertat de tots els vaguistes detinguts. Realitzà un veritable esforç aquella nit Seguí per aconseguir l'aprovació d'unes conclusions que representava el retorn a la normalització del treball a la nostra trasbalsada ciutat.

En aquell míting Seguí visqué els moments més difícils de tots els quinze anys que ja portava bregant en les lluites socials, ja que tot i ésser la figura més destacada del sindicalisme, en aquell acte hagué d'escoltar com milers de veus protestaven el seu discurs, ple de serenitat, pronunciat en crítics i perillous moments per l'organització sindicalista; és per això que en tots conceptes foren oportunes les conclusions a la fi aprovades per la gran majoria de treballadors allí reunits, que a l'últim saberen comprendre que a les moltes violències comeses aquells dies calia evitar-ne de noves, i aquesta fou la finalitat obtinguda per Seguí en les conclusions aprovades al míting de les Arenes.

Durant el greu conflicte obrer de la «Canadiense», Seguí passà jornades molt crítiques, tant per la seva seguretat personal com pel prestigi de l'organització obrera que representava, degut a les excepcionals circumstàncies de terrorisme governamental i sindicalista que travessava la nostra ciutat amb motiu del període de guerra social que culminà en l'any 1919. Any que en la nostra història local podem denominar-lo del «Sindicat únic», perquè assolí la seva màxima força en imposar la total sindicació dels obrers, la censura roja a la Premsa, l'atur obrer més complet i ràpidament executat de totes les vagues generals que han tingut lloc a Barcelona, i també fou el mateix any que la CNT va adherir-se a la III Internacional per estar d'acord amb la dictadura del proletariat, al mateix temps que per la nostra ciutat cada dia repercutien amb més violència els nombrosos boicots i atemptats personals, que tenien un caràcter de mútues represàlies entre les autoritats i els sindicalistes, i entre aquests atemptats, els dos que produïren més rebombori a Barcelona, que foren els del cap de policia Bravo Portillo, com a venjativa resposta a l'inqualificable rapte i crim de l'obrer Pau Sabater i Llorós, «Tero», president del Sindicat de Tintorers; crim que fou realitzat amb tots els agravants emprables per la maldat humana, ja que en nom de l'autoritat i pistola en mà fou detingut al seu domicili la nit del 17 de juliol del 1919, on fou minuciosament escorcollat i després lligat. El dia següent el «Tero» fou trobat mort a trets de pistola a la carretera de Montcada. Per això, dos mesos més tard, quan la Premsa escampà la nova que Bravo Portillo havia estat assassinat, es produí una gran alegria entre les masses obreres de la ciutat. Aquests dies esdevingueren de constant perill i sobresalt per tots els treballadors barcelonins, ja que per diferents motius el treballar quasi esdevingué un delicte; en la majoria dels tallers

hi havia conflictes, perquè hom deia que es treballava massa, o perquè s'havia d'abolir el preu fet, o perquè el taller estava boicotejat, o perquè els operaris hi feien vaga de braços caiguts, o perquè hi treballaven *esquirols*; el cert és que per una o altra causa l'obrer que tenint treball volia complir, no disfrutava de cap seguretat personal, arribant a l'extrem que entre la severa repressió autoritària i el perill de pistolers foren bastants els obrers honrats que ja els ballava el cap, pensant que potser seria millor decidir-se per anar a captar o a l'atrancament.

Igual desorientació s'encomanà als altres estaments de la ciutat, puix que llavors fou quan es manifestaren les vergonyoses claudicacions de ciutadania política, en aquells dies de pànic i descontent, i que per cert les esmentades claudicacions foren ben aprofitades pel militarisme monàrquic, que clandestinament cobava la dictadura des de la Capitania General. Foren aquells uns dies d'excessiu trasbals i agitació social i política, ja que també eren reclamades les nostres reivindicacions d'autonomia, fortament combatuda aleshores per la majoria dels diaris de Madrid i províncies; perquè cal tenir ben present el panorama polític de l'Espanya d'aquells dies, amb la totalitat de la Premsa anticatalana i monàrquica, que esmerçava llur poderosa influència extraoficial per desfigurar tant com podia les nostres lluites socials, per així ofegar i desacreditar les aspiracions polítiques del catalanisme lliberal, en dies que una despòtica autoritat centralista castigava brutalment les manifestacions públiques i els cants d'himnes patriòtics, entonats pels carrers, cants que costaren la vida a dos joves autonomistes que moriren assassinats en aquells memorables dies que el resultat de la Guerra Gran féu triomfar algunes nacionalitats oprimides; ressorgiments d'independència nacional que també encomanà fort optimisme a tots els catalans amb consciència política que aleshores reclamaven l'aprovació del primer projecte d'Estatut d'Autonomia, redactat pel Consell de la Mancomunitat i aprovat per la gran majoria dels Municipis de Catalunya.

Aquella campanya de la Premsa reaccionària seguia la mateixa tàctica i la mateixa finalitat centralista que la Premsa espanyolista d'anys anteriors, enemiga del nostre sentiment de llibertat política, quan ja abans del període sindicalista, el partit lerrouxista arribà a dirigir l'Ajuntament de Barcelona; en aquells anys que molts «correligionarios», prenent la ciutat per botí i la terra catalana per una colònia, mamaven a boca plena la vaca grassa de la Casa de la Ciutat, repartint-se profitoses

col·locacions oficials, a la vegada que altres panxa-contents en la vida real i revolucionaris amb la tinta també s'enriquien sense escrúpols, enrolats incondicionalment a la política que dirigia l'«audaz caudillo» fent calumnioses campanyes de Premsa contra els autonomistes per explotar un convencional patriotisme d'estòmacs agraïts i de classes passives, tot embolicat amb la bandera espanyola per així obtenir la protecció del Madrid oficial i monàrquic. Eren les campanyes d'odi anticatalà disfressades d'un fals revolucionarisme, que predicava tota mena de violències contra la burgesia catalana, no solament perquè aquest estament burgès fos conseqüent, sinó perquè aquesta burgesia llavors apoiava un regionalisme autònic; eren les campanyes incendiàries que aleshores feien omplir d'obres la «Casa del Pueblo» en aquells anys que els públics del Paral·lel s'entusiasmaven amb les representacions dels drames anticlericals de l'ex-jesuïta Pey Ordeix i altres obres de caire social, com *El Cristo Moderno* i *El Sol de la Humumidad*, de Fola Igúrbide. Eren aquells anys que el partit radical guanyava les lluites electorals de la ciutat predicant un republicanisme centralista i de caserna, que era aplaudit pels obrers immigrants i els nombrosíssims buròcrates de l'Estat, però que a la majoria dels catalans, encara que dividits en diferents partits, ja no els interessava aquell republicanisme, perquè a Catalunya, els nostres familiars ja ens havien orientat amb doctrines àcrates o federals, perquè ells guardaven una amarga experiència del republicanisme dels temps del general Prim. De manera que la propaganda política que ofería el lerrouxisme com a cosa inèdita des de les planes de *El Progreso*, que fou el diari més informal i calumniador dels que en aquells anys es publicaven a Barcelona, dirigit per Emiliano Iglesias, no era res més que un republicanisme rescalfat, que per aguantarse li calgué l'ajut d'aquells escamots de «jóvenes bárbaros», que després de l'atemptat contra Salmerón, del qual resultà ferit Cambó, tantes coaccions i violències realitzaren contra pacífics ciutadans, atropellaments que alguns tingueren força ressò entre la part obrera contrària al lerrouxisme, com ho fou el lamentable cas de Bueso, i abans de l'atropellament d'aquest obrer socialista, també en fou una altra víctima Seguí. Bàrbaros s'anomenaven aquells lerrouxistes i com a tals varen comportar-se la tarda que en el teatre Condal va celebrar-se un d'aquells mítings de propaganda radical que trenta anys enrera acostumava a presidir el vell Ardid (el delator de Ferrer i Guàrdia), però que en aquella ocasió, si mal no recordo,

presidia Santamaria; fou en aquest míting quan Seguí fou víctima del primer atemptat, en pretendre obtenir de la presidència de l'acte el dret a defensar-se de les difamacions i calúmnies de confident de policia llançades en contra seu des de *El Progreso*, i que aquella tarda la *democracia* lerrouxista, a les difamacions esmentades, encara hi afegí les bastonades i cops de cadira que deixaren sagnant els caps de Seguí i del seu amic Aleix, que l'acompanyava, després d'haver-li disparat un tret de pistola, amb la intenció de matar-lo; a l'autor d'aquella *proesa* li sortí ben bé el tret per la culata, com sol dir-se, perquè amb l'esverament i corredisses de la multitud, en resultà mort el lerrouxista Soteres. Aquestes eren les pràctiques de la *democracia* radical, que també prestava els seus bons serveis al militarisme monàrquic, perquè cal recordar-ne les pertorbacions provocades pels «jóvenes bárbaros» mentre parlaven els respectables Azcárate i Pau Iglesias, contra la guerra del Marroc, en el míting que amb gran energia presidí Pere Corominas al teatre del Circ Barcelonès.

Aquell era el bon temps dels «jóvenes bárbaros» i de llurs pertorbacions ciutadanes que eren mirades, fent els ulls grossos, per les autoritats monàrquiques d'aleshores (llevat de quan governava el reaccionari Maura), perquè a aquelles autoritats els convenia que el matonisme lerrouxista de la nostra ciutat espantés, de quan en quan, els porucs fabricants regionalistes amb manifestacions i mítings plens de banderes amenaçadores, enarborades pel fanatisme d'un públic obsessionat amb articles com el de «¡Rebeldes, rebeldes!», on Lerroux, a la faisó d'un vulgar Don Juan Tenorio, demagog, aconsellava a la joventut: «alzado el velo a las novicias y elevadlas a la categoria de madres para virilizar la especie; penetrad en los registros de la propiedad y haced hogueras con sus papeles para que el fuego purifique la infame organización social». Era amb aquestes propagandes quan el partit radical també organitzava les «meriendas» fraternals, que eren el gaudi d'unes «damas rojas» que s'entusiasmaven ovacionant els polítics més inflats per l'hora anticlerical que vivien.

Entre els homes més destacats d'aquella política radical centralista i de caserna, dos noms sobresortiren com els més alts prestigis de republicanisme: un d'ells fou Sol i Ortega, que era un republicà de Romanones i gaudia la fama de gran orador entre els polítics partidaris de la pitjor escola, fullaraca de la decadència espanyola; l'altre fou el professor don Hermenegildo, que els seus «correligionarios» l'esguardaven com un savi, perquè a més d'ésser completament una honrada persona, era el

germà de l'il·lustre pedagog espanyol que vivia a Madrid, ben desconegut de les multituds: Francesc Giner de los Ríos. En aquells temps prestigiosos homes d'universitat havien mantingut festeig polític amb Lerroux, com ho foren, entre d'altres professors, Odón de Buen i Martínez Vargas, que aleshores es deien homes lliurepensadors i laics, quan aquests dos professors donaven lloables conferències dominicals de divulgació científica a la «Escuela Moderna» i estrenyien la mà de Ferrer i Guàrdia, Anselm Lorenzo, Soledat Vilafranca i Mateu Morral; però temps després, en el curs dels anys, Martínez Vargas fou d'aquells republicans que acotaren el cap davant del rei Alfons XIII; claudicacions fetes sempre en nom del patriotisme, sovint fet servir com la bandera tapadora de vanitat i ambicions personals.

És per tot aquell llarg i vergonyós passat de brutalitats i calumnioses campanyes realitzades contra la Catalunya autonòmica, que Lerroux i el lerrouxisme, des de llavors, pel nostre poble sols representà un detestable moviment reaccionari, antiobrerista, tota una història bruta d'incivilitat i negocis tèrbols, que varen ofendre per sempre més la consciència catalana.

Petita novel·la escrita per Salvador Seguí.
L'argument és una prefiguració de la seva mort

L'Ateneu Enciclopèdic, el Cafè Espanyol i la Presó Nova

Aquests noms resumeixen tota la joventut de Salvador Seguí i la d'altres companys seus, que junts seguiren la mateixa trajectòria de lluites i misèria; aquests foren els únics llocs on Seguí va instruir-se.

Sempre que he recordat la joventut de Seguí, penso a la vegada en les hores de nit passades junts a l'Ateneu Enciclopèdic oint les conferències públiques que s'hi donaven i que després eren comentades per un grup de companys, tot passejant amunt i avall de la Rambla, on sempre portava la veu cantant el propi Seguí. Les hores viscudes a l'Ateneu Enciclopèdic foren ben aprofitades per molts obrers que, com nosaltres, sofrien fam d'instrucció, i que per això estimàvem l'Ateneu, perquè a la nostra manera representava una Universitat Popular i Lliure, on un remarcable estol de noble joventut intel·ligent i estudiosa treballava amb veritable fe, afanyosa per millorar l'educació i la cultura dels obrers. Era digne d'elogi l'entusiasme esmerçat per aquell estol d'homes joves i coratjosos, d'esmerada cultura, preocupats seriosament en l'obra de l'Ateneu Enciclopèdic. Passats alguns anys, alguns d'aquells noms han sobresortit en la República de les Lletres; d'entre ells recordo a Pijoan, quan en les discussions públiques de l'Ateneu sovint repetia l'aforisme de sant Pau, que ell tan estimava: «La lletra mata, l'esperit vivifica»; a Lluís de Zulueta, que ple d'optimisme per la cultura popular, per mitjà de la Premsa demanava «Llibres, llibres, llibres!»; Marcel·lí Domingo, quan arribava de Tortosa per llegir les seves conferències, que, prim de carns i amb posat modest, tenia l'aspecte d'un estudiant pobre que sentia una gran fe republicana; les encaixades cordials del franc Jaume Brossa, de barba arrissada, admirat per la joventut d'idees avançades, perquè a més d'estar emparentat amb Ferrer i Guàrdia, sabíem que a París i Londres mantenia amistats amb els intel·lectuals revolucionaris de fi de segle, que junts treballaren amb desinterès i entusiasme per despertar la cons-

ciència liberal d'Europa, en temps dels processos de Montjuïc; a més d'aquests antecedents, quan ens parlava de crítica literària, amb clar i original judici interpretava els autors més moderns d'aleshores. Tampoc no puc oblidar el més incansable dels polítics que desfilaren per l'Ateneu Enciclopèdic, malgrat d'ésser un home inútil de les cames, Francesc Lairet; d'aquest darrer guardem un grat record aquells que assistírem a les lectures comentades de la *Vida de Don Quijote y Sancho*, de Unamuno; lectures que foren organitzades i presidides per Lairet, en sessions que tenien lloc els dies de treball al vespre. ¡Amb quin amor i entusiasme llegia i comentava Lairet les pàgines d'aquell llibre!

Lamentable divorci existia entre el cap i les cames d'aquest home: un cap ric de joventut, ple de vida i d'intel·ligència; tenia ben negre i abundant cabell, bigoti i barba; ulls grans i d'esguard penetrant. Aquell cap tenia expressió d'agilitat i d'instintiva vivesa, igual quan parlava que quan escoltava. En canvi, i quina depriment impressió de pena causava veure un home jove amb un esperit animat i actiu i que hagués de caminar amb la més gran dificultat, acompanyat de l'ingrat soroll dels aparells ortopèdics que l'aguantaven! Quina tragèdia! És dolorós el pensar que aquell home invàlid no arribés a causar un sentiment de respecte o de caritat, el que es vulgui dir, als malvats que varen assassinar-lo. La mort de Lairet, el 30 de novembre del 1920, és el crim més horrorós de tot el terrorisme d'Anido i Arlegui; és imperdonable!

Les conferències i articles dels escriptors i polítics ara esmentats contribuïren considerablement a l'autoeducació de Seguí, que era la mateixa autoeducació que tants d'obrers havien adquirit, perjudicant a la família, robant hores de feina al burgès i resistint privacions personals. Dels escriptors d'actualitat en aquells dies, Gabriel Alomar fou un dels que era llegit amb més interès per Seguí i els seus amics, que diàriament el comentaven en l'època de la seva abundant col·laboració en *El Poble Català* diari dirigit per un íntegre home de llibertat, l'empordanès Pous i Pagès, que en aquells dies traduí i publicà en el nostre llenguatge la interessantíssima obra de Schiller *La Revolta dels Països Baixos*. Fou aquest el diari que va exercir una remarcable tasca catalanitzadora entre una part de la classe obrera que fins llavors, seguint el tradicional i rutinari costum establert a les barriades obreres, el jovent allí criat, quan llegia, ho feia solament amb lectures castellanques, amb preferència els articles de l'original Bonafoux, de Nakens i d'Anselm Lorenzo, ja que

aquests eren els noms més coneguts i preferits entre els treballadors laics de Barcelona, que seguien a Lerroux o militaven en l'anarquisme. Els articles i les conferències del poeta mallorquí escrits amb un estil mediterrani, forçosament havien de produir-nos una beneficiosa influència cultural a tots aquells joves obrers que essent catalans només coneixíem el nostre abandonat llenguatge, ple de barbarismes i brut de blasfèmics, el que feia que produís en nosaltres més fort contrast, car amb Alomar hi retrobàvem la nostra parla fàcil, neta i clara, sense que això vulgui dir que el consideréssim un geni, ni que sempre hi estéssim identificats en absolut en la seva doctrina política, però amb tot i això, en el criteri de Seguí i els altres amics, no podíem per menys que reconèixer que els seus treballs literaris eren quelcom superiors a moltes de les atapeïdes i pèssimes lectures de la prosa anarco-lerrouxista de menja-capellans i burgesos, que tant abundava en aquells anys de què fem referència. És per això que la literatura política d'Alomar, inspirada en un noble anhel de poetització (ben diferent per cert del fred Glossari de Xènius), va contribuir força a elevar un xic l'avorrida prosa de les lluites polítiques d'aleshores, d'entre elles cal remarcar la nobilíssima conducta d'Alomar en aquells vergonyosos dies del brut procés Rull, que pel seu alt valor cívic d'escriptor al servei de la Justícia, va guanyar-se la simpatia de molts obrers que amb interès seguien els seus instructius i humaníssims treballs literaris, plens de cultura llatina i amb sonoritats d'un bell llenguatge. Foren aquelles agradables lectures les que encomanaren a molts obrers catalans un sanitó xarampió romàntic i també varen servir per a iniciar-los a conèixer altres noms ben significatius per Catalunya, com ho foren els de Martí Julià, Pi i Almirall.

El catalanisme republicà i federal predicat aquells dies per Alomar, si es féu agradable a una bona part de la classe obrera, era perquè no estava pas renyit amb els corrents moderns de socialisme, que Alomar el defensava calurosament, basant-lo amb els principis de la gran Revolució Francesa i els Drets de l'Home; aquelles no eren pas les orientacions seguides pel catalanisme històric de la Lliga Regionalista, amb les seves propagandes d'una migrada política administrativa, tan baixa de sostre i calaix tancat, que a la majoria dels obrers catalans, sempre castigats amb persecucions, no podien admetre aquell catalanisme, ja que els produïa l'ensopit efecte d'uns sermons de Quaresma, d'una política de primera comunió, per ben encarrilar els «Pomells de joventut». Aquestes foren

les veritables causes que mai no interessés a la classe treballadora un catalanisme massa farcit de tradició, Jocs Florals, Verge de Montserrat i un poètic folk-lore que tant contrastava amb els prosaics negocis d'uns rics fabricants que explotaven unes colònies fabrils amb uns obrers molt honrats, però que com a premi de treballar tot l'any, vivien agoviats d'ignorància i necessitat. Aquesta fou l'obra social i política del regionalisme de la Lliga, que després, amb els anys, hem presenciat com acabava el seu historial polític, claudicant de manera vergonyosa, per mitjà dels homes que la representaven: Puig i Cadafalc felicitant el general dictador Primo de Rivera, després del cop d'Estat, i Albert Rusiñol assistint a l'homenatge d'un altre significat militar anticatalà, el general Barrera, i per acabar de completar aquestes claudicacions, Cambó i Ventosa Calvell, que en la política han estat els homes inoportuns de sempre, vulgueren fer mèrits intentant apuntalar el règim caduc quan la caiguda de la Dictadura arrossegava a la Monarquia.

Ja des d'un temps abans que Seguí desfilés per les conferències de l'Enciclopèdic, la nostra amistat, que, com ja he dit, havia nascut al carrer, es va refermar en trobar-nos, de tant en tant, per «Sant Simplicí» i per les altres societats obreres i alguna vegada al cafè, que en aquest lloc és on vàrem acostar-nos amb més intimitat, per l'any 1905, amb motiu de les fortes disputes i acalorades discussions que tenien lloc dins del gran Cafè Espanyol en comentar, els clients, els actes vandàlics d'uns militars que aleshores havien assaltat i cremat la llibreria del *Cu-Cut* i l'administració del diari *La Veu de Catalunya*. Aquells anys, que va formar-se la Solidaritat Catalana, foren ben significatius per la nostra amistat, per la coincident indignació entre els quatre amics de la nostra taula de cafè contra els veïns d'altres taules que, volent justificar l'assalt dels militars monàrquics, primer ensenyaven l'orella i després l'ànima anticatalana; el resultat d'aquelles diàries discussions fou el que se'ns despertés com les primeres nocions d'una consciència de ciutadania, per nosaltres fins aleshores desconeguda. El despertar-se en aquells quatre amics, en plena joventut, un nou sentiment de ciutadania, representava com la caiguda dels nostres prejudicis antipolítics; aquest íntim despertar de la nostra consciència catalana no fou pas un procés ràpid, ja que anà desenvolupant-se entre un llarg període evolutiu de quatre a cinc anys, que amb constants lectures varen determinar el que cada dia anéssim trobant més atractius els treballs de crítica política i literària que

tractaven sobre la conveniència de la ciutadania política de l'home, entenent la paraula política en el millor sentit que hom deu admetre, com a mesura necessària per millor afrontar l'etern problema de la humana governació dels pobles, en tot temps plantejat pel senzill dilema que l'individu, en la continuada batalla de la vida, ha de decidir-se conscientment a contribuir, més o menys directament o indirecta, a ésser dirigit o dirigent en la societat humana, ja que la constant experiència ensenya que en les eternes disputes entre homes i pobles, sempre han triomfat els que tenint raó concreten, i no els descontents i tèrbols sofistes que amb raó o sense, sempre divaguen.

Varen ésser aquells preocupats dies d'inseguretat i dubtes per les nostres idees, quan a Seguí només el coneixien el reduït grup d'amics que amb un sobrenom l'havien batejat al «Lara», llavors que en diària tertúlia aquests amics animaven les taules del cafè que servia el company Joanet. Aquella fou la primitiva i reduïda tertúlia que després amb els anys tant va engrandir-se, a la vegada que també anava desfigurant-se per perdre el primitiu caràcter d'amigues afinitats; desfiguració que esdevingué ben completa, en arribar els anys de la Guerra Gran, que tant va contribuir també, indirectament, a que prenguessin ràpid increment les organitzacions sindicalistes de Barcelona (com també fou la Guerra Gran, amb la proporció d'una més grandiositat de lluita i justícia social, la causa principal de fer triomfar el comunisme a Rússia), ja que en el nostre país l'esmentada catastròfica guerra, a més de proporcionar una època de prosperitat industrial, també féu arribar a Barcelona centenars d'estrangers de diferents països perseguits per revolucionaris o per desertors, i també de França, milers de treballadors espanyols que fugien dels inconvenients d'un país en guerra, però que amb uns anys d'emigració aquells treballadors ja estaven habituats a que se'ls retribuís millor la mà d'obra i se'ls respectés el dret d'associació, llavors sovint escarnit a Espanya; a la vegada que a Barcelona, també s'explotaven importants afers d'espionatge germanòfil, que arribaren a fomentar actes de terrorisme, com ho fou l'atemptat contra el patró metal·lúrgic Barret, perquè fabricava material de guerra per a les nacions aliades; els factors de la política internacional d'aquells anys de guerra, també varen tenir bona part d'influència, indirectament, en la gestació del sindicalisme barceloní, ja anteriorment comentat, i que en la nostra ciutat, com en altres ciutats dels països bel·ligerants o neutrals, també sofrí l'encariment del

preu de les subsistències i un augment desmesurat en els lloguers de les habitacions, que aquestes foren les causes que més excitaren aleshores el general descontent de la classe obrera; justificat descontent que en aquells dies inflà la potent onada sindicalista i que també fou aleshores quan ja els nombrosos nous concurrents al Cafè Espanyol ja no cabien en aquelles taules del Joanet, que tan gran atractiu hi exercí la constant concurrència d'una desordenada joventut que vivia una bohèmia revolucionària amb tal ferma voluntat d'instruir-se, que mai no va sentir cansament per les apassionades discussions, renovades lectures i escassa alimentació, convertint aquelles taules de cafè en una popular aula de lliure dissertació i saló de lectura, caldejat ambient que en bona part satisfieia el viu afany de millorar una defectuosa cultura de presó i recó de cafè, ja que nosaltres no podíem ni somniar el gaudi de la privilegiada cultura universitària. Allí vàrem viure uns anys de descontenta i inquietada joventut amb constant escassetat econòmica, derivada pel fet que, sentint amb excés un neguit intervencionista per les lluites socials, hom descuidava per complet la part més positiva de la vida, i això feia que tampoc no sabéssim evitar de passar alguna clariana de forçat silenci i repòs dintre les celles de la Presó Model, amb la companyia d'alguns llibres de sociologia, que aquestes també foren les úniques hores de quietud que visqué una vida tan atrafegada com la de Seguí, en el millor temps de la Presó Nova, que aleshores en el nou edifici bé li esqueia el nom de Presó Model, per la general netedat, pel pa blanc i de bona qualitat, per la biblioteca, l'escola i la classe de música; Seguí, en la seva primera temporada de presó a què ara faig referència, i que durà nou mesos, a l'edat de vint anys, hi cantà les primeres lliçons de solfeig, lliçons que en obtenir la llibertat no foren continuades; en canvi, les reposades i completes lectures de la presó, a més d'ésser continuades, varen contribuir en bona part a la formació cultural de Seguí, com també les conferències de l'Ateneu Enciclopèdic i els llargs anys de discussions a les taules del Cafè, on diàriament feia pràctiques d'oratòria, a voltes aixecant tant la veu, que àdhuc cridava l'atenció dels parroquians de les altres taules que solament s'ocupaven de fer el dòmino. És de remarcar que el grup d'amics que diàriament ens reuníem en el més popular de tots els cafès del Paral·lel, no estàvem pas nets de defectes, contradiccions i algunes ridiculeses i atreviments de joves despreocupats, que avui potser farien plorar i riure; fracassos propis de tota joventut que llegint i discursant

mata les hores, planejant projectes irrealitzables, però amb tot i això, en les nostres taules de cafè predominava la nota simpàtica de trobar-se sempre netes de jocs de cartes, dòminos i d'alcohol, a la vegada que trobant-nos en l'edat de les exigències fisiològiques, entre nosaltres no es va parlar mai ni llegir res d'eròtic ni de pornogràfic. I en el que mai no ens vàrem contradir, fou en els nostres arrelats sentiments antimilitaristes; no sé pas com vàrem arreglar-nos, el cas és que cap dels amics va fer el servei militar, i en canvi a la jove edat d'ingressar a les casernes, alguns dels amics ja havien visitat les severes presons de França o la de Barcelona, fitxats com anarquistes uns, i els altres per vagabundatge; com també havien hagut de fer els mateixos passos de Seguí, quan lligat entre agents de l'autoritat, havia de travessar la ciutat després de freqüentar els calabossos del Palau de Justícia i els sarnosos calabossos subterranis, pudents com a clavegueres, de la Quefatura de Policia del costat de Llotja, avui aterrada, que hi havia a l'actual plaça de Correus. Quantes llàgrimes de desesperació hi han quedat soterrades en el subsòl d'aquella plaça! L'última víctima que hi sucumbí fou el sindicalista Miró, que hi morí penjat; oficialment es digué que s'havia suïcidat, en temps que el general Arlegui fou el despòtic senyor feudal d'aquella casa. Fou lamentable de no haver pogut aprofitar-se els esforços i la bona voluntat d'aquell grup d'amics tan dissortats malgrat tenir la sana intenció d'instruir-se; naturalment que uns amb més definida personalitat que altres, però que junts a la meva memòria varen quedar gravats com un fris de turbulenta joventut i que ara en parlar de la vida de Seguí em crec amb l'obligació de recordar-los, per dues raons: la primera, perquè ells foren les més velles amistats que tenia Seguí, i després perquè aquestes amistats foren quelcom d'inseparable de la seva joventut, ja que Seguí era un d'aquests homes que enlloc saben anar sols, era tot el contrari d'aquests caràcters solitaris que instintivament rebutgen amistats; ell era un d'aquests homes que semblen que sols han nascut per ésser representatius dirigents i dirigits caps de colla, i en aquest aspecte ja sobresortí entre els companys que ara vull recordar.

Començaré per Joanet, d'habitut incoherent i sense saber acabar el discurs quan definia l'anarquisme, tot servint els periòdics i el cafè; era un cambrer servicial i un bon company; mai no demanà a ningú els molts cafès que li devien; talment semblà que la fatalitat hagués disposat que ell no discordés de la mala sort dels seus parroquians i amics

que servia, tota vegada que també li tocà passar una llarga temporada a la Presó Model, per culpa de tèrboles amistats que l'embolicaren en negocis il·legals. Pobre Joanet! Després de parlar tan malament de la burgesia, quan per fi va poder deixar el Cafè Espanyol, inaugurant un bar pel seu compte, tot li anà malament; sempre estava avorrit i preocupat perquè els negocis no rotllaven. Aquell fou el temps que va tenir menys diners que quan anava a jornal, anant perdent la salut i acabà morint-se tuberculós.

Una de les figures més interessants de la colla era Martí, l'«artista fracassat» que l'anomenaven, perquè tenia algunes nocions de música, de dibuix i pintura. Martí era el més instruït de tots els amics de la tertúlia i també el més intel·ligent dels quatre companys que, igual que ell, s'havien criat a l'Hospici, i separats quan eren nois, per començar a treballar, en plena joventut es retrobaren en freqüentar les nostres taules de cafè; pels seus gustos artístics, Martí tenia la dèria de viatjar sempre, cosa que feia de tant en tant i amb les més pèssimes condicions imaginables, perquè no tenia més recursos que els d'un jornal i quasi mai no treballava. Féu una vida de veritable bohemí, ben diferent d'aqueixa pseudo-bohèmia que han viscut alguns homes rics, com Rusiñol; el nostre amic Martí fou expulsat de Suïssa i França per vagabundatge; viatjava sense bitllet fins allà on podia. Deia que per gaudir de la joia de contemplar l'Alhambra i passejar-se pels museus del Louvre i del Prado, no s'arrepentia d'haver passat les grosses calamitats que sofrí quan anà de París fins a Granada, passant per Madrid; les conseqüències d'aquests viatges, realitzats amb privacions de tota mena, el portaren al vell Hospital de la nostra ciutat, on morí ben jove, de malaltia desconeguda.

En canvi, l'amic Muntanyà era del tot diferent: un caràcter sedentari i motejat de «filòsof». El seu treball era repartir pans a domicili amb grans coves que es carregava a l'espatlla, i a les butxaques sempre duia un llibre de trista filosofia. Com que guanyava un escàs jornal, per poder economitza un xic anava a menjar, com altres obrers, a aquelles bodegues de fortors de vinassa dels carrers de Sant Rafael i Sadurní, com eren La Trona, Els Miratllets, La Bodega Nova, Al Torrent, La Vinya, A ca l'Avi i la Bodega Gran; aquesta darrera, entre nosaltres coneguda per la «Gorkiana», era la més freqüentada, perquè fent la despesa del vi, hom tenia el dret de guisar a la cuina. Eren les tavernes que llavors encara conservaven les típiques costums de la passada centúria, quan abans de generalitzar-se el bar, amb els seus *sandwichs* i *croissants*, totes tenien

a l'entrada de la botiga una blanca i ben proveïda parada de rossos bunyols de farina amb arengada, moniato, escarxofa o d'albergínia fregida; amb la corresponent cassola de sardines escabetxades —acolorides amb clapes que semblaven d'or i plata oxidada—, l'indispensable bacallà a la llauna que completava tot un esplèndid menú, presidit per un gros morter de viu all-i-oli, que disposava el més desganat paladar a ésser sonorament regat amb el porró enlaire. Aquestes bodegues, aleshores tan renomades, en aquells barris, també eren molt freqüentades per fadrins forners, per una vella relació d'ofici, que aquest era el motiu que també sovint allí es trobés el pare de Seguí, puix que exercia l'ofici de forner. Fent vida quotidiana entre la població que menjava en aquelles bodegues, amb real cruesa hom s'adonava del profund abisme d'obscurs i estranys sentiments d'una part de treballadors desenganyats de tot i de tothom, que no volien reconèixer cap propietat ni sentiments de família; sentiments que per ells eren negatius, però que l'amic Muntanyà s'esforçava seriosament en voler recolzar-los llegint les planes ennegrides per l'espessa i petita lletra d'unes antipàtiques edicions de mal gust, denominades econòmiques, llegides en un recó d'aquelles bodegues, absorbit i mortificant-se per desentranyar-ne tot el sentit de l'«imperatiu categòric», «la raó pura» i «la raó pràctica», de Kant, i la «voluntat de potència», de Nietzsche i Schopenhauer. La pobra vida de l'amic «filòsof» fou un seguit de llàstimes, ja que a més d'ésser d'una complexió malaltissa, mai no havia conegut la família i no tenia altra distracció que la lectura; distracció que tan sols podia satisfer després de complir un esgotador treball de bastaix; amb tot, ell sempre estava disposat a llegir una plana de filosofia al primer company que trobava, i que no era per cert d'una filosofia *barata*, com sol dir-se alguna vegada, encara que ell hagués adquirit l'obra d'ocasió a les barraques de Santa Madrona. És de remarcar la incansable voluntat que tenia Muntanyà per llegir als seus amics les planes per ell preferides, com eren, per exemple, les reflexions sobre el suïcidi fetes pel personatge que amb més dignitat ha venjat, en el teatre, la memòria del seu pare: Hamlet, lectures que fortament l'impressionaven; és evident que els seus amics no sempre es trobessin disposats a oir-li els intrincats i pessimistes conceptes de filosofia, dempeus al mig del carrer o al portal d'una taverna; malgrat d'això, quan ens trobàvem, després de l'acostumada salutació, l'amic «filòsof» insistia en el seu propòsit i com temerós que se li escapés la presa, que per ell

representava un desitjat consol, conduïa la conversa amb tanta habilitat, que abans d'acomiar-se l'amic ja s'havia tret el llibre i començat la lectura; llegia amb el front arrugat, tenia uns ulls petits i l'esguard de poca salut, que li donava al rostre una expressió de tristesa, com si fos el resultat d'un violent esforç que feia per desentranyar el que llegia. No sé si ho determinà la malaltia que patia o la influència de les seves pesades lectures o que aquestes circumstàncies unides a les fatigues i escassetat econòmica amb què vivia, el cas és que després de passar una temporada a l'Hospital, un matí el trobàrem escolat damunt el catre del quarto on vivia rellogat: s'havia obert un trau a la munyeca. Muntanyà era el segon amic que va suïcidar-se; primer ho havia fet Jesús, en complir els vint anys, xicot de bons sentiments, fill d'un rajoler del Camp de l'Arpa. Jo crec que el que més va contribuir a que aquest amic li fastiguegés la vida, fou el fet que des de la seva infància a la joventut, tan sols sentí parlar de totxos, de cairons i d'homes turmentats al Castell de Montjuïc; ben cert que hi havia sobrats motius per perdre la il·lusió de viure!

Potser el més extravagant dels nostres amics fou l'amoral «Pitàgores», xicot prim de carns i d'alterat sistema nerviós; s'engrescava llegint el poema germànic *Els Nibelungs* i sentia completa aversió per totes les coses que fessin referència a les matemàtiques i als números, el que era un contrasentit amb l'antic nom grec amb què els seus companys vàrem motejar-lo. Cada vegada que «Pitàgores» sortia de Barcelona, per trobar-se sense treball o bé empès, un xic també, pel seu esperit d'aventures, anava a parar de cap a alguna presó de França. Tenia un caràcter totalment individualista i sols disfrutava engolint cafè, el fum del tabac i lectures; es passava les hores senceres al Cafè, fumant i llegint contínuament, i com que era molt nerviós, en llegir no parava de moure les barres, i talment semblava que mastegués i s'engolis la lectura. La seva única lluita i preocupació de la vida era el poder viure d'aquesta manera; com que era força enginyós i despreocupat, treballà en diversos oficis manuals, fins que, apurat per la necessitat, acabà dibuixant i escrivint historietes per setmanaris infantils.

L'amic Escorza, més conegut per Manolo, era el més reglamentat i metòdic de la colla; intel·ligent operari tapisser, amb ferma voluntat pel treball, era un d'aquests homes que sentien amor a l'ofici i aconseguí crear un taller i nombrosa família, que l'anava pujant lluitant noblement i procurant instruir-se, sense mai descuidar els seus fills i la feina.

Malauradament, després d'uns anys de lluitar, quan li arribava la desitjada i merescuda satisfacció de veure els fills grans i tocar els fruits d'un constant treball, sense ésser vell, no arribà als cinquanta anys, i sempre havent gaudit de forta salut, el sorprengué la mort després de passar unes febres que duraren vuit dies. Al meu entendre, la vida d'Escorza fou un bell exemple com a pare de família.

Si del Gambetta francès contem que era un polític descurat en el vestir, el nostre *che* «Gambetta» del Cafè, a més d'ésser descurat, anava brut com una guilla; era cisteller d'ofici i tenia pretensions d'orador i polemista, quan les nostres discussions prenién un caire de disputa, emprava com arma ofensiva la seva comprometedora rialla, extraordinàriament escandalosa i llarga.

Gallifa era un lleidatà un xic tartamut i d'un caràcter decidit; sofrint molt morí a conseqüència d'una sífilis mal curada, deixant un original record al vell Hospital de la Santa Creu, ja que quan volgué entrar-hi, per la manca de llits li negaven l'estada a la benèfica institució, i un dia al matí, desesperat, entrà a l'hora de la visita pública, i sense dir res a ningú i amb la natural estranyesa dels pàl·lids i consumits malalts que ho presenciaven, va despullar-se i es ficà dins del primer llit desocupat que va trobar, que casualment era el d'un malalt que per primera vegada s'havia llevat una estona. L'assalt al llit per l'intrús Gallifa, quan en tornar-hi se'n donà compte el malalt, va produir l'aldarull més fort que mai havien oït les velles parets d'aquella sala. Quan els empleats de la casa intentaren treure'l, Gallifa per defensar-se el llit, amb forta veu i tartamudejant, començà a cantar blasfèmies, amb tal braó, que la direcció del benèfic establiment, compromesa, acordà, de ben mala gana, arreglar-li un altre llit!

A Gom, sempre el vàrem conèixer tan sols amb la pell i l'os i groc com la cera; amb veu tremolosa, sempre parlava a tots els coneguts de la seva obra, uns dibuixos que deia havia fet, però que ningú no li coneixia.

Climent, fou un jove sindicalista que solament creia en l'evolució de la societat burgesa, mitjançant l'acció de les pistoles, de les quals ell també en resultà una víctima: un dia al Sindicat del carrer de la Lluna, tot potinejant una arma que volia arreglar, va col·locar-se una bala al ventre, que li ocasionà la mort.

El «Xueta» era un xicot com de molta planta i poca arrel, així podem dir que semblava el seu caràcter, ja que tenia un tracte força simpàtic

i atractiu, i en canvi no tenia gens de constància; era fill de pares mallorquins, tenia ulls vius i negres, nas i llavi inferior pronunciadament carnosos. Fou un de tants obrers que estigué pres a la Model quan la primera repressió contra els Sindicats Únics, que el «Xueta» en fou un dels tesorers; un atac de bogeria el deslliurà de la cel·la.

Andreu Nin era un jove primet, que aleshores havia evolucionat del republicanisme federal al marxisme; era l'únic de la tertúlia que portava ulleres i el qui millor parlava el nostre llenguatge. En aquells anys, Nin no tenia l'aspecte d'obrer manual, semblava un jove repòrter o mestre d'escola. Per les nostres taules de cafè, de quan en quan també desfilaren alguns individus que hi feien les curtes estades de l'home que va de pas, com Hilari Arlandis, que sovintment viatjava de Marsella al seu país valencià, fent parada a Barcelona; Eusebi Carbó, violent discutidor de mena, de rostre enfadat, que contrastava amb el de Jaume Aragó, en aquells anys sempre rialler. Aquests companys més tard esdevingueren noms influents en el moviment obrerista. En aquelles curtes estades també hi desfilaren altres individus, aquests podríem dir-ne forasters, com ho foren, primer, l'argentí Gilimón, força conegut aleshores pels seus articles a *La Protesta*, de Buenos Aires; després d'ell, el periodista castellà, delicat de salut, que amb el nom de «David Copperfield», col·laborava en el diari *La Lucha*, de Barcelona. A més d'aquests companys esmentats, també desfilà per les nostres taules la bona fe personificada, ja que aquesta podríem dir-ne que estava representada pel company Tramuntana, que d'entre tots els concurrents a la tertúlia era físicament i moralment d'un aspecte excessivament romàntic, creient amb la innata bondat dels homes; tant era així, que després d'oïr-lo algunes vegades, hom tenia el dubte que una semblant naturalesa tan sols deuria haver llegit el gran Tolstoi, tot i alimentar-se de mel i aigua de roses, perquè no era gens corrent la seva candidesa en els ideals de lluita social, que ell endebades³¹ hi cercava un caire poètic de la vida, i que precisament en les nostres discussions aquest era l'aspecte que a l'amic Seguí gens no l'interessava, per ésser més positiva la seva filosofia de la vida; contrast que feia somriure al malhumorat Fremont, malaltís, ple de memòria i de bilis.

Aquests foren els amics més íntims de Seguí que en el curs d'uns anys varen desfil·lar, amb més continuïtat uns que els altres, fent que con-

31. De manera inútil (*Nota edit.*)

tínuament la tertúlia anés renovant-se, des que fou començada per quatre amics, però que amb el temps, la nostra reunió anà augmentant de tal manera, que en els últims anys, els dissabtes als vespres i els diumenges tarda i nit, les nostres taules presentaven un aspecte del tot diferent a les de la resta del Cafè, perquè allí es notava un festívol enrenou de famílies mudades amb els vestits de les festes. El nostre racó de Cafè era tot el contrari, ja que més aviat tenia certa semblança a un caldejat club de propagandistes, trobant-se les nostres taules completament plenes de companys i força animades d'inacabables discussions, sempre versant sobre qüestions socials i revolucionàries, atrevidament barrejant-hi alguna vegada els noms de Grècia i Roma antiga, l'Edat Mitjana, el Renaixement i la Reforma; mentre que per les altres taules del gran Cafè la nombrosa parròquia picava i repicava els dòminos contra el marbre, ofegant les melodies executades al piano de cua, a la vegada que des de la vorera del Paral·lel una rutinària policia secreta escudrinyava per les vidrieres, amb impertinents llambregades, als concurrents de la nostra tertúlia.

Enmig d'aquesta companyia anà forjant-se la personalitat de Seguí; allí visqué uns anys d'inquieta joventut, que amb seguretat foren les hores més sinceres de la seva vida, ja que aleshores, quan parlava, mai no havia de prendre precaucions ni retenir les reserves mentals de l'home representatiu que després va ésser, i que com a tal, alguna vegada li feren viure moments fortament desagradables i irritants, perquè com que la desconfiança és la germana bessona de l'enveja, ell es veié obligat d'assistir a algunes reunions on es rumorejava que Seguí no podia ésser conseqüent a la causa obrera i revolucionària perquè era un falç propagandista professional; aquelles reunions tenien quelcom de miserios i antipàtic sectarisme, i per aquestes raons ell mai no podia oblidar les nostres franques reunions del Cafè, on dissertava a les seves amples i que, encertat o desencertat amb el tema que hom discutia, sempre li brollava a dojo la seva atrevida paraula.

La catalanitat de Seguí era ben racial i forta; per això era lamentable que una tan accentuada diferenciació personal de caràcter catalanesc, com era el seu desplaçat temperament polític, ja que aquesta condició no deixava d'ésser la més positiva vàlua de Seguí, encara que per coacció moral, es veiés reprimida i ofegada, en moltes ocasions, entre el medi obrerista on ell militava, tota vegada que en les noves organitzacions sindicals de la nostra ciutat, que aleshores encara continuaven seguint

mancades de grups de companys estudiosos, un xic coneixedors dels moviments socials d'Europa en el present i passat segle; era un lamentable buit la manca d'aquest doctrinarisme orientador, ja que en aquells anys tal deficiència ja no existia en els rengles de militants obreristes d'altres països, d'una més antiga cultura proletària (que no vull dir pas esperit de rebeldia), això contribuï bastant a que aquella imponent massa d'obriers cotitzants resultà una multitud incontrolable, que inevitablement també entre ella s'hi barrejaven els baixos fons de la gran ciutat, llavors més que mai, cosmopolita, fent en conjunt una inconscient multitud sindicada, que aleshores, com una moda, seguia el corrent del Sindicat Únic, amb influències de sindicalisme francès aportades pels centenars de cotitzants ja esmentats, que en tornar de França, a causa de la Guerra Gran, com a novetat portaren un entusiasta ambient sindical, que força contribuï a intensificar les lluites que sostenien les nostres antigues i austeres societats obreres, que ja desde mitjans del passat segle seguien influenciades per l'ideari de Bakunin, a part que en aquells dies l'organització sindicalista havia de conviure amb moltíssims obrers desenganyats del lerrouisme, llavors ja en plena devallada aquest partit burgès i governamental, però que encara una bona part obrera del lerrouisme, actuant novament com a força sindicalista, molt contribuï, per despit de la seva descomposició com a partit polític, a que per tots els sindicats, sistemàticament, propaguessin el més desenraonat i absolut abstencionisme polític, quan precisament ja aleshores, en les organitzacions obreres més importants d'Europa i Amèrica, l'anàrquic apoliticisme obrerista s'inclinava a la decadència, per ésser influenciades llurs organitzacions per les noves i més encertades tàctiques sindicalistes d'una directa intervenció legal en la producció i organització en la vida del treball; tàctiques o orientacions que en part també foren més tard modificades, seguint la influència rebuda per la gran lliçó de la triomfal Revolució Russa del 1917. Eren les anteriors tendències del vell obrerisme barceloní les que Seguí també feia temps que intentava reformar amb el bon propòsit d'acabar amb la clandestinitat per millor engrandir i arrelar les organitzacions obreres d'aquells dies, i era per això que algunes vegades, quan en les internes discòrdies de l'organització sindical, com, per exemple, les que varen sorgir amb motiu de la tan disputadíssima Comissió Mixta, que aleshores la majoria dels dirigents acordaren continuar les velles orientacions antipolítiques contràries a tot reformis-

me, perquè afirmaven que tota col·laboració política era una traïció a les essències revolucionàries del anarcosindicalisme; resolució que Seguí, mancat d'un fort caràcter, acatà a contracor, però sense deixar mai de discursar amb el millor català que sabia; acertat determini aquest que li feu guanyar el merescut nom de bon orador, a la vegada que també se li feia impossible de dissimular totalment la íntima simpatia que sentia per les qüestions polítiques, i que precisament foren aquestes simpaties la causa de crear-se bastants enemics d'entre els més fanàtics militants anarco-sindicalistes.

Aquest i cap d'altre va ésser el «Noi» que amb intimitat vàrem conèixer, igualment en el repòs, dins de públics locals tancats, com pel seu dinàmic viure per la ciutat, entre tràfecs i desventures; des que de joves anàrem trobant-nos per les antigues Pudes³² de la Barceloneta, cercant treball per pintar vaixells o trobant-nos al moll en embarcar-nos vers les vendíemies del migdia de França, entre una població carregada de sacs i de farcells, on abundaven les cares sense afaitar de les colles de murcians i valencians que per anar embarcades amb la rebaixa de bitllets reduïts, allò semblava talment la immensa pila del greix, que en desembarcar a Cette es desfeia, tot transformant-se com plaga de llagostes humanes, que s'escampaven per damunt les generoses vinyes de la Provença, continuadores de la benèfica obra de Parmentier, ja que si bé l'il·lustre francès, amb les patates apaivagà la fam d'Europa, també les abundants vinyes d'aquelles terres fraternals, durant bastants anys varen calmar la fam de milers d'emigrats que, mancats de treball, fugien d'Espanya.

També havíem compartit les apurades crisis que Seguí passava, quan ni tan sols podia disposar d'un parell de rals per atipar-se a can Coll o a cal «Baturrillo», on en ocasions extremadament difícils acostumava anar, com a últim refugi i sense escrúpols, ja que ell era un xicot de molta vida. Aquestes situacions les visqué en les més crítiques temporades que no podia refiar-se ni dels seus amics, tota vegada que també es trobaven tan apurats com ell i per tant no podien ajudar-se; que per això foren aquells dies els més desesperats per un xicotàs tan ple de vida, que en trobar-se acorralat per la misèria, abans de quedar-se sense menjar, per no poder satisfer l'import d'algun miserable sopar, optà per entaular-se i després a l'hora de pagar les despeses, repartir i rebre cla-

32. Bars i tavernes freqüentats per gent de mar. (*Nota edit.*)

tellades entre mossos i amos d'alguna fonda de sisos, que és seguríssim que dins d'aquells establiments ningú no pensava amb tals postres, a la vegada que a Seguí tampoc no deuria fer-li profit un tan trist sopar liquidat d'aquesta original manera. En canvi, aquests procediments eren admirats pel companyerisme obrer d'aleshores, perquè estaven a to amb els moderns llibres revolucionaris de Kropotkin (llavors admirat per la joventut, com avui ho és el nom de Lenin), que conduïen a aquestes solucions, abans de deixar-se atropellar com un Sancho Panza.

Altres vegades l'haviem oït com cridava, bracejant a l'aire lliure, per reunir una manifestació d'obriers parats, per ell presidida, que en dirigir-se a l'Ajuntament demanava treball en les temporeres brigades municipals, manifestacions aquestes que s'organitzaven al Pla de la Boqueria, els anys abans de construir-se les actuals estacions del Metro, quan encara era el típic Pla de l'Os, amb el seu carretó folrat de zenc i ribetejat amb claus de llautó, que per cinc i deu cèntims servien una mena de lleixiu calent, que en deien cafè amb llet, tenint dret encara a llegir *El Diluvio* i a tractar de reaccionari burgès l'amo del carretó, si en els comentaris polítics del dia contradeïa la parròquia, composta de camàlics, paletes, manobres, emblanquinadors i altra gent desvagada que allí es reunia.

La més greu injustícia que sofrí Seguí, fou quan varen processar-lo per l'homicidi ocorregut al ja comentat míting del teatre Condal, que per aquesta causa hagué d'asseure's al banc dels acusats de la vella Audiència (avui Palau de la Generalitat), en companyia del seu amic Aleix, segona víctima d'aquells mesos que durà el procés. En aquesta causa, els seus defensors varen obtenir el just veredicta que els va absoldre.

També recordo la figura de Seguí quan va presentar-se fora dels medis obreristes, ajudant a la campanya de conferències polítiques, organitzades pel doctor Queraltó, contra un Patronat Antituberculós, amb motiu del cèlebre tatuatge terrorista que duïa marcat l'obrer sabater Queralt.

Després, quan morí Anselm Lorenzo el 1914, mort que ocasionà una de les manifestacions de dol més sentides per la classe obrera de la nostra ciutat, que fou des de llavors quan d'una manera resolta Seguí desplegà la màxima activitat de militant obrerista, animant i fent resorgir elements joves a la brega pública, predicant una renovació de tàctiques en les lluites de les organitzacions obreres, que precisament foren aquells significatius dies quan Les Tres Classes de Vapor morien

per inservibles després d'una llarga vida societària —seixanta anys—, organització que en el seu temps representà el caire conservador de les societats de resistència³³; aquell nou clam d'inquietuds societàries era el de tota una trasbalsada joventut que abans d'arribar a la majoria d'edat ja s'havia entrenat en les persecucions i la revolta del rogenic panorama de la Setmana Tràgica, que aquest era el viu record i el més preferit en llurs fantasies revolucionàries d'una Barcelona laica amb temples cremant, on per damunt de la sagnant repressió i de les calúmnies contra el fundador de la «Escuela Moderna», que la nostra joventut mai no discutí si Ferrer fou un intel·lectual o un pedagog, perquè sols distingia l'home d'un enter caràcter a l'hora de la mort, en aqueixa hora de la veritat que no enganya. I en tornar a recordar els successos del 1909, he de remarcar, contràriament al que afirmaren algunes persones mal informades, que Seguí no va intervenir-hi directament ni indirectament, perquè durant l'incendiari estiu ell visqué en dos poblets de Catalunya, en una de les escasses temporades que havia treballat llarg temps del seu ofici. Al revés d'altre període d'agitació revolucionària, vuit anys després, quan l'Assemblea de Parlamentaris, llavors sí que poguérem presenciar com la personalitat de Seguí anava augmentant de nom i prestigi, en recórrer els desenfrenats carrers del districte cinquè, sempre acompanyat d'amics de la seva confiança, que amb aire de conspiradors donaven ordres i atenien les consultes dels individus més impacients i exaltats, que tot fent barricades —com Angel Pestaña en el carrer de les Carretes— esperaven el militar que, segons «deien», havia de sublevar-se, perquè hom tenia la seguretat que el malestar a l'exèrcit hi bullia, però que dissortadament el més calent era a l'aigüera.

Des de l'any 1917, la figura de Seguí s'imposà definitivament com l'home indispensable dintre l'organització obrera de Catalunya; ja des d'aleshores i mentre va viure fou l'home més influent de la Confederació

33. Encara que no foren gens conservadors els arguments emprats per alguns dels seus associats quan brutalment apallissaren a Lluнас perquè La Tramuntana féu crítica dels «xucla-quotes» de l'esmentada organització fabril. Lluнас fou el fundador i director de *La Tramuntana* —1881-1893—; fou un incansable batallador que en aquells anys, junt amb els germans Farga Pellicer i el metge políglota Sentiñón, amb gust artístic i sentiments universals, despertaren a Barcelona la consciència obrerista de la classe explotada. En recordar ací aquest desaparegut floret d'homes intel·ligents, de vasta cultura i d'una conducta exemplar tan injustament oblidats, no puc abstenir-me d'exterioritzar la meua admiració per la seva memòria.

Nacional del Treball; que per això també les autoritats de la monarquia el feien vigilar per confidents i policies, fent-li sofrir empresonaments diverses vegades, a més dels de la ciutat, també al castell de la Mola, de Maó. Malgrat d'això, durant els repetits períodes de repressions governamentals, alguna vegada va poder burlar el que la policia el detingués, per cert que en una d'aquestes ocasions, en saltar tot fugint per darrera unes galeries, va caure i es lesionà un braç.

Uns anys abans de viatjar pels diferents indrets d'Espanya com a representant del sindicalisme, ja havia representat als anarquitzants treballadors barcelonins en un Congrés obrer celebrat a Marsella. En alguns dels seus darrers viatges per terres d'Espanya, representant a la CNT, mantingué la posició més falsa de la seva vida pública, perquè en els mitings de propaganda sindicalista celebrats a Madrid (acompanyat de Pestaña, Piera, España, Molins i d'altres), per la vanitat d'un segur èxit personal, entre grans aplaudiments d'un públic madrileny, Seguí negà els sentiments autonomistes del poble català, exposant l'argúcia que sols la burgesia reaccionària i els dependents del Centre Autonomista del Comerç i de la Indústria, eren els únics que desitjaven l'Autonomia. Amb aquella negació dels nostres sentiments autonomistes, Seguí mancava a la veritat conscientment, ja que parlant de política entre amics, alguna vegada havíem coincidit en que mentre els homes no puguin deslliurar-se d'un ideal de patriotisme, l'únic concepte de pàtria que per dret natural els catalans podíem admetre, era Catalunya, tot i reconeixent el principi federatiu com la doctrina política més avançada dels pobles. Aquells discursos fets a Madrid falsejaven els seus sentiments catalans, que eren precisament els que també li feien mantenir amistat personal amb homes polítics republicans autonomistes, com Francesc Llairet, Lluís Companys, Joan Casanovas, Oriol Martorell i d'altres. Fou precisament des d'aquella campanya sindicalista feta en el Madrid d'aquells dies, quan alguns periòdics li publicaren entrevistes i la Premsa gràfica el retratava, fent més extensiva la seva popularitat per la resta d'Espanya, popularitat que per la seva dissort li arribà després d'una funesta i perillosa temporada d'atemptats socials, fins llavors mai no presenciada en el nostre país, ja que diàriament en la guerra incivil entre el «Sindicat» i la «Patronal» morien assassinats pels carrers de Barcelona nombrosos ciutadans. Precisament foren aquells anys els darrers de la seva vida, quan a la fi havia ja pogut normalitzar la seva situació econòmica i quan

disposava també de bons llibres; fou aleshores, a mesura que les lluites socials s'agreujaven, quan es donava perfecte compte de les grans responsabilitats que acompanyaven l'home representatiu d'una classe. Fou aleshores quan la seva experiència era més reforçada per l'alliçonament d'agitades lluites passades i per les persecucions sofertes, quan Seguí es disposava a seguir rectificades i noves orientacions definitives, en l'inevitable i etern descontent, corrent en semblants casos, d'alguns companys de causa, que disgustats el criticaven, perquè temien o presentien que ell seria l'home pont que conduiria les masses sindicalistes a la col·laboració política, en aquells dies de la màxima popularitat que arribà a gaudir Seguí, però que a la vegada també aquells recels i murmuracions d'individus descontents i rencorosos obraven com uns «*companys Karamazov*», podríem dir-ne, parodiant un xic i en sentit tràgic, l'obra de Dostoiewski, ja que aquells recels i murmuracions l'anaven assassinant moralment, en l'emmetzinat ambient d'aquells dies favorables als sinistres plans, ja de temps traçats, pel general Milans del Bosc i els policies Bravo Portillo i baró de Koëning, amb llurs bandes de mercenaris criminals del Sindicat Lliure; sagnants plans que foren corregits i continuats pels generals Primo de Rivera, Anido i Arlegui, que a la vegada que en aquells dies aconseguien esquivar llur desprestigi en les greus acusacions que el país feia contra el rei i els generals ineptes en l'històric afer de les responsabilitats militars dels desastres del Marroc, també satisfieren llurs odis amb el doble crim realitzat el dia 10 del mes de març del 1923, acabant per sempre més amb les enveges d'uns i altres, enveges i odis acumulats contra un home que a més d'haver passat la vida ben amargament, per gros contrast, se'l coneixia pel «Noi del Sucre». Aquest fou Salvador Seguí i Rubinat, que jo vaig conèixer, ben català, com ho eren el seu pare i la seva mare, i també com ells, alt i ben plantat i sempre pletòric de salut.

Consumat ja el crim contra el més prestigiós representant del sindicalisme a Catalunya, jo sempre he cregut que llavors els dirigents del sindicalisme varen seguir una orientació completament equivocada, quan passats uns mesos, després de l'assassinat de Seguí no saberen evitar la inoportuna i antihigiènica vaga del transport, que dificultà serveis tan imprescindibles que mai no haurien d'interrompre's com són els enterraments, a més de que la ciutat quedà inundada de escombraries i d'una plaga de repugnant mosquer; aquesta fou l'única decoració que li

manca al general dictador per fer-se aplaudir per una burgesia espantada, en llur descarat debut en la vida pública, el dia 13 de setembre del mateix any de la mort de Seguí i del seu company Francesc Comes (Peronas), que aquestes foren les dues víctimes més a afegir a la depriment suma dels centenars d'atemptats, sense esmentar-ne els ciutadans que resultaren ferits en el curs d'uns tristos anys de guerra social que pels carrers de Barcelona deixaren llurs vides obrers i burgesos.

El Cafe Español del Paral·lel cap els anys 30. Lloc habitual de trobada d'anarcosindicalistes, revolucionaris i confidents

Epíleg de la Setmana Trágica

*Un record, un xic global, del París
de la Guerra Gran*

Fou al matí del dia 13 d'octubre del 1909, que en l'edifici del gran diari parisenc *Le Matin* hom donà a conèixer el següent telegrama: «Barcelona.- A primeres hores d'aquest matí ha estat afusellat, al castell de Montjuïc, Francesc Ferrer i Guàrdia.» La contínua riuada de ciutadans que passava cada dia pels boulevards de París llegia astorada el sensacional telegrama, que va escampar-se per la gran ciutat amb la semblant rapidesa del soroll d'una explosió.

Al migdia ja sortiren les edicions especials de la Premsa donant compte de la sensacional nova, i les rotatives ja no pararen de treballar durant el dia i la nit següent fent tiratges extraordinaris. Gustau Hervé féu inserir en la seva batalladora *Guerra Social*, amb lletres grosses i a la primera plana: «Companys: Aquesta nit davant de l'Embaixada espanyola, manifestem-nos tots en contra d'Alfons XIII, el rei assassí.»

Aquesta invitació a la protesta contra l'afusellament de Ferrer, fou reproduïda en tots els diaris d'esquerra republicana i socialistes que es publicaven aquell dia a París.

En els petits restaurants, que tan abundaven a la gran ciutat i on, en aquella època, hom encara hi trobava l'indispensable i decoratiu cotxer, que generalment era un tipus un xic grotesc i rondinaire, grassó i morat-vermell de cara, amb xarolat barret de copa i sempre acompanyat de llarga tralla; en aquests establiments aquell dia entraven i sortien els parroquians amb el full extraordinari a la mà, acabat de llegir, discutint i exterioritzant llur despreci i odi contra el rei d'Espanya.

Els millors dibuixants de la ciutat, aquell dia treballaren amb excitat nervi i bisturí, fent sagnar les caricatures de l'antipàtica carcassa borbònica. A la redacció de *La Guerra Social*, un petit entresol del carrer de Montmartre, durant tota la jornada, entrant i sortint, no pararen de formi-

guejar dues fileres de militants revolucionaris de diferents països. A la impremta i a la Redacció de *L'Humanité* era completament impossible entrar, ja que el carrer de Croissant es trobava atapeït de venedors de diaris que cridaven tot carregats amb paquets i muntats en bicicletes; homes i dones corrents amb el paper acabat d'imprimir, que per poder sortir d'aquell carrer empenyien a tothom, puix les edicions extraordinàries s'esgotaven.

El local de la Confederació General del Treball, emplaçat al carrer Grange-aux-Belles, hom no podia donar un pas de tan ple d'obers sindicalistes; semblant aspecte tenia la Borsa del Treball, prop de la Plaça de la República. En tots aquests llocs i en diferents llenguatges, en aquell gris dia de tardor, hom només parlava que de l'afusellament de Ferrer.

Igualment que en totes les classes socials, des de l'elegant clientela de la Maison Gélot, de la senyorial place Vendôme, als concurrents del *bistro* més suspecte de la Vilette, on sota d'uns bruts bigotis humits de vinassa, aquell dia, tothom i arreu pronunciaven els noms de Barcelona i Ferrer.

No fou d'estranyar, doncs, que davant la unànim i sentida protesta de la capital francesa, esdevinguessin els greus esdeveniments que tingueren lloc aquell vespre davant l'edifici de l'Ambaixada espanyola. En el curs del mateix dia, també les agències telagràfiques donaren compte que en diferents capitals d'Europa s'organitzaven manifestacions de protesta contra l'afusellament de Ferrer; però cap d'aquestes manifestacions no revestí la gravetat de la que varen portar a cap els ciutadans parisencs. En aquella memorable nit París va reviure l'esperit sentimental i justicier de la Gran Revolució —potser per darrera vegada?— malgrat que l'autoritat convertí la ciutat en estat de guerra per custodiar els voltants i l'edifici de l'ambaixador d'Espanya, ja que va servir-se de dues companyies d'Infanteria, un esquadró de la Guàrdia Republicana, dos esquadrons de Cuiracers, una brigada d'agents de seguretat i nombrosos guàrdies de l'Hôtel-de-Ville; no obstant i tota aqueixa força, el govern no va poder evitar que en els boulevards de Clichy, Saint-Germain i a l'avinguda de Villers, quan la força pública volgué aturar les multituds enardides als cants de la Carmagnole i de «Visca Ferrer!», varen desbordar-se amb tal violència que en el seu pas destrossaren fanals, arbres, quioscos i algú tramvia, quedant la circulació de cotxes i tramvies interrompuda i havent de lamentar un agent de policia mort, ferit el Comissari general M. Lépine i més de seixanta ferits. Aquell espontani

i desinteressat esperit de solidaritat revolucionària del poble de París, si deixà sorpresos a tots els estrangers que aleshores hi vivien, encara sorprengué més als catalans que varen presenciar la forta indignació d'aquelles multituds. Una bona part d'aquests catalans foren uns centenars d'obriers barcelonins i de diferents pobles de Catalunya, que passada la Setmana Tràgica, qui més aviat qui més tard, fugint de la repressió Maura-Cierva, passaven els Pirineus, i en còmodes trens i sense pagar, viatjaven de nit perquè el *controleur* no passava. Fou ben bé per una sort de la vida, que alguns d'aquells joves obrers barcelonins poguessin en aquells dies beneficiar-se del potent raig de llum cultural que per ells representava el poder viure a París, la ciutat tan desitjada per una joventut que en llur imaginació tan sols hi guardaven els àlbums de desolació i misèria del nostre districte cinquè.

Formant un reduït grup d'indocumentats turistes de contraband, sense maletins, ni guies, ni cicerons, i sobretot sense presses, portant solament damunt les nostres persones la incanviable roba que ja ens pessigollava l'esquena, a la fi vàrem poder arribar al mateix cor de París i amb els ulls parpallejant per l'emoció, contemplar des del Pont de les Arts, entre el venerable Museu del Louvre i el gloriós Institut, l'esplèndida visió panoràmica de formosa grandiositat que allí ha reunit la moderna civilització occidental, enriquint de monuments les ribes del laboriós Sena, eternament abraçat a l'Illa de la Cité, lloc distingit per la poètica llegenda, la vibrant història i la bona arquitectura, patinada per la boira humida, d'on sobresurten les dues gegantines torres i la fina agulla gòtica de Nôtre Dame.

El grup d'amics que la forta tramuntana política de la Setmana Tràgica trasplantà a la capital francesa, sense diners, ni feina, i desconeixent completament l'idioma del país, es trobà com un grup de naufragats, lluitant desesperadament per no romandre ofegats entre l'agitada tràmula de la potent i atrafegada vida de la gran metròpoli. Els amics dotats de més voluntat i de menys vicis assoliren llur propòsit de poder quedar-se a viure a París, després d'haver passat una temporada amb difícil vida de trampes i miracles, que alguns companys hi fracassaren i algun també hi perdé la salut. Al revés d'altres companys, que atrets per afinitats instructives, foren absorbits de ben diferent manera, per la passió dels museus i els monuments arquitectònics. Aquesta fou la manera com una vegada a la setmana, durant llargues hores, santificàvem les festes,

portant a cap una seriosa cura de repòs i seny, mitjançant la coneixença d'una vida espiritualment nova, car les nombroses i metòdiques visites als museus tonificaven els nostres desbaratats nervis, fins llavors excessivament expansionats parlant massa en va pels carrers, pels cafès i en les reunions cridaneres. En els dies que vàrem tenir la gran sort de trobar feina segura a París, va recomençar en nosaltres i amb més entusiasme que mai, però d'una faisó quieta i més profitosa, la nostra interrompuda autoeducació, i des d'aleshores, amb l'agradable companyia d'un bon llibre francès, *La Història de l'Art fent passejades per París*, i en les inoblidables hores d'un llarg hivern, viscudes dins del sumptuós Louvre, on des del grandios palau, en distreure un moment la vista, en els curts intermedis de repòs, d'esguardar les valuoses col·leccions artístiques, també vàrem poder observar des de les vidrieres de la façana que dóna al Quai des Tuilleries, bell mirador, la influència que exerceix la fredor i humitat del clima sobre la fisonomia de la ciutat, amb cel gris coberta, d'incansable i monòtona pluja de tota la setmana i de tot l'hivern, ennegrint els edificis i enfosquant el Sena, aquesta potent vena de la democràtica i treballadora ciutat, ja de segles admirada pels altres pobles.

En tots conceptes era interessantíssim l'aspecte general que ofería la gran ciutat a tota persona que per estimar l'activitat cultural parisenca, assistia als actes públics de propaganda i controvèrsia i a les abundants conferències educatives en el curs dels darrers anys d'abans del 1914, que fou llavors quan per tots els indrets i en totes les classe socials, igual en les hores d'intens treball com en les d'esplai, aquest actiu poble tenia l'aspecte de viure una de les èpoques de més positiva prosperitat i abundància que en el temps modern França ha viscut. En totes les activitats industrials i comercials abundava el crèdit i l'or era moneda corrent. Els milers d'obriers estrangers que amb ganes de treballar arribaven a París, tots trobaven feina. Els alts poders i les forces dirigents de l'exèrcit, de les finances i dels partits governamentals de la República, tots tenien plena confiança en la direcció política de l'intel·ligent Raymond Poincaré, d'il·lustre família. En el món científic, la genial obra de Pasteur, era més viva que mai, ja que després de la mort del savi, que a més d'eclipsar tots els prestigis que llavors vivien, encara anava rendint totalment als metges que en vida el combateren. Totes les escoles i tendències de la literatura francesa acceptaven a Anatole France com el mestre indiscutible. El poeta Edmond Rostand i la gran actriu Sarah Bernhardt

glorificaven el teatre francès. Els simpatitzants amb els estudis filosòfics seguien amb interès els treballs dels dos més representatius i distingits homes de lletres que aleshores sobresortien: Henry Bergson, que per ésser durant uns anys el més prestigiós nom del dia, era escoltat en les seves conferències per un auditori atapeït de gom a gom, pertanyent al París elegant; complet contrast de les altres simpaties que seguien a George Sorel, l'erudit apologista de la Vaga General, com a modern «Mite revolucionari», escriptor que en aquells anys, pels militants obreristes, era considerat com el filòsof del Sindicalisme, malgrat les crítiques reaccionàries que el classificaven d'home plebeu, perquè Sorel, amb caudalosa argumentació, armava les masses obreres sindicalistes amb les potents teories de *Les Reflexions sobre la Violència*.

També les Belles Arts eren representades dignament per l'escultor Rodin i el pintor Besnad. La crítica musical enaltia l'original talent de Debussy com un renovador de la música. En les reunions d'intel·lectuals i aristòcrates, predominava el Saló de la Comtessa Noailles. El públic lleuger de cafè concert aplaudia Mayol, que era el seu ídol. La vida esportiva havia trobat el seu merescut prestigi amb la boxa triomfal de Carpentier.

En l'extremisme de les passions socials i polítiques, l'esperit nacionalista i de revenja patriòtica, era encarnat per un estol d'escriptors i tradicionalistes que admiraven en Barès, Daudet i Deroulède; aquest darrer consumí la seva vida escrivint contes d'un patriotisme de color de rosa i discursejant en les festes i diades nacionals, fent de predicador incansable, en dies d'aniversaris, davant l'estàtua d'Estrasburg, a la Plaça de la Concòrdia, embabiecat o patètic, segons els passatges de la Història, recordant les passades glòries nacionals de Sant Lluís, Joana d'Arc i Napoleó, i recordava també les enyorades regions d'Alsàcia i la Lorena, llavors separades, i que abans del 1914, com a remembrança, eren festejades amb flors i cintes franceses que els patriotes portaven a l'estàtua que les simbolitzava a la gran Plaça. En aquells anys, la figura de Deroulède fou combatuda i escarnida com la d'un il·lús Tartarí patrioter pels potentíssims partits d'oposició obrerista revolucionària, que eren representats per les organitzacions que dirigien prestigioses figures del socialisme, sindicalisme i anarquisme de França: Jaurès, Delaisi, Niel, Jouhaux, Hervé, Albert i Sebastià Faure, entre els noms més destacats en aquells dies; a més d'unes reduïdes agrupacions formades per perillosos insurgents individualistes, que del treballar en deien «embrutir-se»,

ja que en aquells anys, a París, podien fàcilment esquivar el treballar, perquè anaven vivint aprofitant-se de l'excés de crèdit i l'abundància de la gran ciutat, on pels restaurants, amb seguretat podien lliscar sense pagar, a l'hora de més bullici, sense baralles ni ésser vistos; com també era cosa corrent, entre els embrutits medis de vici i mandra, l'explotar les Companyies d'Assegurances, fingint l'accident del treball; com també altres individus, encara més fora de la llei, que passaven com a respectables ciutadans i traficaven amb tota mena d'il·legalismes, que finalitzaren plantejant un tràgic problema d'ordre públic, quan un grup il·legalista de joventut audaç s'engrescà amb el volant i la pistola i emprengué la ruta de la mort, practicant el modern banditatge urbà, que començaren Bonnot, Garnier, Callemen, Soudy i llurs companys, que amb l'extraordinari valor del suïcida, uns acabaren la vida destroçats per la metralla dels gendarmes i els altres a la guillotina.

Aleshores també abundava a París nombrosa bohèmia d'intel·lectuals fracassats, coneguts amb el nom de cantors revolucionaris, que la Chanson du Peuple contribuï a fomentar i que per guanyarse la vida, actuaven en diferents districtes parisencs, en les vetllades de benefici o de propaganda obrerista; d'entre ells, sobresortien el noms de Jean Rictus i Xavier Privas. Aquests bohemis cantors, eren tan nombrosos, aleshores, que segurament haurien format una legió, si un dia s'haguessin reunit junts tants greixosos barrets tous d'ala ampla, cobridors de llargues cabelleres i barbes tristes, vestint una anacrònica indumentària que llavors ja tenia regust de caricatura romàntica, perquè anava vint-i-cinc anys endarrerida, per voler reviure o imitar a Jules Vallés, l'autèntic i sincer bohemí de fort caràcter i talent. Aquells cantors revolucionaris no eren res més que uns naufrags del teatre, de la música i de les lletres; era la bohèmia que per la necessitat del viure, organitzava conferències i festivals en les vetllades de sindicats i cooperatives obreres, cantant o declamant prosa i versos, acompanyats de piano i sovint també del públic, que corejava les populars tonades. En les esmentades vetllades artísticorevolucionàries, els cantors sempre disposaven d'un vast repertori de pamflets-cançons que satiritzaven l'Estat, l'Església i el Capitalisme.

Eren totes les organitzacions de la lluita social i política, amb les variants modalitats de la intel·lectualitat parisenca avançada, de lliurepensadors i maçons; era tota l'herència ideològica que deixà la França de la dinovena centúria, enfortida i augmentada per una joventut que aportava

els fruits d'un elevat antimilitarisme, sembrat en llur infància, quan la revisió de l'apassionant afer Dreyfus-Zola.

Foren totes aquestes valuoses i representatives personalitats esmentades, les que en aquells anys més influïren en els diferents cercles oficials i populars, entre deixebles, escoles i partits; ells resumien com un global símbol, el positiu valor intel·lectual d'una època determinada — excepció dels perillosos il·legalistes, ja que en tots els temps i de faïso ben diversa, sempre han existit els «homes fora de la llei»—. Foren aquells noms de significació cultural, política i social, els que més contribuïren a donar el to i el caràcter d'un poble que en aquells dies tenia un complet i apassionant predomini el París revolucionari de les grans manifestacions obreres d'abans de la Guerra Gran, aleshores que cada any, pel Primer de Maig, cantant la Internacional, milers d'obers desfilaven davant el Mur dels Afusellats, que hi ha al cementiri de Père Lachaise; memorables manifestacions que culminaren en el 1913, amb motiu de la guerra balcànica, en el grandïós aplec internacional contra la guerra, celebrat a Pré-Saint-Gervais. Fou en aquella tarda pacifista que damunt les velles fortificacions de la ciutat s'hi aixecaren les tribunes on representants de diverses nacions es manifestaren contra la guerra. Mai oblidarem, els que presenciàrem aquelles tribunes, emplaçades a ple aire i amb bandera roja, l'aparició de la culta figura de barbes grises, de l'apòstol Jaurès, aixecant els punys al cel, tot increpant la societat militarista, incovadora de totes les guerres. Desfilaren tants milers de ciutadans en aquella manifestació internacional contra la guerra, que els governs de França d'aleshores, inquiets, es preocuparen seriosament contra aquelles propagandes, tement les possibles desobediències antimilitaristes, quan arribessin els dies d'una mobilització general, que per cert, un any després, ocorregué tot el contrari, en els dies terribles de la declaració de la guerra, quan un fanàtic patrioter assassinà el pacifista Jaurès i tots els francesos agafaren les armes.

El crim de que fou víctima Jaurès en aquelles jornades històriques, tenia quelcom de desesperant pressagi, car semblà despertar l'odiosa ombra de Caïn, que gegantesca, s'aixecà victoriosament guiant els exèrcits fratricides, per tots els horitzons d'Europa, durant els quatre anys seguits del 1914-1918, que horriblement varen destruir-se, deixant la pàgina de més rigurós dol que hi ha en la història de la Humanitat: *nou milions de cadàvers*.

Fent una barricada a la cantonada dels carrers de la Cadena i Aurora (avui Rambla del Raval) al segon dia de la Setmana Tràgica, l'any 1909

Índex

Unes paraules d'advertiment.....	7
Infància dissortada.....	11
La Galera	17
Distracció i esbarjo	21
Misèria i revolucionaris	29
Les Societats de «Sant Simplicí»	51
Fàbriques i esglésies cremades	57
Tradicions barcelonines	67
Salvador Seguí	73
L'Ateneu Enciclopèdic, el Cafè Espanyol i la Presó Nova.....	85
Epíleg de la Setmana Tràgica	105